Oxford University Press, Ely House, London W. 1

GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
CAPE TOWN SALISBURY IBADAN NAIROBI DAR ES SALAAM LUSAKA ADDIS ABABA
BOMBAY CALCUTTA MADRAS KARACHI LAHORE DACCA
KUALA LUMPUR SINGAPORE HONG KONG TOKYO

OXONII

Excudebat Vivianus Ridler

Architypographus academicus

FIRST EDITION 1911

REPRINTED LITHOGRAPHICALLY IN GREAT BRITAIN
AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
FROM SHEETS OF THE FIRST EDITION
1957, 1962, 1966, 1971

DIPARTIMENTO DI
ITALIANISTICA E FILOLOGIA ROMANZA

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI

ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM

LIBRI XX

RECOGNOVIT
BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

W. M. LINDSAY
IN VNIVERSITATE ANDREANA LITTERARVM HVMANIORVM PROFESSOR

TOMVS II
LIBROS XI-XX CONTINENS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

BIBLIOTECA

AVCTORES

Arev. = editio Arevaliana (revera ex Grialiana derivata) in Mignii Patrologia Latina

Otto = editio Ottoniana in Lindemanni Corp. Gramm. Lat.

Schwarz = H. Schwarz 'Observationes criticae in Isid. Hisp. Origines.' Hirschberg, 1895

Dressel = H. Dressel 'De Isidori Originum Fontibus.' Turin, 1874

Klussmann = M. Klussmann 'Excerpta Tertullianea in Isid. Hisp. Etymologiis.' Hamburg, 1892

Sadée = L. Sadée 'Ueber Freiburger Fragmente einer Handschrift der Etymologiae des Isid. Hisp.' Freiburg, 1883

Schenk = A. Schenk 'De Isid. Hisp. de Nat. Rer. libelli fontibus.' Iena, 1909

SIGLA CODICVM

α = Familiae I codices

A = Ambrosianus L 99 sup., saec. viii
B = Bernensis 101, saec. ix-x
C = Leidensis (Voss. lat. F. 74), saec. ix-x
D = Basileensis F. III. 15, saec. viii ex.
E = Parisiensis lat. 13028, saec. viii ex.
F = Weilburgensis (Gymn. bibl. 3), saec. ix
G = Sangallensis primus (231–232), saec. ix–x
H = Harleianus lat. 2686, saec. ix ex.
I = Bruxellensis II. 4856, saec. viii ex.
Bern. = Bernensis 263, saec. ix
Bern. extr. = Bernensis 611, saec. viii
Bern. frag. = Bernensis AA 90 (23), saec. viii
Col. = Coloniensis 83^{II}, saec. viii ex.
Eins. frag. = Einsidlensis 365 (42), saec. viii
Harl. extr. = Harleianus lat. 3034, saec. viii
Mon. = Monacensis 6250, saec. ix
Monac. frag. = Monacensis 29051, saec. viii
Reg. = Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. ix ex.
Rem. = Remensis 426, saec. ix ex.
Sang. extr. = Sangallensis 913, saec. viii-ix
Trin. = Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, saec. ix
Voss. 82 = Leidensis (Voss. lat. F. 82), saec. ix

β = Familiae II codices

K = Karolinus Wolfenbuettelanus (Weissenburg. 64), saec. viii in.
L = Vaticanus lat. 5763, saec. viii in.
M = Cavensis 23, saec. viii ex.
N = Carolsruhensis (Aug. LVII), saec. viii
O = Sangallensis alter (233), saec. ix in.
P = Sangallensis tertius (235), saec. ix in.
Par. extr. = Parisiensis lat. 7530, saec. viii ex.
Phill. = Berolinensis (Phillippsianus 1831), saec. viii–ix

γ = Familiae III codices

T = Toletanus Matritensis (Tol. 15. 8), saec. viii ex. (?)
U = Escorialensis primus (T. II. 24), saec. ix ex. (?)
V = Escorialensis alter (&. I. 14), saec. ix (?)
W = Escorialensis tertius (P. I. 7), saec. ix in. (?)
X = Sangallensis quartus (237), saec. ix–x
Ovet. extr. = Ovetensis Escorialensis (R. II. 18), saec. viii

codd. = *BCKT*, quorum universas lectiones per totum opus (cf. ad init. libri XVII), quoties a textu discrepant, in apparatu exhibui

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM
LIBER XI
DE HOMINE ET PORTENTIS

DE HOMINE ET PARTIBVS EIVS. Natura dicta ab eo quod 1
nasci aliquid faciat. Gignendi enim et faciendi potens est.
Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt et
existunt. Genus a gignendo dictum, cui derivatum nomen a 2
terra, ex qua omnia gignuntur; γῆ enim Graece terra dicitur.
Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi atque 3
crescendi. Vnde et arbores vitam habere dicuntur, quia
gignuntur et crescunt. Homo dictus, quia ex humo est factus, 4
sicut [et] in Genesi dicitur (2, 7): 'Et creavit Deus hominem
de humo terrae.' Abusive autem pronuntiatur ex utraque
substantia totus homo, id est ex societate animae et corporis.
Nam proprie homo ab humo. Graeci autem hominem ἄνθρω- 5
πον appellaverunt, eo quod sursum spectet sublevatus ab humo
ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius poeta de-
signat, cum dicit (Metam. 1, 84):

Pronaque cum spectant animalia cetera terram,
os homini sublime dedit caelumque videre
iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Qui ideo erectus caelum aspicit, ut Deum quaerat, non ut
terram intendat veluti pecora, quae natura prona et ventri
oboedientia finxit. Duplex est autem homo: interior et ex- 6

1 ab *om.* *K* 4 dirivativum *ex* diritivum *K* 5 quo *T* 6 nascendi] vivendi *K* (*non D*) 8 quia] quod *C* hum. fac. *K* 9 et *heb. BFT*: *om.* *CK* 10 de] ex *K* 11 substantic *T* 13 expectet (exsp-) *BFKT* sublatus *B* 14 pocte *T* 16 expectant *T* 17 hominis *C*: homines *KB* videre] vivere *K* 18 rectos ad *K* 19 non terr. *T* 20 ventris *KB* 21 finxit *om.* B^1 au. est *K* (*non D*): au. *om.* *C*

terior. Interior homo anima, [et] exterior homo corpus
7 Anima autem a gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit. Vnde et Graece ventus ἄνεμος dicitur, quod ore trahentes aerem vivere videamur: sed apertissime falsum est, quia multo prius gignitur anima quam concipi aer ore possit, quia iam in gene-
8 tricis utero vivit. Non est igitur aer anima, quod putaverunt quidam qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam.
9 Spiritum idem esse quod animam Evangelista pronuntiat dicens (Ioh. 10, 18): 'Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus potestatem habeo sumendi eam.' De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita protulit, dicens (Ioh. 19, 30): 'Et inclinato capite emisit spiritum.'
10 Quid est enim emittere spiritum nisi quod animam ponere? Sed anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spiritali
11 natura, vel pro eo quod inspiret in corpore. Item animum idem esse quod animam; sed anima vitae est, animus consilii. Vnde dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere, et sine mente animam durare: unde et amentes. Nam mentem vocari, ut sciat:
12 animum, ut velit. Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde et inmemores amentes. Quapropter non anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tamquam caput eius vel oculus. Vnde et ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem haec omnia adiuncta sunt animae ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita
13 est anima. Nam et memoria mens est, unde et inmemores amentes. Dum ergo vivificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recolit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid

1 et *hab. BFT*: *om. CK* homo *om. K* (*non D*) 4 multum *K* 5 anima *om. B*[1] qui etiam *K* 6 est *om. K* 7 quid. qu. n. pot. *om. T* potaverunt *C*[1] in corpore aut eius *K* 9 et rurs. . . . eam] et iterum sumendi eam *X* rursum *C* 11 pass. suae temp. *B* (*non X*) 13 enim *om. T*[1] quod et an. *B* 14 propter] pro *T* quod] quia *C*[1] 15 vel eo *K* spiret *FK* 16 quod et an. *B* sed anime *T* un. et di. phil. *K*: un. phil. di. *C* 17 mente *om. T* 18 sciant animam *K* 19 animam *CT* in an. vel. qu. mem. in animam un. *K* (*non D*) 20 quod] quia *C* 22 eius *om. K* (*non D*) ocolum *K* 24 efficentiis *B* 28 recte *T* rat. dum *K*

sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro his quae sentit, unde et sententia nomen accepit. Corpus dictum eo 14
quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, et aliquando solvendum. Caro autem a creando est appellata. 15
Crementum enim semen est masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem ex quattuor elementis conpacta est. Nam 16
terra in carne est, aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quaeque partem,
cuius quid debetur conpage resoluta. Caro autem et corpus 17
diversa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro. Nam caro est quae vivit, idem et corpus. Corpus, quod non vivit, idem non caro. Nam corpus dici aut quod post vitam est mortuum, aut sine
vita est conditum. Interdum et cum vita corpus, et non caro, ut herba et lignum. Sensus corporis quinque sunt: visus, 18
auditus, odoratus, gustus, et tactus. Ex quibus duo aperiuntur et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia 19
per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi.
Vnde et praesentia nuncupantur, quod sint prae sensibus; sicut 20
prae oculis, quae praesto sunt oculis. Visus est qui a philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam adseverant aut externa aetherea luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias a cerebro venientes, atque penetratis tunicis in
aerem exeuntes, et tunc conmixtione similis materiae visum dantes. Visus dictus, quod vivacior sit ceteris sensibus ac 21
praestantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria

2 et sentia KT^1 : essentia T^2 dic. est eo C 5 un. et an. et T 6 hic B 9 in nobis *om.* K s. quamque p. BC^1 : sua qu. parte K 10 cuius] cui CF 12 in corp. ca. est nam C est semper qui viv. T id. et co. qu. non vi. corpus id. B 16 ut] et K Sens corpus T 17 od. aud. K (*non D*) 18 claudentur K (*non D*) quia] quod C 19 exagitat B 20 quia sunt B 21 per oc. T^1 quia (*sic*) pr. sunt oc. *om.* B^1, *add.* (*post* nuncupantur) B^2 22 fieri *om.* K (*non D*) asseruerunt K (*non D*) 23 aut] ut T ext. et aerea K : extrema aeth. BD : extrema et aeth. C 24 tenuas vi. cer. T veniente . . . exeunte . . . dante *Schwarz* penetrantes DK 25 aere *codd.* comixtionis K (*non D*) 27 sive *om.* T vegitat DK^1 quam mem. K (*non D*)

inter cetera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, unde omnia manant ; ex quo fit ut ea quae ad alios pertinent sensus, 'vide' dicamus ; veluti cum dicimus : 'Vide quomodo sonat,'
22 'vide quomodo sapit,' sic et cetera. Auditus appellatus, quod voces auriat ; hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris odoris adtactus. Tacto enim aere sentitur. Sic et olfactus, quod odoribus adficiatur. Gustus a gutture dictus.
23 Tactus, eo quod pertractet et tangat et per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quidquid ceteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem genera tactus esse ; nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso
24 corpore oritur. Vnicuique autem sensui propriam naturam datam. Nam quod videndum est, oculis capitur, quod audiendum est, auribus : mollia et dura tactu aestimantur, sapor gustu, odor
25 naribus ducitur. Prima pars corporis caput ; datumque illi hoc nomen eo quod sensus omnes et nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animae, quae consulit corpori, quo-
26 dammodo personam gerit. Vertex est ea pars qua capilli capitis colliguntur, et in qua caesaries vertitur ; unde et nuncupatur.
27 Calvaria ab ossibus calvis dicta, per defectionem ; et neutraliter pronuntiatur. Obcipitium capitis pars posterior, quasi contra
28 capitium, vel quod sit capiti retrorsum. Capilli vocati quasi capitis pili, facti ut et decorem praestent et cerebrum adversus frigus muniant atque a sole defendant. Pilos autem dictos a pelle, qua prodeunt ; sicut et pilo dicitur a pila, ubi pigmentum
29 contunditur. Caesaries a caedendo vocata, ideoque tantum virorum est. Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

1 cerebro *om.* C^1 : encerebro B^1 2 pertinet *KD* s. videre di. *dett.* : sensui dedicamus *T* 3 vel. cum dic. *om. K* (*non D*) 4 app. est quod *K* 5 sonum *K* Odoris B^1 6 tactus en. *D* sic . . . adf. *om. K* (*non D*) sicut olf. *T* (*non U*) 9 quidq. . . . poss. *om. K* (*non D*) 10 duo tantum gen. esse *K* : dum au. iudicat actus est *B* (*non D*) 12 oriatur *T* sens. in prop. *K* 13 aud. aur. *C* 14 et] ac *C* 15 dicitur *K* 16 capiant] sumant *B* 18 consolet *K* quodadmodo *T* 19 pars que *T* 23 vel quod] quia *C* capitis retr. *K* 24 ut dec. *CK* pr. cer. *BK* 26 pel. de qua *K* pilo] pilum *C*

Comae sunt proprie non caesi capilli, et est Graecus sermo. 30
Nam comas Graeci caimos a secando nominant, unde et κείρειν
tondere [dicunt]. Inde et cirri vocantur, quod etiam idem
Graeci μαλλὸν vocant. Crines proprie mulierum sunt. Dictae 31
autem crines eo quod vittis discernantur. Vnde et discriminalia
dicuntur, a quibus divisae religantur. Tempora sunt, quae 32
calvariae dextra laevaque subiacent. Quae ideo sic nuncupantur quia moventur, ipsaque mobilitate quasi tempora quibusdam
intervallis mutantur. Facies dicta ab effigie. Ibi est enim 33
tota figura hominis et uniuscuiusque personae cognitio. Vultus 34
vero dictus, eo quod per eum animi voluntas ostenditur. Secundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde et
differunt sibi utraque. Nam facies simpliciter accipitur de
uniuscuiusque naturali aspectu ; vultus autem animorum qualitatem significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est. 35
Haec imago quaedam animi mentis motum specie sua exprimit,
dum vel laeta vel tristis est. Oculi vocati, sive quia eos cilio- 36
rum tegmina occulant, ne qua incidentis iniuriae offensione
laedantur, sive quia occultum lumen habeant, id est secretum
vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animae
existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, unde et
animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem
idem et lumina. Et dicta lumina, quod ex eis lumen manat,
vel quod ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus
acceptam visui proponendo refundant. Pupilla est medius 37
punctus oculi, in quo vis est videndi ; ubi quia parvae imagines nobis videntur, propterea pupillae appellantur. Nam par-

2 a secundo *B* 3 dicunt *hab. BDT* : *om. C* : vocant *K* unde *C* (*non D*) 4 Graeci *om K* (*non D*) mallonem *codd.* (*etiam D*) *vel* propriae 5 utitis *T* 7 nunc.] nominantur *B* 8 temporum *C* 9 ubi *K* est *om. B* : *post* enim *C* 10 et *om. K* 11 ostendatur *C* 12 enim] vero *B* mut. mot. *C* 14 asp.] affectu *K* quia latatem *C*[1] 18 occultant *CK* : occulunt *T* 19 l*etantur *B*[1] quod occ. *K* habent *BCK* 20 vic. animo *C* 23 lum. dic. lum. *K* quod] quia *BC* 24 quod] quia *BC* qu. init. *T* teneat *BK* intrinsecus *K* 25 accepta *BK* refundat *K* Pu. autem est *D* 26 in quo] ubi *B* vis . . . quia *om. K* vis] visus *DK* vid. est *B* 27 nam pa.] pa. enim *B*

vuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant: vocatur autem pupilla quod sit pura atque inpolluta, ut sunt puellae. Physici dicunt easdem pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est
38 desperatio. Circulus vero, quo a pupilla albae partes oculi separantur discreta nigredine, corona dicitur, quod rotunditate
39 sui ornet ambitum pupillae. Palpebrae sunt sinus oculorum, a palpitatione dictae, quia semper moventur. Concurrunt enim invicem, ut assiduo motu reficiant obtutum. Munitae sunt autem vallo capillorum, ut [et] apertis oculis si quid inciderit repellatur,
40 et somno coniventibus tamquam involuti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se utraque clausa contingunt, extant adnati ordine servato capilli tutelam oculis ministrantes, ne inruentes facile iniurias excipiant et ex eo noceantur, ut pulveris vel cuiusquam crassioris materiae arceant contactum, aut ipsum quoque aerem concidendo miti-
41 ficent, quo tenuem atque serenum faciant visum. Lacrimas quidam a laceratione mentis putant dictas; alii existimant ideo
42 quod Graeci δάκρυα vocant. Cilia sunt tegmina quibus operiuntur oculi, et dicta cilia quod celent oculos tegantque tuta custodia. Supercilia dicta, quia superposita sunt ciliis; quae idcirco pilis vestita sunt ut oculis munimenta praetendant, et sudorem a capite defluentem depellant. Intercilium vero est
43 medium illud inter supercilia quod sine pilis est. Genae sunt inferiores oculorum partes, unde barbae inchoant. Nam Graece

1 dicuntur *om.* B^1 2 pupula quia sit pura *C* ut sunt] unde et *K* (*non D*) 3 in oculi vid. *T* morituras *B* 5 quo a] quot T^1 6 nigretudine C^1 quod] quae *B*: quia *C* 7 sui *om.* *K* pupulae *K*: pup. Volvos quidam (autem *U*: au. quidam T^2) appellant ipsos vertices oculorum a similitudine volvorum CT^2U (*non X*) Palpebra est . . . dicta *K* 8 quia] quae *K*: qua *B* 9 monita est au. villo *K* 10 et *hab.* *CT*: *om.* *BK* repellatur *om.* *B* 11 conhibentibus *C*: cohibentibus *BK* 12 se *om.* *B* 13 adnoti *BK*: adfatim *C* cap. serv. *B* 15 cuiuscumque *K* mat. crass. *B* 16 contactus T^1: tactum *K* concidendum *K* 18 putat *C* ideo] eo *C* 19 quod] quia *K* dasria *T*: dassiria *K*: darsiria *BC* cooperiuntur *BC* 20 quod] quia *K* tota *B* 21 ciliis] oculis *K*: ciliciis *B* 22 praetedant *K*: praecedant *B* 23 vero med. *K* 24 quod] quia *K*

γένειον barbae. Hinc et genae, quod inde incipiant gigni barbae. Malae sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum 44
suppositae. Vocatae autem malae sive quod infra oculos prominent in rotunditatem, quam Graeci μῆλα appellant, sive
5 quod sint supra maxillas. Maxillae per diminutionem a malis; 45
sicuti paxillus a palo, taxillus a talo. Mandibulae sunt maxillarum partes, ex quo et nomen factum. Barbam veteres vocaverunt, quod virorum sit, non mulierum. Aurium inditum 46
nomen a vocibus auriendis, unde et Vergilius (Aen. 4, 359):

10 Vocemque his auribus ausit.

Aut quia vocem ipsam Graeci αὐδὴν vocant, ab auditu; per inmutationem enim litterae aures quasi audes nuncupatae sunt. Vox enim repercussa per anfractus earum sonum facit quo sensum excipiant audiendi. Pinnula summa pars auris, ab
15 acumine dicta. Pinnum enim antiqui acutum dicebant, unde et bipinnis et pinna. Nares idcirco nominantur quia per eas 47
vel odor vel spiritus nare non desinit, sive quia nos odore admonent ut norimus aliquid ac sciamus. Vnde et e contra inscii ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim scisse veteres
20 dicebant. Terentius (Adelph. 397):

Ac non totis sex mensibus
prius olfecissent, quam ille quidquam coeperit.

Narium recta pars, propter quod aequaliter sit in longitudine 48
et rotunditate porrecta, columna vocatur: extremitas eius
25 pirula, a formula pomi piri: quae vero dextra laevaque sunt, pinnulae, ab alarum similitudine: medium autem interfinium.

1 γένειον] genos *codd.* quodquod *T*: quia *K* indecipiant *T* bar. gig. *C* 2 Mala est *K* sub oc. eius *B* 3 quod] quia *BC* 4 quam *T*: quae *BCK* 5 quod] quia *BC* sunt *B* supra *KC*: super *TB* 6 max. sunt *C* 7 ex qua *codd.* Varbam *Isid.* vocant *C* 8 quod] quia *K* indeditum *K*: inde dictum *C* 10 ausi *BC* 11 quia] quod *B* auden liden *codd.* (*etiam DFUX*) ob aud. *D*: ab habitu *K* 12 enim *om. BK* (*non D*) 13 enim *om. T* earum *ex* eorum *C* 14 excipiunt *C* 15 pinnum] penum *T* (*non D*) 16 bipennis *BC* 17 spiritum *T* natare *C*: manare *DKT* non desinent *D*: non sinunt *B*: sinuntur *K* quia et nos *C*: quod nos *B*: quae a nos *D* 18 norimus B^1: naribus *T*: odoremus B^2DK ac] uel *B* e cont. *K*: et cont. *CT*: et haec cont. *B* 19 vet. sci. *CK* 21 n. notis sex *C*: n. notis ex *BDT*: nomen uti sex *K* 26 a fabarum sim. *K* (*non D*)

49 Os dictum, quod per ipsum quasi per ostium et cibos intus mittimus et sputum foris proicimus ; vel quia inde ingrediuntur
50 cibi, inde egrediuntur sermones. Labia a lambendo nominata. Quod autem superius est, labium dicimus ; quod inferius, eo quod grossior sit, labrum. Alii virorum labra, mulierum labia
51 dicunt. Linguae a ligando cibo putat Varro nomen impositum. Alii, quod per articulatos sonos verba ligat. Sicut enim plectrum cordis, ita lingua inliditur dentibus et vocalem efficit
52 sonum. Dentes Graeci ὀδόντες vocant, et inde in Latinum trahere nomen videntur. Horum primi praecisores dicuntur, quia omne, quod accipitur, ipsi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla et duo in sinistra sunt. Et dicti canini quia ad similitudinem caninorum existunt, et canis ex ipsis ossa frangit, sicut et homo ; ut quod non possunt priores praecidere, illis tradunt ut confrangant. Hos vulgus pro longitudine et rotunditate colomellos vocant. Vltimi sunt molares, qui concisa a prioribus atque confracta subigunt et molent atque inmassant ; unde et molares vocati sunt.
53 Dentium autem numerum discernit qualitas sexus. Nam in
54 viris plures, in feminis pauciores existunt. Gingivae a gignendis dentibus nominatae. Factae sunt autem etiam ad decorem dentium, ne nudi horrori potius quam ornamento existerent.
55 Palatum nostrum sicut caelum est positum, et inde palatum a polo per derivationem. Sed et Graeci similiter palatum οὐρανὸν appellant, eo quod pro sui concavitate caeli similitudinem
56 habeat. Fauces a fundendis vocibus nominatae, vel quod per eas famur voces. Arteriae vocatae, sive quod per eas a pul-

1 quod] quia *K* qu. ost. *K* 2 mittamus *C* quia] quod *BC* 3 lam. sunt no. *C* : labendo no. *BK* 4 inf. est eo *C* 6 lingendo *ex* lig- *D* : lingundo *T* (*non U*) : legando *K* putaverunt ipsum no. situm al. qu. particulatos *K* (*non DF*) 7 quod] quia *C* ligant *K* (*non DF*) 8 plectro *K* (*non DF*) 9 voc.] dicunt *C* (*non D*) inde lat. C^1 10 precessores *T* : pricisores dicisores *K* (*non D*) 11 quia] quod *B* 13 in similitudine *C* existant *C* 14 sicut *om. T* 15 infrangant *K* 16 pro long. et latitudine et rot. *K* columellos *C* 18 molunt *C* 19 discernunt *T* 20 gignendo *T* 21 etiam *om. B* : autem *om. K* : autem etiam *T* 24 sed] sic *K* sim. per dirivationem pal. K^1 26 habet *T* : habeant *B* 27 vocatae *om. K* (*non D*) quod] quia *KB* (*non D*)

mone aer, hoc est spiritus fertur, seu quod artis et angustis meatibus spiritum vitalem retineant, unde vocis sonos emittunt: qui soni uno modo sonarent, nisi linguae motus distantias vocis efficeret. Toles Gallica lingua dicuntur, quas vulgo per dimi- 57
nutionem tusillas vocant, quae in faucibus turgescere solent. Mentum dictum, quod inde mandibulae oriantur, vel quod ibi iungantur. Gurgulio a gutture nomen trahit, cuius meatus ad 58
os et nares pertendit: habens viam qua vox ad linguam transmittitur, ut possit verba conlidere. Vnde et garrire dicimus. Rumen proximum gurgulioni, quo cibus et potio devoratur. 59
Hinc bestiae, quae cibum revocant ac remandunt, ruminare dicuntur. Sublinguium operculum gurgulionis, quasi parva lingua quae foramen linguae recludit operitve. Collum dictum, 60
quod sit rigidum et teres ut columna, baiulans caput et sustentans quasi capitolium: cuius anterior pars gula vocatur, posterior cervix. Cervix autem vocata, quod per eam partem 61
cerebrum ad medullam spinae dirigitur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tantum numero cervices dicebant: prius Hortensius cervicem singulariter dixit. Cervix autem numero singulari membrum ipsud significat: nam pluraliter contumaciam saepe demonstrat. Cicero in Verrinis (6, 110): 'Praetorem tu accuses? frange cervices.' Vmeri dicti, quasi armi, ad 62
distinctionem hominis a pecudibus mutis, ut hi humeros, illi armos habere dicantur. Nam proprie armi quadrupedum sunt. Ola summi humeri pars posterior. Brachia a fortitudine nomi- 63
nata: *βαρὺ* enim Graece grave et forte significatur. In brachiis enim tori lacertorum sunt, et insigne musculorum robur existit.

1 quod] quia *CKB* (*non D*) 2 teneant *K* (*non D*) emittant *K* 3 distinctas voces *C* 4 Toles *BT*: Tolis *K*: Tolles *CDU* 5 tusillas *BCTU*: tusilas *K*: taxellas *D* 6 dictum *bis K* mand. inde *C* (*non D*) vel . . . iung. *om. C*[1] quod] quia *K* (*non D*) 7 iunguntur *K* (*non D*) Gurguli *K* 8 contendit *C* 9 possint *B* 10 proximus *KB ante corr.* (*non V*) 11 best.] animalia *C* 12 Sublinguum *K*: Sublingubium *T* 13 quae] quod *K* 14 quod] quia *K* teres *CT*[1]: erens (*i. e.*) haerens *T*[2]: heret (hae-) *DKFB*: rotundum *X* 16 quod] quia *CK* per *om. K* 17 medellam *B*[1] 18 num. tant. *C* prius] primus *dett.* 22 accusses *K*: accusas *B* frangere *K* 23 pecodibus *T*: pecoribus *K* 24 dicuntur *TC*: dicantur *KB* 27 masculorum *C*[1] rubor *K*

Hi sunt tori, id est musculi: et dicti tori, quod illic viscera
64 torta videantur. Cubitum dictum, quod ad cibos sumendos in ipso cubamus. Vlna secundum quosdam utriusque manus extensio est, secundum alios cubitus; quod magis verum est, quia
65 Graece ὦλενος cubitus dicitur. Alae subbrachia sunt appellatae, eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet; quas quidam ascillas vocant, quod ex his brachia celluntur, id est moventur; unde et oscilla dicta ab eo quod his cillantur, hoc est moveantur, ora. Nam cillere est movere. Has quidam subhircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum
66 foetorem reddant. Manus dicta, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat; ipsa operatur omnia atque dispensat; per eam accipimus et damus. Abusive autem manus etiam ars vel artifex, unde et manupretium dicimus.
67 Dextra vocatur a dando, ipsa enim pignus pacis datur; ipsa fidei testis atque salutis adhibetur; et hoc est illud apud Tullium (Cat. 3, 8): 'Fidem publicam iussu senatus dedi,' id est dextram. Vnde et Apostolus [(Galat. 2, 9): 'Dextras dederunt
68 mihi.'] Sinixtra autem vocata quasi sine dextra, sive quod rem
69 fieri sinat. A sinendo enim sinixtra est nuncupata. Palma est manus expansis digitis, sicut contractis pugnus. Pugnus autem a pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmae ramis.
70 Digiti nuncupati, vel quia decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se et numerum perfectum et or-

1 masculi BC^1 quod] quia KC 2 videntur C dictum *om.* K (*non* D) quod] quia CK (*non* D) 3 ipsos CK sec. quos T^1 5 greci K dicunt K (*non* D) app. alae eo K: appellata eo T^1 6 ex his T inchoat C 7 ascilas T^1: ascellas K quod] eo quod B: quia (*ex* qua) C ex eis K 8 ascilla BT: ascellas K dictas eo K his c.] scillantur T: excellantur B^1 *ut vid.* K: oscillantur $CB^2\lambda$ hoc CT: id BK 9 moventur T ora *om.* K cellere K 10 quod] quia C^1 11 reddunt C 12 mu.] manus T ori cib. C op. om. T: enim op. om. K 13 acc.] operamur B 14 munus pr. K (*ex* mn-): manus pr. B 17 iussus TB: iussi C^1 18 unde et ... ded. mihi TUX *Mon.*: unde et apostolus $BCDFK$ iacobus et iohannes d. d. m. T^1 (*add.* et barnabe societatis T^2): d. d. m. et barnabe societatis UX *Mon.* 19 Laeva quod aptior sit ad levandum (*ante* Sin.) *hab.* $GUXT^2$: *om.* $BCKT^1$ (*cf.* § 90) rem *om.* K 20 enim] autem C nunc. est C (*non* D) 21 co. pugnum T 22 ab spansis BC: adspansis T: ab pansis K 23 quia (*prius*)] quod K

dinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quod inter ceteros polleat virtute et potestate. Secundus index et salutaris seu demonstratorius, quia eo fere salutamus vel ostendimus. Tertius inpudicus, quod plerumque per eum probri insectatio 71
exprimitur. Quartus anularis, eo quod in ipso anulus geritur. Idem et medicinalis, quod eo trita collyria a medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quod eo aurem scalpimus. Vngulas 72
ex Graeco vocamus: illi enim has ὄνυχας dicunt. Truncus media pars corporis a collo ad inguinem. De quo Nigidius (108):
'Caput collo vehitur, truncus sustinetur coxis et genibus cruribusque.' Thorax a Graecis dicitur anterior pars trunci a 73
collo usque ad stomachum, quam nos dicimus arcam eo quod ibi arcanum sit, id est secretum, quo ceteri arcentur. Vnde et arca et ara dicta, quasi res secretae. Cuius eminentes pulpae
mamillae: inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextraque aut laeva costae. Pectus vocatum, quod sit pexum inter emi- 74
nentes mamillarum partes; unde et pectinem dici, quod pexos capillos faciat. Mamillae vocatae, quia rotundae sunt quasi malae, per diminutionem scilicet. Papillae capita mammarum 75
sunt, quas sugentes conprehendunt. Et dictae papillae, quod eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. Proinde mamilla est omnis eminentia uberis, papilla vero breve illud unde lac trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte uberta, vel quia uvida, 76
humore scilicet lactis in more uvarum plena. Lac vim nominis 77
a colore trahit, quod sit albus liquor: λευκὸς enim Graece album dicunt: cuius natura ex sanguine commutatur. Nam post par-

1 vocatur *C* 2 index et *om. T* salutatorius *C* 3 demonstrarius *T ante corr.* quia] quod *K* ost. *BDK*: aliquid demonstramus *CT* 4 quod] quia *B*: *om. K* proprii *B*: propriae *K* 6 item *B* idem et . . . caput (§ 72) *om. M.* med. quia *CK* a medicinis *B* 7 aur. eo *C* 8 enim] namque *K* (*non D*) onicen (un-, -ces, -cem) *codd. (etiam D)* 9 co. usque ad *C* (*non U*) 10 sustentetur *KM* (*non DFU Mon.*) 13 quo] quod *B* 14 et arx *Serv. ad Aen.* 1, 262: *om. K* (*non D*) secreta *K* cui em. puppae B^1 15 dextra autem l. *K*: dextraque autem leva *T*: dextra laevaque *CD* 16 quod] quia *K* (*non D*) peximum KB^1 17 partes *om. K* (*non D*) dicimus quia *K* (*non D*) 19 Pap. vocate *T ante corr.* capite *T* 21 qu. inf. *C* sugant C^1 22 lac *om.* C^1 25 calore C^1 quod] quia *C* 26 ducunt C^1 mutatur *K*

tum si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mammas, et earum virtute
78 albescens lactis accipit qualitatem. Cutis est quae in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionem prima patiatur: κυτις enim Graece incisio dicitur. Idem et
5 pellis, quod externas iniurias corporis tegendo pellat, pluvias-
79 que et ventos solisque ardores perferat. Pellis autem mox detracta: subacta iam corium dicitur. Corium autem per derivationem caro appellavit, quod eo tegatur: sed hoc in brutis
80 animalibus proprium. Pori corporis Graeco nomine appellan-
10 tur, qui Latine proprie spiramenta dicuntur, eo quod per eos
81 vivificus spiritus exterius ministretur. Arvina est pinguedo cuti adhaerens. Pulpa est caro sine pinguedine, dicta quod palpitet: resilit enim saepe. Hanc plerique et viscum vocant,
82 propter quod glutinosa sit. Membra sunt partes corporis.
15 83 Artus, quibus conligantur membra, ab artando dicti. Nervi Graeca derivatione appellati, quos illi νεῦρα vocant. Alii Latine vocatos nervos putant, eo quod artuum coniunctiones invicem his inhaereant. Maximam autem virium substantiam nervos facere certissimum est: nam quanto fuerint densiores,
20 84 tanto propensius augescere firmitatem. Artus dicti, quod conligati invicem nervis artentur, id est stringantur; quorum diminutiva sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, ut
85 brachia; articulos minora membra, ut digiti. Conpago capita sunt ossuum, dicta eo quod sibi conpacta nervis velut glutino
25 86 quodam adhaereant. Ossa sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roburque subsistit. Ossa autem ab usto dicta, propter quod cremarentur ab antiquis; sive, ut alii putant,

1 sanguis C^1 consumpto K 5 cutis *codd.* (*cf.* XVI. III. 6) idem] ideo K (*non D*) 6 quod] quia C internas K (*non D*) corporis *om.* K (*non D*) 7 ardore K 8 subacta iam *om.* B Cori B^1 9 haec B § 80 *om.* T: *post* § 77 C 10 Cori BK^1 11 quae BK 12 vivificas C^1 pinguitudo C 13 Palpa C^1 sine pinguine B 14 et pler. B: et *om.* C viscum *om.* B 15 propter] eo B 16 N. a gr. C 18 artium T 19 inh. id est ab inerendo T^2 20 nervos] cernos K est *om.* C 21 dici B 24 membra *om.* K (*non D* 25 velut] vel BT 26 adereat K: cohaereant B

ab ore, eo quod ibi pateant. Nam ubique cute visceribusque obtecta celantur. Medulla appellata, quod madefaciant ossa; 87
inrigant enim et confortant. Vertibula sunt summae ossuum partes nodis crassioribus conglobatae, dictae ita eo quod ad
5 inflexionem membrorum illa vertantur. Cartilagines ossa 88
mollia et sine medulla, quod genus auriculae et narium discrimen et costarum extremitates habent; sive opercula ossuum, quae moventur. Et dictae cartilagines quod leni attritu carent dolorem dum flectuntur. Costas appellari quidam pu- 89
10 tant quod ab ipsis interiora custodiantur, et tota mollities ventris vallata salvetur. Latus, quia iacentibus nobis latet: est 90
enim laeva pars corporis. Dextro autem lateri habilior motus est; laevo fortior, et oneri ferendo adcommodatior. Vnde et laeva nuncupata, quod aptior sit ad levandum aliquid et por-
15 tandum. Ipsa enim gestat clipeum, ensem, pharetra et reliqua onera, ut expedita sit dextera ad agendum. Dorsum est a 91
cervice usque ad renes. Dictum autem dorsum quod sit superficies durior corporis in modum saxi, fortis et ad portandum et ad perpetiendum. Terga, quia in ea supini iacemus in terra, 92
20 quod solus homo potest. Nam muta animalia tantum aut in ventre aut in latere iacent. Vnde et in animalibus terga abusive dicuntur. Scapula. . . . Interscapilium spatium, quod 93
inter scapulas est, unde et nominatum. Palae sunt dorsi dextra 94
laevaque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premi-
25 mus; quod Graeci πάλην dicunt. Spina est iunctura dorsi, 95
dicta eo quod habeat radiolos acutos; cuius iuncturae spondilia appellantur propter partem cerebri, quae fertur per eos longo tractu ad ceteras corporis partes. Sacra spina est ima perpetuae 96

1 namque ub. *C* 2 tecta *K* madefaciat *C* 4 notis *K* grossioribus *B* ita] itaque *B* quod] quae *B* 7 habet *T* sive] sibi *K* 9 dum] quo *B* 11 servetur *K* Lat. quod latentibus *B* 12 dextra *TB* latere *B* 13 laevo (le-) *CT*: laeva (le-) *BK* honori *B* feriendo *T* 15 pharetram *C* 17 dictus au. dorsus *KT* 18 in *om. K* 19 qu. in supino iac. *K* (*non D*) 20 anim.] alia *B* 21 et in *om. T*: et *om. BK* (*non D*) 22 Interscapulium *T*: Interscaplium *BK*: Interscapilium *C* 23 Palpe *K* 24 quod] quia *B* 25 palin *codd.* Sina *K* 26 spondolae *K* 27 per os *K*: *om. B* 28 perpetua *K*

spinae, quam Graeci ἱερὸν ὀστοῦν vocant, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoque ex hostia id primum a gentili-
97 bus diis suis dabatur, unde et sacra spina dicitur. Renes ait Varro dictos quod rivi ab his obsceni humoris nascantur. Nam venae et medullae tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursus a renibus calore Venerio resolutus decurrit.
98 Lumbi ob libidinis lasciviam dicti, quia in viris causa corporeae voluptatis in ipsis est, sicut in umbilico feminis. Vnde et ad Iob in exordio sermonis dictum est (38, 3) : 'Accinge sicut vir lumbos tuos' : ut in his esset resistendi praeparatio, in qui-
99 bus libidinis est usitata dominandi occasio. Vmbilicus est medius locus corporis, dictus quod sit umbus iliorum. Vnde et umbo appellatur locus in medio clypei, a quo pendet. Ex
100 eo enim infans in utero pendet, ex eo etiam et nutritur. Ilium Graeco sermone appellatum, quod ibi nos obvolvamus. Graece
101 enim †ilios† obvolvere dicitur. Clunes vocatae, quod sint iuxta colum, quod est longao. Nates, quod in ipsis innitimur dum sedemus. Vnde et conglobata est in eis caro, ne prementis
102 corporis mole ossa dolerent. Genitalia corporis partes, ut nomen ipsud docet, gignendae sobolis acceperunt vocabulum, quod his procreatur et gignitur. Haec et pudenda pro verecundia, sive a pube : unde et indumento operiuntur. Dicuntur autem ista et inhonesta, quia non habent eam speciem decoris
103 sicut membra quae in promptu locata sunt. Idem et veretrum, quia viri est tantum, sive quod ex eo virus emittitur. Nam
104 virus proprie dicitur humor fluens a natura viri. Testiculi per diminutionem a testibus dicti, quorum numerus incipit

1 osto invocant *BT* primo *K* 2 ex *Arev.* : et *BCDT* : pro *K* id *om. K* : id est *D* 3 suis dab.] immolabantur *K* (*non D*) 4 humores *K* nascuntur *C* 5 qui... ren. *om. T* 7 quia] quod *BC* in eis causae *B* 10 reparatio *B* 12 umbus *etiam D* 13 umbo] ambo *T* app. medius locus cl. *K* (*non D*) pend. et ex eo inf. *B* 14 et *om. K* (*non D*) 15 grecorum *K* obolamus C^1 : obvolvimus *c.v* -lumus *T* 16 ilios (-eos) *codd.* (*cf.* IV. VI. 14) : εἰλύειν *Arev.* : εἰλίσσειν *alii* 17 lon.] longae *C* Na. quia ip. *C* initimur *B* : nitimur *K* 18 unde *om. K* 19 ut *om.* T^1 : unde *K* (*non D*) 20 gignendi *TB* 21 in his T^2 : in eis *B* 22 sive] sed *K* (*non D*) 23 dec.] coloris *K* 24 locuta *T* 25 quod] quia *C* 26 amor *B*

a duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinae medulla et renes et lumbus suscipiunt ad gratiam procreandi. Fiscus est pellis in qua testiculi sunt. Posteriora 105
vero vocata, quod retro sunt et a vultu aversa, ne dum alvum purgamus inquinaremus aspectum. Meatus inde appellatus, quia per eum meant, id est egeruntur, stercora. Femora 106
dicta sunt, quod ea parte a femina sexus viri discrepet. Sunt autem ab inguinibus usque ad genua. Femina autem per derivationem femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhaeremus. Vnde et proeliatores olim sub feminibus equos amisisse dicebantur. Coxae quasi coniunctae axes; 107
ipsis enim femora moventur. Quarum concava vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur. Suffragines, quia subtus franguntur, id est flectuntur, non supra, sicut in brachiis. Genua sunt commissiones femorum et crurum; et dicta genua 108
eo quod in utero sint genis opposita. Cohaerent enim ibi sibi, et cognata sunt oculis, lacrimarum indicibus et misericordiae. Nam a genis genua dicuntur. Denique conplicatum gigni for- 109
marique hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut cavi ac reconditi fiant. Ennius (inc. 14):

Atque genua conprimit arta gena.

Inde est quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lacrimantur. Voluit enim eos natura uterum maternum rememorare, ubi quasi in tenebris consedebant antequam venirent ad lucem. Crura dicta, quia in his currimus et gressum faci- 110
mus. Sunt autem sub genibus usque ad suras. Tibiae vocatae quasi tubae. Sunt enim et longitudine et specie similes.

1 quod] quem *codd.* (*et Isid.*) 2 medullis *B* lumbos *codd.* 3 Viscus *BK* 4 quod] quia *BC* avulsa av. B^1 5 purgamur *C* inquinaremur aspectu *K* 6 egrediuntur *C* Femoralia *BK* 7 discrepent *B* 8 igninibus B^1 9 testis eq. *B* 10 suffeminibus *T* 11 admisisse *K*: amisse *B* ax. in ips. *T* 12 ipses B^1 quorum *BCT* vacantur *B* 13 quia] quod *B* femora C^1 vertantur *T* 16 genisupposita *T* 18 a] e *T* Den. et conp. *C* 19 ut *om. B* sur sint C^1 20 ac] et *K* 21 adque *KMU*: atque atque *D* (*non F*) conprimit *BFTU*: conpraemit (com-) C^1DKM (Basil. F III 15 l *fol.* 6 r. —*saec.* viii) 22 quod] quia *C* 23 eos *om. B* remorare *K*: se memorare *D* 24 veniret C^1 25 in *om. T* 27 en. long. *B*

111 Talus dictus a tolo. Nam tolus est eminens rotunditas: unde et fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub
112 crura est, sub talo calcanei. Pedes ex Graeca etymologia nomen sortiti sunt. Hos enim Graeci πόδας dicunt, qui alter-
113 nis motibus solo fixi incedunt. Plantae a planitie nuncupatae, quia non rotundae, ut in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed planae atque longiores formatae sunt, ut stabile corpus efficerent. Sunt autem plantae anteriores partes, quae
114 etiam de multis ossibus constant. Calcis prima pars plantae: a callo illi nomen inpositum, quo terram calcamus; hinc et
115 calcaneus. Solum inferior pars pedis, dictum quia eo terrae vestigia inprimimus. Sed et solum dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: unde et terra solum, quod cuncta sustineat; et solum pedis, quod totam corporis molem portat.
116 Viscera non tantum intestina dicimus, sed quidquid sub corio est, a visco, quod est inter cutem et carnem. Item viscera vitalia, id est circumfusa cordis loca, quasi viscora, eo quod ibi
117 vita, id est anima, continetur. Item viscera capita nervorum ex sanguine et nervis copulata. Item lacerti, sive mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt ut cor in media totius corporis parte, appellanturque a nomine similium animalium sub terra delitescentium. Nam inde musculi a murium similitu-
118 dine: idem etiam et tori, quod illic viscera torta videantur. Cor a Graeca appellatione derivatum, quod illi καρδίαν dicunt, sive a cura. In eo enim omnis sollicitudo et scientiae causa manet. Qui ideo pulmoni vicinus est ut, cum ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duae arteriae sunt, e quibus sini-

1 a talo *T* 4 quia alt. *C*: qui internis *K* 5 motibus *om. B* 6 sta. poss. *K* (*non D*) 7 stabili *D*: stabilius *K* 9 de] ex *C* constat *K* prima *om. KB non D*) plantae] calcis *T* 10 a callo] callo enim *B* quo] quod *B* 11 dic. ped. *C ante corr.* quia *ex* quod *ut vid. K* 12 vestigium *B* 13 ter. a sol. *K*: ter. solium *B* (*non D*) quod] quia *ex* qua *C*: ut *K* (*non D*) 14 quod] quia *BC* mol. corp. *BD* 16 a fisco *T* 17 id est *om. K* (*non D*) circumcisa *B* loc. cord. *C* qu. viscera *T* coque ibi *B* 18 contineatur *B* ner. id est ex *B* 19 idem *C* 20 sic *om. C*[1] sing.] cunctis *B* cor. memb. *B* 21 apelaturque *K* 23 idem] inde *T* quod] quia *B* torca *K* 26 qui] quod *B* 27 c] a *B* in sinistra *K*

stra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum : unde et in dextro brachio pulsum inspicimus. Praecordia sunt loca cordis vicina quibus sensus percipitur ; et dicta praecordia eo quod ibi sit principium cordis et cogitationis. Pulsus vocatus, quod palpitet ; cuius indicio aut infirmitatem intellegimus aut salutem. Huius duplex est motus ; aut simplex, aut conpositus. Simplex, qui ex uno saltu constat ; conpositus, qui ex pluribus motibus inordinatus et inaequalis existit. Qui motus certa habent spatia ; dactylicum percussum, quamdiu sine vitio sunt ; si quando vero citatiores sunt, ut δορκαδάζοντες, aut leniores, ut μυρμίζοντες, mortis signa sunt. Venae dictae, eo quod viae sint natantis sanguinis, atque rivi per corpus omne divisi, quibus universa membra inrigantur. Sanguis ex Graeca etymologia nomen duxit, quod vegetetur et sustentetur et vivat. Sanguis autem est dum in corpore est, effusus vero cruor dicitur. Nam cruor vocatus ab eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alii cruorem interpretantur sanguinem corruptum qui emittitur. Alii aiunt vocatum sanguinem quod suavis sit. Sanguis autem non est integer, nisi in iuvenibus. Nam dicunt physici minui sanguinem per aetatem ; unde et in senibus tremor est. Proprie autem sanguis animae possessio est : inde genas lacerare mulieres in luctu solent ; inde et purpureae vestes et flores purpurei mortuis praebentur. Pulmo ex Graeco trahit vocabulum. Graeci enim pulmonem πλεύμων vocant, eo quod cordis flabellum sit, in quo πνεῦμα, id est spiritus inest, per quod et agitantur et moventur ; unde et pulmones vocati sunt. Nam Graece πνεῦμα spiritus dicitur, qui flando et exagitando aerem amittit et recipit ; a quo moventur pulmones et palpitant et aperiendo se ut flatum capiant, stringendo, ut eiciant.

119 120 121 122 123 124

3 vicinia *K* 4 voc. *bis* *K* : vocatur *C* 5 sal.] sanitatem *C* 6 modus K^1B aut simp. aut conp. *om.* TB^1 7 constat] est B^1 conp. est qui *C* 9 habet *T* vitio] spatio C^1 11 signas sunt *K* quia C^1 12 sunt *C* om. corp. *B* divise *T* 14 quia *C* sustinetur *C* : sustentur B^1 15 au. dum *K* : est au. dum *C* corp. eff. *C* 16 vocatur *C* effesus dec. *T* 17 al. autem cru. *C* 18 quia s. est *C* : quia suaue sit *K* 20 undet in *K* : unde in *BT* 24 pulm. en. *K* 26 agitentur *B* 27 inflando *T* 28 admittit *TBC* 29 pa. ad aperiendum *K* capiando str. *C*

125 Est enim organus corporis. Iecur nomen habet eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subvolat. Inde ad oculos ceterosque sensus et membra diffunditur, et calore suo ad se sucum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris praebet. In iecore autem consistit voluptas et concupiscentia iuxta eos qui de
126 physicis disputant. Fibrae iecoris sunt extremitates, sicut [et] extremae partes foliorum in intibis, sive quasi linguae eminentes. Dictas autem fibras quod apud gentiles in sacris ad Phoebi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque subcensis re-
127 sponsa acciperent. Splen dictum a supplemento ex contraria parte iecoris, ne vacua existeret: quem quidam etiam risus causa factum existimant. Nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constanti-
128 bus integrum est animal. Fel appellatum, quod sit folliculum gestans humorem, qui vocatur bilis. Stomachus Graece os vocatur, eo quod ostium ventris sit, et ipse cibum excipiat at-
129 que in intestina transmittat. Intestina dicuntur, eo quod corporis interiore parte cohibentur; quae idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modo, ut susceptas escas paulatim
130 digerant, et superadditis cibis non inpediantur. Omentum membranum, quod continet intestinorum maiorem partem, quod ἐπίπλουν Graeci vocant. Disseptum intestinum, quod discernit ventrem et cetera intestina a pulmonibus, a corde.
131 Caecum intestinum, quod sit sine foramine et exitu; quem Graeci τυφλὸν ἔντερον dicunt. Ieiuna tenue intestinum, unde
132 et ieiunium dicitur. Venter autem et alvus et uterus inter se differunt. Venter est qui acceptos cibos digerit, et apparet extrinsecus, pertinetque a pectore ad inguinem, et dictus venter

2 qui] qua B^1 3 ad secum ex T: ad sucum ex C^1 (ad *del.* C^2) 6 consistit] persistit KB 7 et *hab.* $BCDF$: *om.* KT 8 in intibiis D: in intibus B (*non* F) 9 quod] quia C ad Ph. ar. in sac. C 10 suspensis K (*non* D) 13 existunt K 16 os] *an* οἰσοφάγος? 17 hostia B 18 in *om.* B^1 (ad B^2) C^1 21 egerant T: degerant C (B^1 *n. l.*) 23 Disceptum T quia disc. C 24 ad cor C: et a corde *dett.*: *an* ac corde? 25 quia sit C et exitu *om.* T 26 τυφλὸν] thilon T: tilon CK: telon B 27 ven. autem est B 28 degerit C 29 intrinsecus K

quod per totum corpus vitae alimenta transmittat. Alvus est 133
qui cibum recipit, et purgari solet. Sallustius (Hist. I, frag. 52):
'Simulans sibi alvum purgari.' Et vocatum alvum quod abluatur, id est purgetur: ex ipso enim sordes stercorum defluunt.
Vterum solae mulieres habent, in quo concipiunt, ad similitu- 134
dinem cauliculi. Tamen auctores uterum pro utriusque libet sexus ventre plerumque ponunt, nec poetae tantummodo, sed et ceteri. Vocatus autem uterus, quod duplex sit et ab utraque 135
in duas se dividat partes, quae in diversum diffusae ac replexae circumplicantur in modum cornu arietis; vel quod interius inpleatur foetu. Hinc et uter, quod aliquid intrinsecus habuerit, membra et viscera. Aqualiculus autem proprie porci 136
est; hinc ad ventrem translatio. Matrix dicitur, quod foetus in eo generetur: semen enim receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit. Vulva vocata quasi 137
valva, id est ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod ex ea foetus procedat. Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de renibus urina collecta conpletur, et humore distenditur. Cuius usus in volucribus non habetur. Vrina autem dicta, sive quod 138
urat, seu quia ex renibus egeritur. Cuius indicio et salus et aegritudo futura monstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur, quod eo lota, id est munda, vestimenta efficiantur. Semen est 139
quod iactum sumitur aut a terra aut ab utero ad gignendum vel fructus vel foetus. Est enim liquor ex cibi et corporis decoctione factus ac diffusus per venas atque medullas, qui inde desudatus in modum sentinae concrescit in renibus, eiectusque per coitum, et in utero mulieris susceptus calore quodammodo viscerum et menstrualis sanguinis inrigatione formatur in cor-

2 purgare *T* 3 vocatus (*ut vid.*) alvus *C* 6 caliculi *T*: caulicali *B* pro utroque libet *BD*: ex utroque *K* 7 sexu *D* ventrem *BDT* posuerunt *K* (*non D*) 8 et *om. K* (*non D*) quod] quia *C* utroque *C* 9 dividet *T*: dividant *B* fusae C^1 repletae (-te) *KT*: reflexae C^1 (*cum Lact, opif.* 12, 5) 10 circumplectantur *B* cornua *BT*: cornuum *C* alterius *B* 11 quod] qui *C* 12 hab. et mem. *T*: hab. ut mem. *C* autem *om. K* 13 hinc] in *B*: inde *K* translatum *K* dicitur *om. K* foetus] pecus *BCT* 14 ea *K* 16 vel qu. sem. rec. *om. T* 18 disciditur *K* 20 sive quod ren. *B* erigitur *K* 22 eo quod mun. id est lo. *B* efficiatur *B*: efficiuntur *C* 23 vel *om. K* 24 ex] in *K* 26 iectusque *C* 27 caloreque admodum *B* 28 -li *BT* corpus *Arev.*

140 pore. Menstrua supervacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua a circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluvium; luna enim Graece μήνη dicitur. Haec et muliebria
141 nuncupantur; nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbae, amittunt arbores fetus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt aera. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferuntur. Glutinum asphalti, quod nec ferro nec aquis dissolvitur,
142 cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autem dies menstruos ideo semen non esse germinabile, quia iam non est menstrualis sanguis, a quo perfusum inrigetur. Tenue semen locis muliebribus non adhaerere; labitur enim nec habet vim adhaerendi. Similiter et crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc et steriles mares vel feminas fieri; vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel
143 propter nimiam raritatem. Primum autem aiunt cor hominis fingi, quod in eo sit et vita omnis et sapientia; deinde quadragesimo die totum opus expleri; quod ex abortionibus, ut ferunt, collecta sunt. Alii foetus a capite sumere dicunt exordium. Vnde et in avium foetus primum oculos
144 fingi in ovis videmus. Foetus autem nominatus, quod adhuc in utero foveatur. Cuius secundae dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur continetque eum; dictus,
145 quia et cum editur sequitur. Nasci autem patribus similes aiunt, si paternum semen validius sit; matribus, si matris; hac

2 propter circuitum *C* provenire *C* 3 enim] autem *C* 5 morientur *K* 6 rub. corrumpit *CK* 7 quis *U*: *om. K*: quid *codd. Solini* 1, 55 -rantur C^2 10 menstruosi *B* germinabile *K*: generabile *BCT* 11 perfusus *codd.* (*et Isid.*) 12 mulieribus B^1 haerere (he-) *BK* adhaer. . . . non hab. *om.* C^1 13 non *om. BK* (*hab. D*) 14 quod *B* mulieri *K* misceri (*om.* se) *K* (*non D*) pre nim. *K* 17 autem] enim C^1D 18 quod] ut *K* (*non D*) et] pro *K* (*non D*) omnis *BCK*: hominis *T* et *om. K* (*non D*) 19 opus] corpus *K* (*non D*) in ab. *K*: ab exortionibus C^1: ex abortationibus *T* (*non D*) 20 dic. exord. sum. *K* (*non D*) 21 oculis *DK* 22 nominatum *BT*: nominatur *D* 23 follicolum *K* 24 continentque *K* dic. quia commeditur et seq. *D* 26 si] ut *K* (*non D*) validior B^1KT (*et Isid.*)

ratione similes exprimi vultus: qui autem utriusque parentis figuram reddunt, aequaliter mixto paterno maternoque semine concipiuntur. Avorum proavorumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic et in nobis semina celantur figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci et ex materno pueros, quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum invaluit occupat similitudinem sexus. In corpore nostro quaedam tantum utilitatis causa facta **146** sunt, ut viscera: quaedam et utilitatis et decoris, ut sensus in facie, et in corpore manus ac pedes: quorum membrorum et utilitas magna est, et species decentissima. Quaedam tantum **147** decoris, ut mamillae in viris, et in utroque sexu umbilicus. Quaedam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum; in mulieribus leves genae, et angustum pectus; ad concipiendos autem et portandos foetus renes et latera dilatata. Quod ad hominem et ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc aetates eius subiungam.

De aetatibvs hominvm. Gradus aetatis sex sunt: in- **11** fantia, pueritia, adolescentia, iuventus, gravitas atque senectus. Prima aetas infantia est pueri nascentis ad lucem, quae porri- **2** gitur in septem annis. Secunda aetas pueritia, id est pura et **3** necdum ad generandum apta, tendens usque ad quartumdecimum annum. Tertia adolescentia ad gignendum adulta, **4** quae porrigitur usque ad viginti octo annos. Quarta iuventus **5** firmissima aetatum omnium, finiens in quinquagesimo anno. Quinta aetas senioris, id est gravitas, quae est declinatio a **6** iuventute in senectutem; nondum senectus sed iam nondum iuventus, quia senioris aetas est, quam Graeci πρεσβύτην vocant.

1 parentum fig. *K* 2 aequali *K* mix. paternoque sem. B^1 4 nobis] hominibus *CD* 5 pat.] materno *K* (*non D*) 6 et *om. D* ex *om. K* mat.] paterno *K* (*non D*) qui *K* (*non D*) 7 invaluerit *K* 9 ut sens. . . . decent. *om. K* nasus *alii* in-fac.] infantiae *D* 10 membr. util. *C* 13 qu. autem discr. *C* promissa *CT*: prolixa *BK* 14 in mul. *ante* pect. C^1 15 dilata C^1 17 coniungam *K* (*non D*) 21 annos *K* pu. est id est *C* puera *B* 22 ad XIIII annos *K* 24 vicensimum octavum annum *K* 25 quinquagesimum annum *T* 26 aet. est sen. *C* 28 quam] quod *B*: quem *dett.*

Nam senex apud Graecos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quae aetas a quinquagesimo anno incipiens septuagesimo ter-
7 minatur. Sexta aetas senectus, quae nullo annorum tempore finitur; sed post quinque illas aetates quantumcumque vitae
8 est, senectuti deputatur. Senium autem pars est ultima senectutis, dicta quod sit terminus sextae aetatis. In his igitur sex spatiis philosophi vitam discripserunt humanam, in quibus mutatur et currit et ad mortis terminum pervenit. Pergamus ergo breviter per praedictos gradus aetatum, etymologias eorum
9 in homine demonstrantes. Infans dicitur homo primae aetatis; dictus autem infans quia adhuc fari nescit, id est loqui non potest. Nondum enim bene ordinatis dentibus minus est
10 sermonis expressio. Puer a puritate vocatus, quia purus est, et necdum lanuginem floremque genarum habens. Hi sunt ephebi, id est a Phoebo dicti, necdum [pronati] viri, adole-
11 scentuli lenes. Puer autem tribus modis dicitur, pro nativitate, ut Esaias (9, 6): 'Puer natus est nobis.' Pro aetate, ut octoennis, decennis. Vnde est illud:

Iam puerile iugum tenera cervice gerebat.

Pro obsequio et fidei puritate, ut Dominus ad prophetam (Ierem. 1, 7): 'Puer meus es tu, noli timere,' dum iam Ieremias
12 longe pueritiae excessisset annos. Puella est parvula, quasi pulla. Vnde et pupillos non pro condicione, sed pro aetate puerili vocamus. Pupilli autem dicti quasi in oculis, hoc est a parentibus orbi. Hi autem vere pupilli dicuntur quorum patres ante decesserunt quam ab his nomen acceperint. Ceteri orbi vocantur orphani, idem qui et pupilli; illud enim Graecum nomen est, hoc Latinum. Nam et in psalmo, ubi legitur

1 dicitur] dictus *K* 5 ultimae *K* 6 fit *K* sexta *T* 7 scripserunt *C* 8 mortis *om. B* term.] tempore *K* (*non D*) 9 aet. et etym. *K* (*non D*) carum *K* 10 demonstremus *K* (*non D*) 11 quia] quod *K* 12 non en. *C* pene *K* dent.] sensibus *B* 13 a pueritia *K* (*non D*) 15 pronati *hab. KB*²*XD* (pro nativitatae): *om. B*¹*CT* 16 le * * * *B*¹ (leves?) (*non D*) 17 per aetatem *K* (*non D*) 18 unde] ut *B* 19 puerili *T* regebat *BT* 20 per obs. *K* 21 iam *om. B* 22 excesserat *K* (*non D*) 23 pup.] pullos *C*¹ 24 pueri voc. *C*¹ 25 apparentibus *B* 26 discesserunt *BK* acciperent *BCT* 27 id. qui pup. *K* 28 nam et] manet *B*

(10, 14): 'Pupillo tu eris adiutor,' Graecus habet ὀρφανῷ.
Puberes a pube, id est a pudenda corporis, nuncupati, quod 13
haec loca tunc primum lanuginem ducunt. Quidam autem
ex annis pubertatem existimant, id est eum puberem esse qui
quattuordecim annos expleverit, quamvis tardissime pubescat:
certissimum autem puberem esse qui et ex habitu corporis
pubertatem ostendit et generare iam possit. Puerperae sunt, 14
quae annis puerilibus pariunt. Vnde et Horatius (C. 4, 5, 23):

Laudatur primo prole puerpera [nato].

Et dictae puerperae vel quod primo partu gravantur, vel quod
primum pueros pariunt. Adolescens dictus, eo quod sit ad 15
gignendum adultus, sive a crescere et augeri. Iuvenis vocatus, 16
quod iuvare posse incipit; ut in bubus iuvenci, cum a vitulis
discesserint. Est enim iuvenis in ipso aetatis incremento
positus, et ad auxilium praeparatus. Nam iuvare hominis
est opus aliquod conferentis. Sicut autem trecesimus perfectae
aetatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis
tertius robustissimus. Vir nuncupatus, quia maior in eo vis 17
est quam in feminis: unde et virtus nomen accepit; sive quod
vi agat feminam. Mulier vero a mollitie, tamquam mollier, 18
detracta littera vel mutata, appellata est mulier. Vtrique enim 19
fortitudine et inbecillitate corporum separantur. Sed ideo
virtus maxima viri, mulieris minor, ut patiens viri esset; sci-
licet, ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud
appetere aut in alium sexum proruere. Dicitur igitur mulier 20
secundum femineum sexum, non secundum corruptionem in-
tegritatis: et hoc ex lingua sacrae Scripturae. Nam Eva statim
facta de latere viri sui, nondum contacta a viro, mulier appellata

3 tunc] in *K* ducant *C*: dicunt *B ante corr.* quidam] quod B^1 autem *om. K* 5 exple *K* 6 qui ex *K* 7 ostendet *KT*: ostendit *C*: ostendat *B* posset *T ante corr.* 9 pro. puerpere *T* nato *BC*: natu *K*: *om. T* (*gloss. marg. in archetypo*?) 10 quod] quia *BC* primo *om. BK* 12 augere *CK* Iuvenes vocatos ut iuv. *K* 13 posse] se *K* incipiunt *K*: incipiat *C* a vit.] ab indolis *K* 15 et auxilio praep. *K* 16 aliquid *BC* perfectus act. ann. *K*: perfectus est ann. *B* 17 ac] a *T* 18 vis] virtus *C* 21 Vtriusque *BT* 22 inbec. et fort. *B* corporum *om.* B^1 23 pat. vire *T*: pat. viro *BC* 26 corruptionem *om. T* 27 sacrae] sanctae *T*

est, dicente Scriptura (Genes. 2, 23): 'Et formavit eam in
21 mulierem.' Virgo a viridiori aetate dicta est, sicut et virga,
sicut et vitula. Alias ab incorruptione, quasi virago, quod
22 ignoret femineam passionem. Virago vocata, quia virum agit,
hoc est opera virilia facit et masculini vigoris est. Antiqui
enim fortes feminas ita vocabant. Virgo autem non recte
virago dicitur, si non viri officio fungitur. Mulier vero si
23 virilia facit, recte virago dicitur, ut Amazona. Quae vero nunc
femina, antiquitus vira vocabatur; sicut a servo serva, sicut
a famulo famula, ita a viro vira. Hinc et virginis nomen qui-
24 dam putant. Femina vero a partibus femorum dicta, ubi
sexus species a viro distinguitur. Alii Graeca etymologia femi-
nam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit.
Libidinosiores enim viris feminas esse tam in mulieribus quam
in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos femineus
25 vocabatur. Senior est adhuc viridior. In sexto libro Ovidius
(Met. 12, 464): Senior,

Inter iuvenemque senemque.

Terentius (Hec. 11):

Quo iure sum us⟨us⟩ adulescentior.

26 ⟨Adulescentior⟩ non utique magis adolescens, sed minus; ut
senior minus sene, ubi comparativus gradus minus significat
a positivo. Ergo senior non satis, sicut iunior inter iuvenem,
27 sicut pauperior intra ditem et pauperem. Senes autem quidam
dictos putant a sensus diminutione, eo quod iam per vetu-
statem desipiant. Nam physici dicunt stultos esse homines
frigidioris sanguinis, prudentes calidi: unde et senes, in quibus
iam friget, et pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt.
Inde est quod convenit sibi infantum aetas et senum: senes

2 est *om.* *K* 4 ignorat *C* quia *CT*: quod *BK* 5 hoc] id *K* vilia *K* masculi *K* virogis C^1 6 virgo au.] virago *T* 7 si non ... dicitur *om.* C^1 8 Quod *B* 9 antiquis *C* virago *KM* 11 vero] autem *C* 13 igne aut vi dicta *K* quia] quod *B* 16 in sexto (vi\ libro] *fort.* vi *vel* in vi 18 iuvenem sen. *C* 20 quod *T*: qui *K* sumus *codd.* (*etiam X*) 21 Ad. (*vel* ad. § 25) *om. codd.* (*etiam X*) 23 sen. non satis senex si. *Arev.* 25 sensu *K*: sensui *T* pro vet. KB^1 *ut vid.* 26 stulta *K* 28 nondum *C* 29 quod] quia *B*

enim per nimiam aetatem delirant; pueri per lasciviam et infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini 28
generis est, sicut anus feminini; nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata a multis annis, quasi annosa. Nam si commune esset nomen, cur diceret Terentius (Eun. 357): 'senem mulierem'? Hinc et vetula, quia vetusta. Sicut autem a sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est. Canities 29
autem vocata a candore, quasi candities. Vnde est illud: 'florida iuventus, lactea canities,' prout diceret candida. Senectus autem multa secum et bona adfert et mala. Bona, quia 30
nos ab inpotentissimis dominis liberat, voluptatibus inponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est debilitate et odio. 'Subeunt' enim (Virg. Georg. 3, 67) 'morbi tristisque senectus'. Nam duo sunt quibus minuuntur corporis vires, senectus et morbus. Mors dicta, quod sit amara, vel a 31
Marte, qui est effector mortium [sive mors a morsu hominis primi, quod vetitae arboris pomum mordens mortem incurrit]. Tria sunt autem genera mortis: acerba, inmatura, naturalis. 32
Acerba infantum, inmatura iuvenum, merita, id est naturalis, senum. Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur 33
incertum est. Nam sicut ait Caesar, ab eo quod est morior in participio praeteriti temporis in 'tus' exire debuit, per unum scilicet U, non per duo. Nam ubi geminata est littera U, nominativus est, non participium, ut fatuus, arduus. Convenienter itaque factum ut quemadmodum id, quod significat, non potest agendo, ita et ipsud nomen non possit loquendo declinari. Omnis autem mortuus aut funus est, aut cadaver. Funus est, 34
si sepeliatur. Et dictum funus a funibus accensis, quos ante

1 pro nimia aetate *BK* pro lascivia et infantia *B* 3 est *om.* C^1 femenei C^1 (-min-C^2) 6 quia] quasi *B* autem]enim *C* 7 anitas C^1 lac. nities B^1 10 et mala adf. et bona *B*: bo. aff. et ma. *T* 11 a potentissimis *BCK* dominiis *K* 12 imp. franget *K* 13 quia *om. K* 17 eff. mortuorum *B* sive . . . incurrit *om. BCDFKM*: *hab. TUG Mon.* 18 quod] qui *G* vetita *T* 19 autem *om. T* 20 est *om. TU* 22 sicut *om. B* 24 duas *K* nominatus B^1: nomen *C*, *fort. recte* 25 est *om. TU* 26 fac. est ut *C* 27 posset *CT* loquendi *T* 28 ut cad. C^1 29 et *om. T*

35 feretrum papyris cera circumdatis ferebant. Cadaver autem est, si insepultum iacet. Nam cadaver nominatum a cadendo, quia iam stare non potest. Quod dum portatur, exsequias dicimus: crematum reliquias: conditum iam sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, ut illud (Virg. Georg. 4, 255):

36 Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia conplevit vitae officium. Nam dicimus functos officio, qui officia debita conpleverunt; unde est et honoribus functus. Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit 37 vitae depositus, sive quod sit diem functus. Sepultus autem dictus, eo quod iam sine pulsu et palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autem est condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humum inicere.

III De portentis. Portenta esse Varro ait quae contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia divina voluntate fiunt, cum voluntas Creatoris cuiusque conditae rei natura sit. Vnde et ipsi gentiles Deum modo Naturam, 2 modo Deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem et ostenta, monstra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere atque ostendere, monstrare ac praedicare aliqua futura videntur. 3 Nam portenta dicta perhibent a portendendo, id est praeostendendo. Ostenta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porro dicant, id est futura praedicant. Monstra vero a monitu dicta, quod aliquid significando demonstrent, sive quod statim monstrent quid appareat; et hoc proprietatis est, abusione tamen scriptorum plerumque 4 corrumpitur. Quaedam autem portentorum creationes in si-

2 est si *om. K* 3 quia] quod *B* portamus *B* 4 crematus *K*: -tas *B* in T^1 *ut vid.* sepulcrum *Serv. ad Aen.* 2, 539 5 ut est il. *B* 6 tunc *BK* 7 vocatur *C* vitae *om. BK* nam et di. *T* 8 quia off. TC^1 impleverunt un. et *C* 12 sepillere *K* corpora *C* humane C^1 13 iniere K^1 15 nata *om.* B^1 quia] quae *K* 19 sed quae est no. *K* nota *om.* B^1 portentum *K* 20 nuncupatur *K* quod] quia *B* 22 a portendo *K* id est pr. *om. T* 23 quod] quia *C* quiddam *K* 25 significandum *T* 26 sive . . . monstr. *om.* C^1 quod] quia *B* 27 est *om. K* 28 autem *om. C*

nificationibus futuris constituta videntur. Vult enim deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia, sicut et per somnos et per oracula, qua praemoneat et significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem; quod plurimis etiam experimentis probatum est. Xerxen quippe 5
vulpis ex equa creata solvi regnum portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diversarum bestiarum, sed viventes, significasse repentinam regis interfectionem: supervixerant enim deteriora melioribus. Sed haec monstra quae in significationibus dantur non diu vivunt, sed continuo ut nata fuerint occidunt. Inter portentum autem et portentuo- 6
sum differt. Nam portenta sunt quae transfigurantur, sicut fertur in Vmbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus (1, 563):

Matremque suus conterruit infans.

Portentuosa vero levem sumunt mutationem, exempli causa cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentuosa existunt 7
alia magnitudine totius corporis ultra communem hominum modum, quantus fuit Tityon in novem iugeribus iacens, Homero testante: alia parvitate totius corporis, ut nani, vel quos Graeci Pygmaeos vocant, eo quod sint statura cubitales. Alii a magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis membrorum partibus, ut bicipites et trimani, vel cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alii a defectu partium, in quibus altera 8
pars plurimum deficit ab altera, ut manus a manu, vel pes a pede. Alii a decisione, ut sine manu aut capite generata, quos Graeci steresios vocant. Alia praenumeria, quando solum

1 futuri *Schwarz* 3 qua] quia T (*non* X) sign. venturam qu. B 4 futuram *om.* B quod] quia C^1 5 Xerxens K 6 crata C^1 8 sed mort.] emortuas T 9 virentes K 10 haec] et BK 11 qua K non *om.* C^1 13 si. et fer. K 14 inde BC: un. et T 17 vero] autem K 21 na. et quos K 22 ali a (alia) BCT^1: alii K 24 scinodontas T: scinodotas B: scinodantas C: scenodontas K pr. gem. C: gemino pr. K 25 Ali a (Alia) T^1BC: Alii de K 26 defecit CKT vel *om.* B 27 ali a (alia) T^1BCK decisione C: dicisione KT: discisione B ut sine *om.* K 28 sterenos C pernumeria KT: privimeria *Arev.*

9 caput aut crus nascitur. Alia, quae in parte transfigurantur, sicut qui leonis habent vultum vel canis, vel taurinum caput aut corpus, ut ex Pasiphaë memorant genitum Minotaurum; quod Graeci ἑτερομορφίαν vocant. Alia, quae ex omni parte transfigurantur in alienae creationis portentum, ut ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quae sine transfiguratione mutationem habent locorum, ut oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit quendam 10 in sinistra parte iecur, in dextera splen habuisse. Alia secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati et cohaerentes reperiuntur, in alia minus, sive in pedibus. Alia secundum inmaturam et intemperatam creationem, sicut hi qui dentati nascuntur sive barbati vel cani. Alia conplexu plurimarum differentiarum, sicut illud quod praediximus (§ 5) in Ale- 11 xandro multiforme portentum. Alia conmixtione generis, ut ἀνδρόγυνοι et ἑρμαφροδῖται vocantur. Hermaphroditae autem nuncupati eo quod eis uterque sexus appareat. Ἑρμῆς quippe apud Graecos masculus, Ἀφροδίτη femina nuncupatur. Hi dexteram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vi- 12 cissim coeundo et gignunt et pariunt. Sicut autem in singulis gentibus quaedam monstra sunt hominum, ita in universo genere humano quaedam monstra sunt gentium, ut Gigantes, 13 Cynocephali, Cyclopes, et cetera. Gigantes dictos iuxta Graeci sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est terrigenas, eo quod eos fabulose parens terra inmensa mole et similes sibi genuerit. Γῆ enim terra appellatur: γένος genus; licet et terrae filios vulgus vocat: quorum genus incertum est. 14 Falso autem opinantur quidam inperiti de Scripturis sanctis praevaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, et exinde natos Gigantes, id est nimium grandes

1 pa. pars figuratur *K* 3 Pas.] fasidc B^1T: pasiphe *ex* faside *X* 4 ἑτερ.] -ion *B*: -ium *T* ex *om. B* 8 su. in temp. *codd.* 10 quod-naturationem *T* ut *om. K* 14 diff.] *om. T* 16 vocantur *om. K* autem *om. T* 17 erma *codd.* 18 a grecos (cis T^2) *T* masc. est *C*: Mercurius est *dett.* afrodi *codd.* fem.] Venus *dett.* hi] alii *K* 21 quaedam . . . humano *add. T in marg.* 23 Cyn. et Cyc. *K* 24 γηγ.] *om.* B^1 28 Falsa C^1 inperi C^1 sanctis *om. K* 30 et inde *K*

et fortes viros, de quibus terra completa est. Cynocephali 15
appellantur eo quod canina capita habeant, quosque ipse
latratus magis bestias quam homines confitetur. Hi in India
nascuntur. Cyclopes quoque eadem India gignit; et dictos 16
Cyclopes eo quod unum habere oculum in fronte media perhi-
bentur. Hi et ἀγριοφαγῖται dicuntur, propter quod solas ferarum
carnes edunt. Blemmyas in Libya credunt truncos sine capite 17
nasci, et os et oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus
gigni, oculos habentes in humeris. In ultimo autem Orientis 18
monstruosae gentium facies scribuntur. Aliae sine naribus,
aequali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliae
labro subteriori adeo prominenti ut in solis ardoribus totam ex
eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse,
modico tantum foramine calamis avenarum pastus haurientes.
Nonnulli sine linguis esse dicuntur, invicem sermonis utentes
nutum sive motum. Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam 19
diffusa magnitudine aurium ut omne corpus ex eis contegant.
Πᾶν enim Graeco sermone omne, ὦτα aures dicuntur. Artaba- 20
titae in Aethiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur: quadra-
gesimum aevi annum nullus supergreditur. Satyri homunciones 21
sunt aduncis naribus; cornua in frontibus, et caprarum pedibus
similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui
etiam interrogatus Dei servo respondisse fertur dicens (Hieron.
vit. Paul. erem. 8): 'Mortalis ego sum unus ex accolis heremi,
quos vario delusa errore gentilitas Faunos Satyrosque colit.'
Dicuntur quidam et silvestres homines, quos nonnulli Faunos 22
ficarios vocant. Sciopodum gens fertur in Aethiopia singulis 23
cruribus et celeritate mirabili: quos inde σκιώποδας Graeci
vocant, eo quod per aestum in terra resupini iacentes pedum
suorum magnitudine adumbrentur. Antipodes in Libya plantas 24

5 oc. hab. un. *C* perhibeantur *C* 6 sola *K* 7 Lemnias (-nas) *codd. et fort. Isid.* cr. dictos tr. *B* 8 alii sine *BK* 11 alii lab. *C* 12 praeminenti K^1: promenti *T* 13 alios conc. *T* 14 potus K^2 18 enim *om. K* omne *om. C* 20 supra graditur C^1 21 in front. corn. *K* *an* pedes? 22 quidem *T* 26 nulli T^1 Faunos] phatuos *T* 27 vicarios C^1 genus *C* 29 iac. supini *K* 30 adumbrantur *K*

25 versas habent post crura et octonos digitos in plantis. Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam et equinos pedes
26 habentes. In India ferunt esse gentem quae Μακρόβιοι nuncupantur, duodecim pedum staturam habentes. Est et gens ibi statura cubitalis, quos Graeci a cubito Pygmaeos vocant, de qua supra diximus (§ 7). Hi montana Indiae tenent, quibus est
27 vicinus oceanus. Perhibent [et] in eadem India esse gentem feminarum quae quinquennes concipiunt, et octavum vitae
28 annum non excedunt. Dicuntur autem et alia hominum fabulosa portenta, quae non sunt, sed ficta in causis rerum interpretantur, ut Geryonem Hispaniae regem triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantae concordiae ut in
29 tribus corporibus quasi una anima esset. Gorgones quoque meretrices crinitas serpentibus, quae aspicientes convertebant in lapides, habentes unum oculum quem invicem utebantur. Fuerunt autem tres sorores unius pulchritudinis, quasi unius oculi, quae ita spectatores suos stupescere faciebant ut vertere
30 eos putarentur in lapides. Sirenas tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas et ungulas: quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebant. Quae inlectos
31 navigantes sub cantu in naufragium trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quae transeuntes quoniam deducebant ad egestatem, his fictae sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse et ungulas, quia amor et volat et vulnerat. Quae inde in fluctibus conmorasse dicuntur, quia fluctus Ve-
32 nerem creaverunt. Scyllam quoque ferunt feminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis, propter fretum Siculi maris, in quo navigantes verticibus in se concurrentium undarum exterriti latrari aestimant undas, quas sorbentis aestus

1 post] per *K* 2 et *om. B* 3 In *om. T* qui *K* 4 sturam T^1 et est gens *C* 7 et *hab. CT*: *om. BK* 8 vitae *om. T* 9 autem *om. K* 10 fic. et in *C* 14 metrices B^1 serp. quae tesque (*delet.*) *K*: serpentesque *B* 16 sorores *om. K*^{1} 19 virg. et ex *K* et ung. *om. T* 20 tertia] altera *T* canebat *BC* 21 naufragio *KT*: -gia *C* 22 metrices *B* quoniam *om. K* 23 ad] in *K* his] hic B^1 25 Qu. in.] atque *C* 26 ferunt *om. K* 27 latratatibus *K* 28 saeculi *K* in qua *T* 29 extriti *K* latrati *KT* extiment *K* surbentis *T*

vorago conlidit. Fingunt et monstra quaedam inrationabilium 33
animantium, ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres aetates per quas mors hominem devorat, id est infantiam, iuventutem et senectutem. Quem quidam ideo dictum Cerberum putant quasi κρεοβόρος, id est carnem vorans. Dicunt et Hydram serpentem cum novem 34
capitibus, quae Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria capita excrescebant. Sed constat Hydram locum fuisse evomentem aquas, vastantem vicinam civitatem, in quo uno meatu clauso multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta 35
est. Huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem haeresium, dicens (de Fid. 1, 4): 'Haeresis enim velut quaedam hydra fabularum vulneribus suis crevit; et dum saepe reciditur, pullulavit igni debita incendioque peritura.' Fingunt 36
et Chimaeram triformem bestiam: ore leo, postremis partibus draco, media caprea. Quam quidam Physiologi non animal, sed Ciliciae montem esse aiunt, quibusdam locis leones et capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellorophontes habitabilem fecit, unde Chimaeram dicitur occidisse. Centauris autem species vocabu- 37
lum indidit, id est hominem equo mixtum, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed pro eo quod discurrentes in bello velut unum corpus equorum et hominum viderentur, inde Centauros fictos adseruerunt. Porro Minotaurum nomen 38
sumpsisse ex tauro et homine, qualem bestiam dicunt fabulose in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ovidius (Art. Am. 2, 24):

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

1 inrationalium *BT* 2 inferore B^1: infernorum *C* 3 per e. sig. *B* deforat *T* 4 id est . . . sen. *om. T* et *om.* B^1 5 ideo] ita *K* 6 voras C^1 8 vomentem *T* 11 sicque clau. *T* 13 quaedam *om.* B^1 14 vuln.] heresibus *B* 15 pullavit *C* peritura] futura *K* 17 capreae *CT*: caprae *K*: capre *ut vid.* B^1 (-ra B^2) philosophi *B* 18 Lyciae *Arev.* (*ex Serv. Aen.* 6, 288) esse *om. K* loci *T* 19 quibus ard. T^1 serp. plen. *C* 21 Centauri *BK* 22 equo] ego *K* 23 equitessalorum *T* dicunt *om. T* pro] ex *K* 24 eq.] eo quorum *K* 25 adseverant *T* monocentaurum *CT* 27 fu. incl. *B* de quo *K*

39 Onocentaurum autem vocari eo quod media hominis specie, media asini esse dicatur; sicut et Hippocentauri, quod equorum hominumque in eis natura coniuncta fuisse putatur.

IV De TRANSFORMATIS. Scribuntur autem et quaedam monstruosae hominum transformationes et commutationes in bestiis, sicut de illa maga famosissima Circe, quae socios quoque Vlixis mutasse fertur in bestias: et de Arcadibus, qui sorte ducti transnatabant quoddam stagnum atque ibi convertebantur in
2 lupos. Nam et Diomedis socios in volucres fuisse conversos non fabuloso mendacio, sed historica adfirmatione confirmant. Sed et quidam adserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figurae sceleratorum mutantur, et sive magicis cantibus, sive herbarum veneficio totis corporibus in feras
3 transeunt. Siquidem et per naturam pleraque mutationem recipiunt, et corrupta in diversas species transformantur; sicut de vitulorum carnibus putridis apes, sicut de equis scarabei, de mulis locustae, de cancris scorpiones. Ovidius (Metam. 15, 369):

> Concava litorei si demas brachia cancri,
> scorpio exibit, caudaque minabitur unca.

2 dicantur *T* ipocentaurus *T* quod] quia *B* 3 in *om. C* probatur *B* 4 au. quaed. *T* 5 commutationem *K* 6 magna *KT* fomosissima *T* circee *T*: circeate *B*: circiatae *K* 7 sortés *K*: sortis B^1 ducti *ex* iuncti *K*: iunctis B^1: devictis *D* 8 transnatabunt *C*: *om.* B^1 quosdam *K* convertebant *T* 10 non in fab. *T* adf.] admiratione *K* 11 sed *om. C* ex] in *K* 13 beneficio *T* 17 scorpiones *ex* -nibus *T* 20 exiit C^1

LIBER XII

DE ANIMALIBVS

De pecoribvs et ivmentis. Omnibus animantibus Adam 1
primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex praesenti institutione iuxta condicionem naturae cui serviret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt 2
vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Graecam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa inposuit Adam, sed illa lingua quae ante diluvium omnium una fuit, quae Hebraea nuncupatur. Latine autem animalia sive 3
animantia dicta, quod animentur vita et moveantur spiritu. Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur: quae 4
dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt; ut cervi, dammae, onagri, et cetera. Sed neque bestiae sunt, ut leones; neque iumenta, ut usus hominum iuvare possint. Pecus dicimus omne quod humana lingua et effigie caret. 5
Proprie autem pecorum nomen his animalibus adcommodari solet quae sunt aut ad vescendum apta, ut oves et sues; aut in usu hominum commoda, ut equi et boves. Differt autem inter 6
pecora et pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt; pecudes autem tantum illa animalia quae eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autem omne animal pecus a pascendo vocatum. Iumenta nomina inde 7
traxerunt, quod nostrum laborem vel onus suo adiutorio subvectando vel arando iuvent. Nam bos carpenta trahit, et durissimas terrae glebas vomere vertit; equus et asinus portant onera, et hominum in gradiendo laborem temperant.

2 primus *C* vocabolum *K* ex praes. inst. *om. KO* 3 cui ser. *om. K* 4 ex pr. lin. unic. an. ded. vocabolum *K* 6 barbarum *B*: *om. K* 7 lingua *om. B*: nomina *KO* omnibus *K* 8 nuncupata est *C* autem *om. K* 9 moveatur *T*: moventur *B* 10 quia] quod *B* gradiantur (*ex* -atur) *B* 11 non *om. K* 13 hom. us. *B* iubari possit *T* 15 animantibus *K* 16 sunt ad *T* 17 usui *C* commodata *K* 19 omnium *om. K* 20 qu. pecudes *K* 21 vocatur *B* 22 quod] quia *C* vel onus *om. K* subiectando *C*[1]*T* 23 tra. carp. *C* 25 on. hom. *T* temperant] portant *T*

Vnde et iumenta appellantur ab eo quod iuvent homines:
8 sunt enim magnarum virium animalia. Item quoque armenta,
vel quod sint apta armis, id est bello; vel quod his in
armis utimur. Alii armenta tantum boves intellegunt, ab
arando, quasi aramenta [vel quod sint cornibus armata].
Discretio est autem inter armenta et greges: nam armenta
equorum et boum sunt, greges vero caprarum et ovium.
9 Ovis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum,
ab oblatione dictum; eo quod apud veteres [in] initio non
tauri, sed oves in sacrificio mactarentur. Ex his quasdam
bidentes vocant, eas quae inter octo dentes duos altiores habent,
10 quas maxime gentiles in sacrificium offerebant. Vervex vel a
viribus dictus, quod ceteris ovibus sit fortior; vel quod sit vir,
id est masculus; vel quod vermem in capite habeat, quorum
excitati pruritu invicem se concutiunt, et pugnantes cum magno
11 impetu feriunt. Aries vel ἀπὸ τοῦ Ἄρεος, id est a Marte,
vocatus: unde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur:
sive quod hoc pecus a gentilibus primum aris est immolatum.
Aries, quod inponeretur aris. Vnde est illud (Sedul. 1, 115):

Aries mactatur ad aram.

12 Agnum quamquam et Graeci vocent ἀπὸ τοῦ ἀγνοῦ, quasi
pium, Latini autem ideo hoc nomen habere putant, eo quod
prae ceteris animantibus matrem agnoscat; adeo ut etiam si
in magno grege erraverit, statim balatu recognoscat vocem
13 parentis. Haedi ab edendo vocati. Parvi enim pinguissimi
sunt et saporis iucundi, unde [et edere, unde] et edulium

1 iubenta *T* 2 en. e magn. *K* Idem C^1TU (*non X*) 3 sunt *C* abarta *B* 4 utitur C^1 alii *ex* alia *T* 5 vel quod . . . arm. *hab. T* (corn. apta) *UX*: *om. BCKO* 8 placido *K* 9 in *hab. CK*: *om. BT* 10 quadam *T* 11 eas quae] eo quod *B* 12 quos *T* sacrificio *K* Verbex *B*: Verbix *CT*: Berbix *K* 14 id est] et *K* vermes *CK* habeant *T* 15 proritu *T*: prurinatu C^1 16 Marte] maiore *K* 17 nn. et ap. *K* mas. in gr. *C* 18 sive quod . . . immol. *om. T* (*non U*) quia *C* pr. aris *B* 19 ar. ergo quod *K* poneretur *TU* unde] sicut *K* 21 quamquam] quoque *K* et *om. B* 22 nomomen *K* 23 prae] de *K* anim. is matr. *C* 25 Edi *codd.* (Hedi *T*) *et Isid.* edendi *T* 26 unde et edul. *K*: unde et edere edul. *T*: unde et edere (hederae *edd.*) unde (inde *B*) et edul. *BCU*

vocatur. Hircus lascivum animal et petulcum et fervens 14
semper ad coitum; cuius oculi ob libidine in transversum
aspiciunt, unde et nomen traxit. Nam hirqui sunt oculorum
anguli secundum Suetonium (Prat. 171); cuius natura adeo cali-
dissima est ut adamantem lapidem, quem nec ignis, nec ferri
domare valet materia, solus huius cruor dissolvat. Maiores
hirci Cinyphii dicuntur a fluvio Cinyphe in Libya, ubi grandes
nascuntur. Capros et capras a carpendis virgultis quidam 15
dixerunt. Alii quod captent aspera. Nonnulli a crepitu
crurum, unde eas crepas vocitatas; quae sunt agrestes caprae,
quas Graeci pro eo quod acutissime videant, id est ὀξυδερκέστερον,
δορκάς appellaverunt. Morantur enim in excelsis montibus, et
quamvis de longinquo, vident tamen omnes qui veniunt.
Idem autem et capreae: idem ibices, quasi avices, eo quod ad 16
instar avium ardua et excelsa teneant et in sublimè inhabitent,
ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Vnde et 17
meridiana pars ibices aves vocant, qui Nili fluentis inhabitant.
Haec itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis com-
morantur, et si quando ferarum vel hominum adversitatem
persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese praecipi-
tantes in suis [se] cornibus inlaesa suscipiunt. Cervi dicti ἀπὸ 18
τῶν κεράτων, id est a cornibus; κέρατα enim Graece cornua
dicuntur. Hi serpentium inimici cum se gravatos infirmitate
persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, et supe-
rata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnum
herbam ipsi prodiderunt; nam eo pasti excutiunt acceptas
sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus 19
acute audiunt, summissis nihil. Si quando inmensa flumina
vel maria transnatant, capita clunibus praecedentium superpo-

1 vocatum *K* lascivium *B* 6 domari *B* 7 cifei dic. B^1 9 quod] quia *B* captent] carpent *BK* 10 crepas *Arev. ex Paul. Fest.* 48, 14) : creas B^1KOTX: capreas *C* vocatas *CK* 11 id est ὀξ.] id est ζιδερκ rectepon *B* : rectepon *K* 12 dorcas *codd.* : dorcadas *edd.* 14 qu. abices B^1T ad *om. K* 15 abitent *T* (*i. e.* hab-) 17 vocat *B* nihi C^1 18 comm. *om.* B^1 20 persenserunt *B* sese] se *K* 21 se *hab. T*: *om. BCK* suscipiuntur *K* 23 serp. vel in. *B* sese *C* gratos T^1 24 supera *K* 25 diptapnon *K* 26 ipsum *B* 27 rectis *CT* 29 crunibus *T*

nunt sibique invicem succedentes nullum laborem ponderis
20 sentiunt. Tragelaphi a Graecis nominati, qui quum eadem
specie sint ut cervi, villosos tamen habent armos ut hirci, et
menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt quam circa
21 Phasidem. Hinnuli filii sunt cervorum [ab innuere dicti, quia
22 ad nutum matris absconduntur]. Dammula vocata, quod de
manu effugiat: timidum animal et inbelle; de quo Martialis
(13, 94):

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum:
inbelles damae quid nisi praeda sumus?

23 Lepus, levipes, quia velociter currit. Vnde et Graece pro
cursu λαγώς dicitur; velox est enim animal et satis timi-
24 dum. Cuniculi genus agrestium animalium dicti quasi caniculi,
eo quod canum indagine capiantur vel excludantur ab speluncis.
25 Sus dicta, quod pascua subigat, id est terra subacta escas in-
quirat. Verres, quod grandes habeat vires. Porcus, quasi
spurcus. Ingurgitat enim se caeno, luto inmergit, limo inlinit.
Horatius (Epist. 1, 2, 26):

Et amica luto sus.

26 Hinc etiam spurcitiam vel spurios nuncupatos. Porcorum pilos
setas vocamus, et setas a sue dictas: a quibus et sutores
27 vocantur, quod ex setis suant, id est consuant, pelles. Aper
a feritate vocatus, ablata F littera et subrogata P. Vnde et
apud Graecos σύαγρος, id est ferus, dicitur. Omne enim, quod
28 ferum est et inmite, abusive agreste vocamus. Iuvencus dictus,
quod iuvare incipiat hominum usus in colenda terra, vel quia
apud gentiles Iovi semper ubique iuvencus inmolabatur, num-
quam taurus. Nam in victimis etiam aetas considerabatur.

2 sent.] susteneunt *K* qum *T*: dum *BCK* 3 sunt T^1 4 mente *K* hirsuta *C* sunt alibi *C* 5 Inuli *CTX*: Enuli. *BFO*: Eenoli *K* ab . . . absc. *hab. TUX Mon.*: *om. BCDFKO* 6 eff. de ma. *B* 7 tim. et an. C^1 imbecille *B* 10 damne *T* 11 quia] quod *B* curret *T*: currat *B* 12 velox *C*: vel *K* est *om. B* 14 capientur *K* 15 dictas *K* quod] quia *C* 16 Verris *KT* qu. purcus *K* 18 Hor. . . . sus *om. K* 19 amiha lutosis *T* 20 spurcitia *C*: sportita *K* spurius *BC* nuncupatus *BCK* 21 sudores *K* 22 vocatur *CK* 23 et p subr. *C* 26 omnium *T* colenda B^1K: excolenda *CT* quia] quod *BC* 27 ub. semp. *C* num. tau. *om. T*

Taurus Graecum nomen est, sicut et bos. Indicis tauris color 29
fulvus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis; caput
circumflectunt flexibilitate qua volunt; tergi duritia omne telum
respuunt inmiti feritate. Bovem Graeci *βοῦν* dicunt. Hunc 30
Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem.
Naevius (trag. 62):

Trionum hic moderator rusticus.

Cuius latitudo pellium a mento ad crura palearia dicuntur,
a pelle ipsa, quasi pellearia; quod est generositatis in bove
signum. Boum in sociis eximia pietas; nam alter alterum in-
quirit, cum quo ducere collo aratra consuevit, et frequenti
mugitu pium testatur affectum si forte defecerit. Vacca dicta, 31
quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum,
sicut leo leaena, draco dracaena. Vitulus et vitula a viriditate 32
vocati sunt, id est aetate viridi, sicut virgo. Vitulam ergo
parvam esse et nondum enixam: nam enixa iuvenca est aut
vacca. Bubali vocati per derivationem, quod sint similes 33
boum; adeo indomiti ut prae feritate iugum cervicibus non
recipiant. Hos Africa procreat. Vri agrestes boves sunt in 34
Germania, habentes cornua in tantum protensa ut regiis mensis
insigni capacitate ex eis gerulae fiant. [Dicti uri *ἀπὸ τῶν ὀρέων*,
id est a montibus.] Camelis causa nomen dedit, sive quod 35
quando onerantur, ut breviores et humiles fiant, accubant, quia
Graeci *χαμαὶ* humile et breve dicunt; sive quia curvus est dorso.
Καμουρ enim verbo Graeco curvum significat. Hos licet et
aliae regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem
sibi; nam Arabici bina tubera in dorso habent, reliquarum re-

1 indiciis C^1 2 pertinacitas *B* pilus in c. versus *Solinus* 52, 36 3 circumplectunt *B* 4 *βοῦν*] boethi *T*: boeti *BKX*: boiti *O*: boeten *C* di.] vocant *BX* 5 plionem *K* vocant *om. K* terant *K* qu. terronem *K*: qu. terrionem *BT* 7 trionem *BGO ante corr.* (*non FP*) hinc *T*(*non U*) moderatur GK^1TU(*non F*): demoratur *M*: moderantur *OP* 8 pell.... ad *om. T* 9 a pella *T* generositatem *K* 11 cum qua *K*: quum eo *T* 12 defuerit *K* 13 quasi *om.* C^1 boaca *KT* ex *om. K* qualite *K* 15 vocata *C* 16 aut *om.* T^1: ut *BC* 17 quod] quia *C* 18 iug. in cer. *K* 19 recipiunt *T* 21 fiebant *T* dicti ... mont. *hab. T*: *om. BCK* orrion *T* 22 quod] quia *BC* 23 humiliores *K* accumbunt *K* 24 cami *codd. vix* humi (*cf.* XX. XI. 2) 25 camur *BC*: (*cf.* XV. VIII. 5): chamur *T*: camus *K* enim] ergo *T* lic. al. *BK*

36 gionum singula. Dromeda genus camelorum est, minoris quidem staturae, sed velocioris. Vnde et nomen habet; nam δρόμος Graece cursus et velocitas appellatur. Centum enim et amplius milia uno die pergere solet. Quod animal, sicut bos et
37 ovis et camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta [est] a ruma, eminente gutturis parte, per quam dimissus cibus a certis revo-
38 catur animalibus. Asinus et asellus a sedendo dictus, quasi asedus: sed hoc nomen, quod magis equis conveniebat, ideo hoc animal sumpsit quia priusquam equos caperent homines, huic praesidere coeperunt. Animal quippe tardum et nulla
39 ratione renitens, statim ut voluit sibi homo substravit. Onager interpretatur asinus ferus. Ὄνον quippe Graeci asinum vocant: ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos et indomitos et in deserto vagantes. Singuli autem feminarum gregibus praesunt. Nascentibus masculis zelant et testiculos eorum morsu detruncant, quod caventes matres eos in secretis locis occultant.
40 Asinos Arcadicos dictos, eo quod ab Arcadia primum vecti sunt magni et alti. Minor autem asellus agro plus necessarius est, quia et laborem tolerat et neglegentiam propemodum non
41 recusat. Equi dicti, eo quod quando quadrigis iungebantur, aequabantur, paresque forma et similes cursu copulabantur.
42 Caballus antea cabo dictus, propter quod gradiens ungula inpressa terram concavet, quod reliqua animalia non habent.
43 Inde et sonipes, quod pedibus sonat. Vivacitas equorum multa: exultant enim in campis; odorantur bellum; excitantur sono tubae ad proelium; voce accensi ad cursum provocantur; dolent cum victi fuerint; exultant cum vicerint. Quidam hostes

1 est cam. *C* 2 velociores *K* 4 anima C^1 bos *om.* B^1 5 est *hab.* *BK* : *om.* *CT* 6 gutt. par. *om.* *K* demissos cibos *K* 7 an. rev. *B* 8 adseddus *B* : aseddus *CT* hoc *om.* B^1K 10 huic] hunc C^1 11 renites *K* substituit *K* 13 et in des. *om.* *T* 14 vacantes *BT* 15 nas. autem mas. *C* zel. mas. *B* morsibus *T* detrahunt *K* 16 eos *om.* *K* locis *om.* *K* 17 quod] quia *C* provecti *C* 18 sint *B* minor . . . non rec. *om.* *K* 21 aeq. *om.* *K* pares *K* : eosque pares *B* 22 Cav- *alii* an. a ca. *T* (*non U*) cavo *CKU* (*sed cf.* VIII. 4) pr. quia C^1 23 terra *K* concavit C^1K: concabet *T* 24 quia ped. *C* sonet *B* 25 mul. est ex. *B* obdurantur bello *K* 26 acc. cursu prov.

in bello sentiunt, adeo ut adversarios morsu petant: aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis si mutentur; aliqui praeter dominum dorso nullum recipiunt: interfectis vel morientibus dominis multi lacrimas fundunt. Solum enim equum propter hominem lacrimare et doloris affectum sentire. Vnde [et] in Centauris equorum et hominum natura permixta est. Solent etiam ex equorum vel maestitia 44 vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere. Aetas longaeva equis Persicis, Hunnicis, Epirotis ac Siculis in annis ultra quinquaginta, brevior autem Hispanis ac Numidis et Gallicis frequens opinio est. In generosis equis, ut aiunt 45 veteres, quattuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum atque color. Forma, ut sit validum corpus et solidum, robori conveniens altitudo, latus longum, substrictus maxime et rotundi clunis, pectus late patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus et cornu concavo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput et siccum, pelle prope ossibus 46 adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, ungularum soliditatis fixa rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, tre- 47 mentibus membris, quod est fortitudinis indicium: quique ex summa quiete facile concitetur, vel excitata festinatione non difficile teneatur. Motus autem equi in auribus intellegitur, virtus in membris trementibus. Color hic praecipue spectandus: 48 badius, aureus, roseus, myrteus, cervinus, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badioque distinctus; reliquus varius color vel

1 morsu] motu *T* 2 recog.] regunt K^1 oblita mansuetudines obliti mansue (*delet.*) *K* 3 aliqui . . . rec. *om.* T^1 6 et *hab.* *CT*: *om.* *BK* eo quorum *K* 8 futuri *K* 9 ugnicis *B*: uniscis *T* et pirotis B^1K: et ep. *C* 10 numidiis C^1T 11 generos C^1 12 expectantur *BKT* (-atur) 13 sit] si *T*: sit omne *B* 14 substrictum *CG* (*non* *UX*) maximi *C* (*non* *GUX*) 15 clunis *B*: clunes *CGKTX* 16 dentate nodosim C^1 17 et sicc. et pel. *K* 18 aures . . .arg. *om.* *T* acutae *CK* mag. nata (*delet.*) nares *K* 19 soliditate B^1C (*non* *G*) 21 qui ex KT^1 (*non* *U*) 22 non diff.] facile *K* 23 aur.] naribus *T* 24 expectandus (exs-) *codd.* 25 cervunus *B*: ceruleus *K* gelbus *K* 26 canus . . . gutt. *om.* C^1 27 var. color (*delet.*) ex *T* reliquos varios colores *K* vel cin. det. *om.* *K*

49 cinereus deterrimus. Badium autem antiqui vadium dicebant, quod inter cetera animalia fortius vadat. Ipse est et spadix, quem phoenicatum vocant: et dictus spadix a colore palmae, quam
50 Siculi spadicam vocant. Glaucus vero est veluti pictos oculos habens et quodam splendore perfusos. Nam glaucum veteres dixerunt. Gilvus autem melinus color est subalbidus. Guttatus,
51 albus nigris intervenientibus punctis. Candidus autem et albus invicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est: candidus vero niveus et pura luce perfusus. Canus dictus, quia ex candido colore et nigro est. Scutulatus vocatus propter
52 orbes, quos habent candidos inter purpuras. Varius, quod vias habeat colorum inparium. Qui autem albos tantum pedes habent, petili appellantur; qui frontem albam, calidi.
53 Cervinus est quem vulgo guaranen dicunt. Aeranen idem vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris. Myrteus autem
54 est pressus in purpura. Dosina autem dictus, quod sit color eius de asino: idem et cinereus. Sunt autem hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, et proinde ad urbanam
55 dignitatem transire non possunt. Mauron niger est; nigrum enim Graeci μαῦρον vocant. Mannus vero equus brevior [est], quem vulgo brunicum vocant. Veredos antiqui dixerunt, quod veherent redas, id est ducerent; vel quod vias publicas currant,
56 per quas et redas ire solitum erat. Equorum tria sunt genera: unum generosum, proeliis et oneribus aptum; alterum vulgare

1 au. *om.* *K* 2 est *om.* *K* 3 vocat C^1 quam] quod *B* 4 spadiceam *T*: spadicem *C* 5 perf.] persus *T* 6 dixerunt *K*: dicunt *BCT*: dicebant album *dett.* autem *om.* *K* 7 abbis (*sic*) nigrisque *T* pictus *K* 8 in invicem *T* differunt *om.* B^1 10 quia] quod *C* 11 habent *BK*: habet *T* purpureos *K*: puras *T* Varios *T* 12 habent oculorum *T* (*non U*) inp.] varium *K* alb. au. *T* 13 album *BK* calliti *K* 14 guaranem (-en?) *BT*: guarinen (-em?) *U*: guarananem *F*: gauranem *C*: gaurianem *D*: uuarranem *KO* dicunt *BCDFTU*: vocant *KO* Aeranen (*ex* -ren) *K*: Eranem *BCT*: Eranen *O* idem . . . coloris *B* (aerii s. color) *CDTU*: id est vul. dicit ut in mo. aeris s. coloris *KO* 16 est *om.* *K* Dosina *T*: Dosinu *K*: Dosinus *BCM* autem *om.* *B* 18 proinde *om.* *K* 19 Mauro *T* 20 est *hab.* *BT*: *om.* *CK* 21 brunicum vo. *O*: bronicum vo. *T*: bronnicum vo. *U*: brunicium vo. B^1K: brunnicium vo. *C* *Mon.*^{2}: brunicum vo. vel brunnum *X*: brunnicum vo. *Mon.*^{1} (buricum (-rr-, -ch-) *form. usit.*) dix. quia *C* 22 veherant *T* 23 solidum *B*: solutum *K* 24 honoribus *BC*

atque gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum; tertium ex permixtione diversi generis ortum, quod etiam dicitur bigenerum quia ex diversis nascitur, ut mulus. Mulus autem 57
a Graeco tractum vocabulum habet. Graece enim hoc vel quod iugo pistorum subactus tardas molendo ducat in gyro molas. Iudaei asserunt quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ad hoc admissos esse ad asinas: et ipsum istiusmodi repperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diversum animal in 58
coitu coegit, sicque adulterina commixtione genus aliud repperit; sicut et Iacob contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales foetus oves illius concipiebant, quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique et hoc ipsud in equarum gregibus 59
fieri fertur, ut generosos obiciant equos visibus concipientium, quo eorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas isdem locis, quibus illae versantur, quo rapiente visu similes generent. Inde est quod quidam gravidas mulieres iubent nullos intueri 60
turpissimos animalium vultus, ut cynocephalos et simios, ne visibus occurrentes similes foetus pariant. Hanc enim feminarum esse naturam ut quales perspexerint sive mente conceperint in extremo voluptatis aestu, dum concipiunt, talem et sobolem procreent. Etenim animal in usu Venerio formas

1 gregarum *T* 3 qui ex *BK* 4 a *BT*: ex *CK* enim] autem *C* vel] eo *K* (*non D Mon.*) 5 quia *C* tardus *KO* ducet *B*: ducit *DK* gyro (-ro *BK*) *vel* gyrum (-rum *CK*) 6 quia *C* anaa nepos (-pus) *BDK*: hanaa (*corr.* -aan) nepos *T*: ana nepos *C* 7 ipse *om. K*: *post* fec. *B* ut] et *K* 8 miscerentur *K* (*non D*) 9 onag.... nasc. *om. BKO* (*non DFGU*) asinos *C* 10 velocissime (-ae) ex his asine (-ae) *DGU, fort. recte* 11 in cogitu *T* 12 repetit *B* 13 colorem *B* 16 contemplantur B^1 aquarum *T* 17 fieri *om.* B^1 generos C^1 obiciunt *B* usibus *K* 18 quod et cor. *T* 19 columbares C^1 20 illi *K* visu *om. K* 21 nullius *C* 22 turp. an. vul. *om.* B^1 ut] et *B* 23 visibus *om. K* parcant *B*: generent *K* 24 ut] et *T* prespexerint *T*: prospexerint *K* si. me. conc. *om. K* 25 estu duum *T* (*non U*): studio dum *K*: studium *B* concipiant *KB* (*ex* -unt) 26 animal *om. K*

extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur quae ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino; burdo ex equo et asina; hybridae ex apris et porcis; tityrus ex ove et hirco; musmo ex capra et ariete. Est autem dux gregis.

II De bestiis. Bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus, pardis, tigribus, lupis et vulpibus canibusque et simiis ac ceteris, quae vel ore vel unguibus saeviunt, exceptis serpen-
2 tibus. Bestiae dictae a vi, qua saeviunt. Ferae appellatae, eo quod naturali utuntur libertate et desiderio suo ferantur. Sunt enim liberae eorum voluntates, et huc atque illuc vagantur et
3 quo animus duxerit, eo feruntur. Leonis vocabulum ex Graeca origine inflexum est in Latinum. Graece enim λέων vocatur; et est nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leaena vero totum Graecum est, sicut et dracaena. Vt autem leaena lea dicatur usurpatum est a poetis. Leo autem Graece, Latine rex interpretatur, eo quod princeps sit omnium bestiarum.
4 Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breves et iuba crispa inbelles sunt; longi et coma simplici acres. Animos eorum frons et cauda indicat. Virtus eorum in pectore; firmitas in capite. Septi a venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus,
5 sed ignes magis. Cum dormierint, vigilant oculi; cum ambulant, cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inveniat. Cum genuerint catulum, tribus diebus et tribus noctibus catulus dormire fertur; tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem.

1 transmisit *B*: transmittunt *K* sat. tibis *B*: satietatibus *K* rapiunt *K* 2 dicuntur *om. K* 3 diversi *K* 4 capris *T* titirus *codd.* (tititus B^1) 8 tigribus *om. K* lupibus *C*[1] 9 ac] et *K* 10 a vi qua] ab eo quod *K* eo *om. BK* 11 utantur *BC* fruantur *B*: feruntur *C* 12 enim] autem *C* earum *C* vacantur *C* et quod an. *T* 13 voc. et ex *C* greco *T* 15 quia . . . corr. *om. T* 16 Gr. est to. *C* au. lea (*om.* leaena) *K* 17 dicitur *T* latini *T* 18 best. *om. C* 20 simplicia *K* 21 et fr. et cau. *C* 23 timens *T* 24 ignis *B*: ignem *K* 25 sua (*prius*) *om. C* 26 genuerit *C* catulum catulus *B* tr. di. et noc. *C*

Circa hominem leonum natura est ut nisi laesi nequeant irasci. 6
Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt; captivos obvios repatriare permittunt; hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius (5, 1035):

Scymnique leonum.

Tigris vocata propter volucrem fugam; ita enim nominant Persae 7
et Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis, virtute et velocitate mirabilis; ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluviorum. Has magis Hyrcania gignit. Panther dictus, sive quod omnium 8
animalium sit amicus, excepto dracone, sive quia et sui generis societate gaudet et ad eandem similitudinem quicquid accipit reddit. Πᾶν enim Graece omne dicitur. Bestia minutis orbiculis superpicta, ita ut oculatis ex fulvo circulis, nigra vel alba distinguatur varietate. Haec semel omnino parturit; cuius 9
causae ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluere catuli maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras; itaque oneratam foetibus vulvam tamquam obstantem partui unguibus lacerant: effundit illa partum, seu potius dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis et cicatricosis sedibus genitale semen infusum non haeret acceptum, sed inritum resilit. Nam Plinius (N. H. 8, 43) dicit animalia cum acutis unguibus frequentur parere non posse; vitiantur enim intrinsecus se moventibus catulis. Pardus secundus post pantherem 10
est, genus varium ac velocissimum et praeceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit. Leopardus ex adulterio leaenae 11
et pardi nascitur, et tertiam originem efficit; sicut et Plinius in Naturali Historia (8, 42) dicit, leonem cum parda, aut pardum cum

1 homines *B* 3 parcent *K* ovios *T* permittent *K* 6 sc. leonium *T*: scimusque leonem B^1: sonumque leonum C^1 7 it enim *K* persi et m. *K*: m. et persi *B* 10 quod] quia *C* 12 draconi *BKT* 13 ad *om.* C^1 eadem *K* accepit *BK* 14 enim *om. K* dic. om. bes. enim mi. *C* 17 coal.] calore *K* 18 matrisque *BC*: maturique *Schwarz* pollere studiunt *K* temporibus *B* 20 effudet *K* 22 effusum *K* 23 resilet *K*: inlisit *T*: praesilit *C* 24 vit. etenim *C* 25 secundum *CT* panter *T* 26 genus] ge *K* 29 dixit leo C^1

leaena concumbere et ex utroque coitu degeneres partus creari,
12 ut mulus et burdo. Rhinoceron a Graecis vocatus. Latine
interpretatur in nare cornu. Idem et monoceron, id est uni-
cornus, eo quod unum cornu in media fronte habeat pedum
quattuor ita acutum et validum ut quidquid inpetierit, aut
ventilet aut perforet. Nam et cum elephantis saepe certamen
13 habet, et in ventre vulneratum prosternit. Tantae autem esse
fortitudinis ut nulla venantium virtute capiatur; sed, sicut asse-
runt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella prae-
ponitur, quae venienti sinum aperit, in quo ille omni ferocitate
deposita caput ponit, sicque soporatus velut inermis capitur.
14 Elephantum Graeci a magnitudine corporis vocatum putant, quod
formam montis praeferat; Graece enim mons λόφος dicitur.
Apud Indos autem a voce barro vocatur; unde et vox eius
barritus, et dentes ebur. Rostrum autem proboscida dicitur,
quoniam illo pabulum ori admovet; et est angui similis, vallo
15 munitus eburno. Hos boves Lucas dictos ab antiquis Romanis:
boves, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in
Lucania illos primus Pyrrhus in proelio obiecit Romanis. Nam
hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est; in eis enim
Persae et Indi ligneis turribus conlocatis, tamquam de muro
iaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent.
16 Gregatim incedunt; motu, quo valent, salutant; murem fugiunt;
aversi coeunt; quando autem parturiunt, in aquis vel insulis
dimittunt fetus propter dracones, quia inimici sunt et ab eis
inplicati necantur; biennio autem portant fetus, nec amplius
quam semel gignunt nec plures, sed tantum unum; vivunt

1 utraque C^1 degenere (de gen.) KT creatri K 2 burdo] asinus BCT vocatur BK 4 co quia C^1 m. fonte T^1: medio fr. BK 5 inpeterit T 6 vent. aupforet K 7 esse CTU: est BK 9 discripserunt T: proposuerunt B proponitur BCT 10 veniente BK ille *om.* B 11 sique B^1 superatus K 13 λόφος] elaphio (-fio) KT: elephio BC 14 eius] et BK 15 barritas dicitur et C promuscidae K 16 pabulo B: pabula K movet K 17 minutus K: minitus B lucanos ab ant. Rom. dic. K dictas C 19 primos Py. B: pirrus (*in ras.*) T 24 count T pariunt C vel in ins. K 25 quia in. sunt *om.* K 26 inplicanti negantur K 27 gignit T vivent K

[autem] annos trecentos. Apud solam Africam et Indiam elephanti prius nascebantur; nunc sola eos India gignit. Grypes **17** vocatur, quod sit animal pinnatum et quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis nascitur montibus. Omni parte corporis leones sunt; alis et facie aquilis similes; equis vehementer infesti. Nam et homines visos discerpunt. Chamaeleon non **18** habet unum colorem, sed diversa est varietate consparsus, ut pardus. Dictus autem ita . . . Huius chamaeleontis corpusculum ad colores quos videt facillima conversione variatur, quod aliorum animalium non est ita ad conversionem facilis corpulentia. Camelopardus dictus, quod dum sit ut pardus albis maculis **19** superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis. Hunc Aethiopia gignit. Lyncis dictus, quia **20** in luporum genere numeratur; bestia maculis terga distincta ut pardus, sed similis lupo: unde et ille λύκος, iste lyncis. Huius urinam convertere in duritiam pretiosi lapidis dicunt, qui lyncurius appellatur, quod et ipsas lynces sentire hoc documento probatur. Nam egestum liquorem harenis, in quantum potuerint, contegunt, invidia quadam naturae ne talis egestio transeat in usum humanum. Lynces dicit Plinius Secundus (cf. N. H. 8, 43) extra unum non admittere fetum. Castores a castrando **21** dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus, propter quos cum praesenserint venatorem, ipsi se castrant et morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana (2, 7): 'Redimunt se ea parte corporis, propter quod maxime expetuntur.' Iuvenalis (12, 34):

1 autem *hab. BK*: *om. CT* Ind. et Afr. *B* 2 prius] primum *B* Ind. eos *K* 5 alis . . . sim. *om. T* 6 nam hom. *K* hominis visus *B* 9 conversatione *BT* 10 conversationem *BT* (*non U*): conversationis *K* corpulentiam *T* (*non U*): copulatio *dett.* 11 Cameleopardus *codd.* quod] quia *C* 12 capite *om. B* tamen] tantum *C* 13 quia] quod *C* 14 numerantur *T*: nominatur *K* 15 cuius *TU* 16 conv. se in d. *TU*: conv. d. in se *C* (*non OX*) dicitur *K* ligurius *codd.* (lig- *etiam codd. aliquot Solini* 2, 39) 17 quod] quia *B* ipsos *C* 19 natura *T* transeant *T* 20 us. genus hum. *T* lincem *K* dixit *C* 21 fetum *om. BC*[1]*T* 23 persenserint *C* 25 rediment *K* ea *C*: a *BKT*

Qui se eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno testiculi.

22 Ipsi sunt et fibri, qui etiam Pontici canes vocantur. Vrsus fertur dictus quod ore suo formet fetus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, et carnem quandam nasci quam mater lambendo in membra conponit. Vnde est illud:

Sic format lingua fetum cum protulit ursa.

Sed hoc inmaturitas partus facit: denique tricesimo die generat. Vnde evenit ut praecipitata fecunditas informes procreet. Vrsorum caput invalidum; vis maxima in brachiis et lumbis; unde
23 interdum erecti insistunt. Lupus Graeca derivatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi λύκους dicunt: λύκος autem Graece a moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quaequae invenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt quasi leopos, quod quasi leonis, ita sit illi virtus in pedibus; unde et quidquid pede
24 presserit non vivit. Rapax autem bestia et cruoris appetens; de quo rustici aiunt vocem hominem perdere, si eum lupus prior viderit. Vnde et subito tacenti dicitur: 'Lupus in fabula.' Certe si se praevisum senserit, deponit feritatis audaciam. Lupi toto anno non amplius dies duodecim coeunt; famem diu portant, et post longa ieiunia multum devorant. Lupos Aethiopia mittit cervice iubatos, et tanto varios ut nullum colorem illis abesse
25 dicant. Canis nomen Latinum Graecam etymologiam habere videtur; Graece enim κύων dicitur. Licet eum quidam a canore latratus appellatum existiment, eo quod insonat; unde et canere. Nihil autem sagacius canibus; plus enim sensus ceteris anima-

2 capiens C^1 3 testiculi *om.* K 4 etiam et Pont. C 5 suos B: *om.* T 6 carne quadam K 10 informis procreetur BKC^2 (-atur C^1) 11 et in lum. B unde *om.* C 12 Lup. a Gr. K 13 lupum ... liquon (*i.e.* λύκον) K 14 more K appellatus quia C *vel* quaeque: quidquid K 15 trucidat KU aiunt *om.* C quasi] velut K 16 leonis *om.* C^1 pe. pr.] depresserit T: presserit B 17 cruores B de qua bestea ai. K 18 hominum BT 19 tacendi T fabulam T 20 praev. viderit (*delet.*) sens. K feritatis *ex* -tem K 21 amp. quam di. T 22 lon. illa iei. T deforant T 23 tanto] totus K dicat illis habere T: dicant illis dicant C^1 (d. i. abesse C^2) 25 κύων] cenos (chenos, caenos, coenon) *codd.* 26 existimant C insonant T (-at T^1?) 27 animantibus BC

libus habent. Namque soli sua nomina recognoscunt; dominos 26
suos diligunt; dominorum tecta defendunt; pro dominis suis
se morti obiciunt; voluntarie cum domino ad praedam currunt;
corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum
postremo naturae est extra homines esse non posse. In canibus
duo sunt: aut fortitudo, aut velocitas. Catuli abusive dicuntur 27
quarumlibet bestiarum filii. Nam proprie catuli canum sunt, per
diminutionem dicti. Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius (cf. 8, 28
148), canes nati ex lupis et canibus, cum inter se forte miscuntur.
Solent et Indi feminas canes noctu in silvis alligatas admitti ad
tigres bestias, a quibus insiliri, et nasci ex eodem foetu canes
adeo acerrimos et fortes ut in conplexu leones prosternant.
Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, et num- 29
quam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudu-
lentum animal insidiisque decipiens. Nam dum non habuerit
escam, fingit mortem, sicque descendentes quasi ad cadaver
aves rapit et devorat. Simiae Graecum nomen est, id est pressis 30
naribus; unde et simias dicimus, quod suppressis naribus sint
et facie foeda, rugis turpiter follicantibus; licet et capellarum
sit pressum habere nasum. Alii simias Latino sermone vocatos
arbitrantur, eo quod multa in eis similitudo rationis humanae
sentitur; sed falsum est. Hi elementorum sagaces nova luna 31
exultant, media et cava tristantur. Fetus, quos amant, ante se
gestant; neglecti circa matrem haerent. Horum genera quin-
que sunt, ex quibus cercopitheci caudas habent; simia enim
cum cauda est, quam quidam cluram vocant. Sphingae villosae 32
sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis obli-
vionem. Cynocephali et ipsi similes simiis, sed facie ad modum
canis; unde et nuncupati. Satyri facie admodum grata, et 33

1 Nam *C* nom. sua *C* recognoscent *T* 3 morti se *K* quum dominos *T* (*non U*) 4 derelinquunt *B* 5 na. po. *B*: po. natura *T* 6 dicuntur *om. K* 7 canunt *K* 9 ex lup. na. *C* 10 inde *BKT* (Indae *edd.*) feminae . . . alligatae *edd.* 11 insili *B* 12 adeo] et eo C^1 ut complexu *B*: ut plexu *K* leonis *K* 14 rectis] in C^1 16 descentes *T* av. qu. ad cav. *T* quasi *om.* C^1 17 est nom. *BK* 19 feta B^1 lic. cap. *KT* 20 vocatas *BC* 21 hum. rat. *C* 26 cluram *ex* cliuram *T*: cruram *BK* 29 adm. fac. *B*

gesticulatis motibus inquieti. Callitriches toto paene aspectu a ceteris distant. Sunt enim in facie producta barba et lata
34 cauda. Leontophonos bestia modica; et ex eo ita vocata quia capta exuritur, eiusque cinere aspersae carnes et positae per conpita semitarum leones necant, si quantulumcumque ex illis
35 sumpserint. Histrix animal in Africa erinacii simile, vocatum ab stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit ut canes vul-
36 neret insequentes. Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod in aquis versetur, et maxime in Nilo. Quae si invenerit dormientem corcodilum, volutat se in luto primum, et intrat per os eius in ventrem, et carpens omnia intranea eius, sic moritur.
37 Ichneumon Graece vocatus, eo quod odore suo et salubria ciborum et venenosa produntur. De quo Dracontius ait (Laud. 1, 515):—

Praecidit suillus vim cuiuscumque veneni.

Suillus autem a saetis est nuncupatus. Hic etiam serpentes insequitur; qui, cum adversus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maxime incipit observare quasi minantem; ad quam
38 cum vim suam transfert, decepta corripitur. Musio appellatus, quod muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum a captura vocant. Alii dicunt, quod cattat, id est videt. Nam tanto acute cernit ut fulgore luminis noctis tenebras superet. Vnde
39 a Graeco venit catus, id est ingeniosus, *ἀπὸ τοῦ καίεσθαι*. Furo a furvo dictus; unde et fur. Tenebrosos enim et occultos
40 cuniculos effodit, et eicit praedam quam invenerit. Melo, vel quod sit rotundissimo membro, vel quod favos petat et assidue mella captet.

1 inquiete *BT* 3 mod. ex *T* quia] quod *C* 4 eiusque] eo quod *B* 5 semita *T* negant *BK* 6 adsimile *K* 7 laxatis C^1 et ca. vulnerat *CT* 11 interea C^1 eius et s. *T* sicut *B* 12 vocatur *BK* 13 ven. ciborum pro. *B* prodantur *C* ait]ut C^1 15 predicit (prae-) *BCT* Psyllus *Drac.* 16 a setus C^1 18 quam] quia *K*: quod *B* ad quam] atque KB^1 *ut vid.* 19 transferet *KT*: transferret *B* corrumpitur *K* 20 quia *C* moribus B^1 cattum] captum *codd. et ipse Isid.* 21 vocat *BK* quod] quia *BC* cattat] captat *BCK*: cautet *ut vid.* T^1: *an* catat? videat *T* tantum *K* 22 ceriet *ut vid. K* nocti *B*: nocte *C* un. et a *C* 23 *ἀπὸ τοῦ καί. om. K* Furvo *B* 24 en. occ. *B* 26 quod *prius*] quia *C* petit *C*: expectat *K* assidiae *K* 27 captat *C*

DE MINVTIS ANIMANTIBVS. Mus pusillum animal. Graecum III
illi nomen est; quidquid vero ex eo trahit Latinum fit. Alii
dicunt mures quod ex humore terrae nascantur; nam mus terra,
unde et humus. His in plenilunio iecur crescit, sicut quaedam
maritima augentur, quae rursus minuente luna deficiunt. Sorex 2
Latinum est, eo quod rodat et in modum serrae praecidat. Anti-
qui autem soricem sauricem dicebant, sicut et clodum claudum.
Mustela dicta, quasi mus longus; nam telum a longitudine 3
dictum. Haec ingenio subdola in domibus, ubi nutrit catulos
suos, transfert mutatque sedem. Serpentes etiam et mures
persequitur. Duo autem sunt genera mustelarum; alterum
enim silvestre est distans magnitudine, quod Graeci ἴκτιδας
vocant; alterum in domibus oberrans. Falso autem opinantur
qui dicunt mustelam ore concipere, aure effundere partum.
Mus araneum, cuius morsu aranea. Est in Sardinia animal 4
perexiguum, aranei forma, quae solifuga dicitur, quod diem
fugiat. In metallis argentariis plurima est, occultim reptans, et
per inprudentiam supersedentibus pestem facit. Talpa dicta, 5
quod sit damnata caecitate perpetua tenebris. Est enim absque
oculis, semper terram fodit, et humum egerit, et radices subter
frugibus comedit; quam Graeci ἀσφάλακα vocant. Glires dicti 6
sunt quia pingues eos efficit somnus; nam gliscere dicimus
crescere. Hieme enim tota dormiunt et inmobiles quasi mor-
tui iacent, tempore aestivo reviviscunt. Ericium animal spinis 7
coopertum, quod exinde dicitur nominatum, eo quod subrigit

2 fit] est *B* 3 terrae *om. T* 5 maria aug. *K* ru. et min. *K* 6 rotat *K* 7 sicut cl. *KM* claudum (*corr.* clodum) claudium *T* 8 dicta *om. C* longa *K* 9 subdolo *C* 11 sunt au. *T non U*): sunt *C* 12 distans *om. C*[1] quod] quem *T* 14 dicuntur *K*[1] mustelam *om. K* concoepere *C*[1] 15 Mus araneus *dett.* (*non OPU*) arenea *B* (*non OPU*) : *fort.* ar. (*i. e.* cutis morbus) est 16 araneae *B*: araneis *K* 17 occultum *BK* 19 da. sit *C* enim] etenim *B* 20 semper *om. B*[1] ereget *K* frugum subter *T* 21 quam] quos *T*: quia *C*[1] (quod *C*[2] *cum Hieron. in Is.* 1, 2) grece *C* asphalaca *CK*: asfallacam *ex* asfala«a *ut vid. B*: hasfalaca *T* 22 sunt *om. C* gliscit *T* 24 vivescant *B*: rev. unde quidam (*Auson. Epheni.* 5), 'Dormiunt glires iemem perennem' *T* (*non U*) Ericium *K*: Iricium *BCU*: Hyricium *T* an. ex sp. *C* 25 quod] quia *C*[1] quod] quia *C*[1] suberiget *K*

se quando spinis suis clauditur, quibus undique protectus est contra insidias. Nam statim ut aliquid praesenserit, primum se subrigit, atque in globum conversus in sua se arma recolligit. Huius prudentia quaedam est; nam dum absciderit uvam de vite, supinus sese volutat super eam, et sic eam exhibet natis
8 suis. Gryllus nomen a sono vocis habet. Hic retro ambulat, terram terebrat, stridet noctibus. Vena(n)tur eum formica circumligata capillo in cavernam eius coniecta, afflato prius pulvere ne se abscondat; ita formicae conplexibus trahitur.
9 Formica dicta, ab eo quod ferat micas farris. Cuius sollertia multa; providet enim in futurum, et praeparat aestate quod hieme comedat; in messe autem eligit triticum, hordeum non tangit; dum pluit ei super frumentum, totum eicit. Dicuntur in Aethiopia esse formicae ad formam canis quae arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantesque ad
10 necem persequuntur. Formicoleon ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo vel certe formica pariter et leo. Est enim animal parvum formicis satis infestum, quod se in pulvere abscondit, et formicas frumenta gestantes interficit. Proinde autem leo et formica vocatur, quia aliis animalibus ut formica est, formicis autem ut leo est.

V De serpentibvs. Anguis vocabulum omnium serpentium genus quod plicari et contorqui potest; et inde anguis quod angulosus sit et numquam rectus. Angues autem apud gentiles pro geniis locorum erant habiti semper, unde Persius (1, 113):

Pinge duos angues: pueri, sacer est locus.

2 Colubrum ab eo dictum, quod colat umbras, vel quod in lubri-

1 cl. a qu. *C* praetectus (prę-) *KT* est *om. C*¹ 3 subigit *B*¹ colligit *T* 4 providentia *B* 5 vitibus *K* 6 Grillus *codd.* a so. vo. no. ha. *T* 7 terrebat *B*¹ venantur *Plin. N. H.* 29, 138 8 cumlicata *K* efflato *Plin.* 9 pul.] vulnere *B* 10 quod] quia *C*¹ 11 aestatem *K* 12 hiemem *K* au.] enim *C* 13 dum] cum *K* eis *B* 14 inesse *K* 16 ob] ab *B*: ad *K* quia] quod *BC* 18 quod] quia *K*: quae *B* pulberem *T* 19 frumentum portantes *T* 20 animantibus *C* 25 progenies *BKO*: pro genio *C* lucorum *B.Y*: luporum *KO* habiti] avidi *K*: avida *O* un. et Pers. *C* 27 pingue *BK*¹*T* pueris est *B*¹ lucus *K* 28 ab. *om. K*

cos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, ut piscis, serpens. Serpens 3
autem nomen accepit quia occultis accessibus serpit, non apertis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus repit. Illa autem quae quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti et stiliones, non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre et pectore reptant. Quorum tot venena quot genera, tot pernicies quot species, tot dolores quot colores habentur. Draco maior cunctorum serpentium, sive 4
omnium animantium super terram. Hunc Graeci δράκοντα vocant; unde et derivatum est in Latinum ut draco diceretur. Qui saepe ab speluncis abstractus fertur in aerem, concitaturque propter eum aer. Est autem cristatus, ore parvo, et artis fistulis, per quas trahit spiritum et linguam exerat. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, et verbere potius quam rictu nocet. Innoxius autem est a venenis, sed ideo huic ad 5
mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligarit occidit. A quo nec elephans tutus est sui corporis magnitudine; nam circa semitas delitescens, per quas elephanti soliti gradiuntur, crura eorum nodis inligat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Aethiopia et India in ipso incendio iugis aestus. Basiliscus Graece, Latine interpretatur regulus, eo 6
quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat; nam et hominem vel si aspiciat interimit. Siquidem et eius aspectu nulla avis volans inlaesa transit, sed quam procul sit, eius ore conbusta devoratur. A mustelis 7
tamen vincitur, quas illic homines inferunt cavernis in quibus delitescit; itaque eo visu fugit, quem illa persequitur et occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est

1 labetur *BT*: labeatur *K*: labitur *C* 3 quia] quod *BK* non] repit enim *T*: recipit enim *U*: et non *C* 5 ped. nititur *T* 7 quia] quae *C* 8 col. quot dol. *B* 10 an. omn. *C* δρ. voc. Gr. *C* 13 au.] enim *C* cristus T^1 14 per qu. tr. sp. *om. T* 16 ictu *BK*: ritum *T* Inn. est enim a *C* 17 vena non C^1 nec. dicunt quia *K* 18 totus *K* 20 solidi *K*: solito *C* notis inligant *K* periment *K* 21 et in Ind. *T* 23 quia] quod *C* 25 eius] aeris C^1 27 tantum *K* ferunt T^1: inferciunt *Solin.* 27, 53 28 eo viso *BCT*: ea visa *dett.* qu. ille *codd.* 29 il. rer.] illi *T*

8 autem longitudine semipedalis; albis maculis lineatus. Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quaeque sectantur, et postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβους et lymphaticos faciunt.
9 Sibilus idem est qui et regulus. Sibilo enim occidit, antequam
10 mordeat vel exurat. Vipera dicta, quod vi pariat. Nam et cum venter eius ad partum ingemuerit, catuli non expectantes maturam naturae solutionem conrosis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus (6, 490):

Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi.

11 Fertur autem quod masculus ore inserto viperae semen expuat; illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris ore receptum praecidit. Ita fit ut parens uterque pereat; masculus, dum coit, dum parturit, femina. Ex vipera autem fiunt
12 pastilli, qui θηριακοὶ vocantur a Graecis. Aspis vocata, quod morsu venena inmittat et spargat; ἰὸς enim Graeci venenum dicunt: et inde aspis, quod morsu venenato interimat. Huius diversa genera et species, et dispares effectus ad nocendum. Fertur autem aspis, cum coeperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat ut eam de caverna producat: illa, cum exire noluerit, unam aurem in terram premit, alteram cauda obturat et operit, atque [ita] voces illas magicas
13 non audiens non exit ad incantantem. Dipsas, genus aspidis, qui Latine situla dicitur, quia quem momorderit siti perit.
14 Hypnalis, genus aspidis, dicta quod somno necat. Hanc sibi
15 Cleopatra adposuit, et ita morte quasi somno soluta est. Haemorrhois aspis nuncupatus quod sanguinem sudet qui ab eo morsus fuerit, ita ut dissolutis venis, quidquid vitae est, per
16 sanguinem evocet. Graece enim sanguis αἷμα dicitur. Prester aspis semper ore patenti et vaporanti currit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 722):

1 linetus *K* (*i. e.* linitus?) 5 pareat *K*: pereat *T* et *om. CT* 9 vipere (-rae) *BKT*: vipereo *C* nati *K* 10 excipiat *K* 11 voluntate *T* 12 praecedit B^1 pariens *B* 13 au.] enim *BK* 14 partelli C^1 vocatus *K* quod] quia *C* 16 quod] quia *C* 18 incantationem C^1 19 ut de cav. *K* 20 voluerit *C* 21 obdurat C^1 ita *hab. CT*: *om.* B^1K illius *K* 22 incantatorem *K* Di. autem gen. *C* 23 qui] quae *CK* 24 quod] quia *C* negat *K* 25 ita in mo. C^1 est *om. K* 26 nuncupatur *C* 27 est vitae *C*

Oraque distendens avidus fumantia prester.

Hic quem percusserit distenditur, enormique corpulentia necatur; extuberatum enim putredo sequitur. Seps, tabificus aspis, 17
qui dum momorderit hominem, statim eum consumit, ita ut
liquefiat totus in ore serpentis. Cerastes serpens dictus, eo 18
quod in capite cornua habeat similia arietum; κέρατα enim
Graeci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula,
quorum ostentatione, veluti esca, inlice sollicitata animalia peri-
mit. Totum enim corpus tegit arenis, nec ullum indicium sui
praebet, nisi ex ea parte qua invitatas aves vel animalia capit.
Est autem flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam
non habere videatur. Scytale serpens vocata, quod tanta prae- 19
fulget tergi varietate ut notarum gratia aspicientes retardet; et
quia reptando pigrior est, quos adsequi non valet, miraculo sui
stupentes capit. Tanti autem fervoris est ut etiam hiemis tem-
pore exuvias corporis ferventis exponat. De quo Lucanus
(9, 717):

Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
exuvias positura suas.

Amphisbaena dicta, eo quod duo capita habeat, unum in loco 20
suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu cor-
poris circulato. Haec sola serpentium frigori se committit,
prima omnium procedens. De qua idem Lucanus (9, 719):

Et gravis in geminum vergens caput amphisbaena.

Cuius oculi lucent veluti lucernae. Enhydris colubra in aqua 21
vivens; Graeci enim aquam ὕδωρ vocant. Hydros aquatilis 22
serpens, a quo icti obturgescunt; cuius quidam morbum boam

2 negatur *K* 3 Spes tab. *T*: Spectabificus *ex* Spectaficus *C*: Spectavificus *K*: Spectabificus appellatur *B* 4 morderit *T* consumet *K* 5 levifiat *K* 7 vocantur *B*: *om.* C^1 sunt . . . corn. *om.* *C* 8 inlicens B^1: inliciens CB^2 (*non U*): inlidens *K* sollicitate *T* (*non U*) perimit *ex* premit *C* 10 invitata C^1 11 aliae *B* 12 Scytale *Arev.* (*ex Solin.* 27, 30): Scitalis (-th-) *codd.* voc. *ex* nominatus *K*: vocatus *C* quod *CT*: quia *BK* 13 se tardet *B* 16 exuvia *K* 18 scithales persis *T*: scitalis persis *KC*: scitalis spersis *B* 20 Amphisbaena *Arev.* (*ex Solin.* 27, 29): Anfivena *codd.* (*ex* -venena *T*) 22 frigore *B*: frigores *K* 24 anfisvencna *T*: anfivena (-ph-) *BCK* 25 cui *B* Henidros *T* coluber *BCK* 26 viens *K* Hyd. . . . obturg. *om.* T^1 27 quidem *C* morsuum *T*

23 dicunt, eo quod fimo bovis remedietur. Hydra draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude provinciae Arcadiae. Haec Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria capita excrescebant. Sed hoc fabulosum est; nam constat Hydram locum fuisse evomentem aquas, vastantes vicinam civitatem, in quo, uno meatu clauso, multi erumpebant: quod Hercules videns loca ipsa exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam Hydra ab aqua
24 dicta est. Chelydros serpens, qui et chersydros, quasi †cerim†, quia et in aquis et in terris moratur; nam χέρσον dicunt Graeci terram, ὕδωρ aquam. Hic per quam labitur terram, fumare facit: quam sic Macer describit (8):

Seu terga expirant spumantia virus,
seu terra fumat, qua teter labitur anguis.

Et Lucanus (9, 711):

Tractique via fumante chelydri.

Semper autem directus ambulat; nam si torserit se, dum currit,
25 statim crepat. Natrix serpens aquam veneno inficiens; in quocumque enim fonte fuerit, eum veneno inmiscit. De quo Lucanus (9, 720):

Natrix violator aquae.

26 Cenchris serpens inflexuosa, quae semper rectum iter efficit. De qua Lucanus (9, 712):

Et semper recto lapsurus limite cenchris.

27 Parias serpens quae semper in cauda ambulat et sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus (9, 721):

Quo contentus iter cauda sulcare parias.

28 Boas, anguis Italiae inmensa mole, persequitur greges armen-

1 fimum *K* bovis *om. B*¹ redietur *C*¹ 3 excedra *BT*: exedra *K* quia *B* cesu *K* 4 haec *B* 5 vastantem *K* 7 sic aquae] sicca *K* 8 cer. dicitur qu. *C* (*non MU*) cerim *BCTU*: cerin *K*: cerint *M* *fort.* Chel. serp. quasi chers. quia et (*cf. Serv. ad Georg.* 3, 415) 9 quia] quod *B* moretur *B* 10 per quem *T* 11 quem sic *B ex corr.* 12 spirant *D* (*non F*) spumentia *D* (*non F*): sputantia *KOP* virtus *B* 14 et *om. K* 15 fumanti *BT* 17 Rinatrix *codd.* (*ex* K, *novi capituli signo*, natrix?) 18 enim *om. T* inmiscuit *C*¹ de qua *B* 20 rinatrix *codd.* 21 infl. quem *T*: inflexuosus quia *C* 22 quo *K* 25 qui *C* idem] item *B* 26 quo *om. K*: et *Lucanus* contemptus *BC* caudam *K*

torum et bubalos, et plurimo lacte riguis se uberibus innectit et sugens interimit, atque inde a boum depopulatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans. De quo Lucanus (9, 720): 29

Iaculique volucres.

Exiliunt enim in arboribus, et dum aliquod animal obvium fuerit, iactant se super eum et perimunt; unde et iaculi dicti sunt. In Arabia autem sunt serpentes cum alis, quae sirenae vocantur, quae plus currunt ab equis, sed etiam et volare dicuntur; quorum tantum virus est ut morsum ante mors insequatur quam dolor. Ophites dicta, quod colorem arenae habeat. De qua poeta (Lucan. 9, 714): 30

Quam parvis pictus maculis Thebanus ophites
concolor exustis atque indiscretus arenis
ammodytes.

Seps exiguus serpens, qui non solum corpus sed et ossa veneno consumit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 723): 31

Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps.

Dipsas serpens tantae exiguitatis fertur ut cum calcatur, non videatur. Cuius venenum ante extinguit quam sentiatur, ut facies praeventa morte nec tristitiam induat morituri. De quo poeta (Lucan. 9, 737): 32

Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
torto capite retro dipsas calcata momordit:
vix dolor aut sensus dentis fuit.

Salpuga serpens est quae non videtur. Caecula dicta, propter 33

1 bubulos *CT*: bubos *K* 2 surgens *B ante corr.* 3 accipit *C* 6 ovium T^1: obium T^2 7 iactat *K* unde et] et ideo *K* 8 autem *om. K* serp. sunt *BC* quae *om. K* 9 vocantur *om. K* qui *K* 11 Obites *codd.* dictus *K* araneae *B* 13 parvis] pars *CT*: trans *K* tebanus *T*: tenphanus *B*: teofanus *CK* obites (-tis) *codd.* 14 exutis *T* indiscretis *CKT* 15 admoditus *BT*: admodatus C^1: admotus *K* 16 Serpis *K* exiguus *CK*: exigua *BT* qui *KT*: quae *BC* venena C^1 18 vivificus *T* 19 Dipsa *codd.* (*ex* De ipsa *B*) tanta *K* 20 venum *T* ext. antequam *C* extinguet *T*: propinquid *K* 21 ne tristitia *K* inducat *B* morituro *C* 23 terreni B^1: terrenis *K* 24 torta caput *Lucanus* dipses *BT*: dipsis *K*: dipsa *C* mordet *K* 25 den. fuitque videntis *T* 26 Salpiga *T*: -ca *BC*: Soalpica *K* quae (que) *BT*: qui *CK* propter] eo *C*

quod parva sit et non habeat oculos. Centupeda a multitudine
34 pedum dicta. Lacertus reptile genus est, vocatus ita quod
brachia habeat. Genera lacertorum plura : ut botrax, salaman-
35 dra, saura, stellio. Botrax dicta, quod ranae habeat faciem;
36 nam Graeci ranam *βάτραχον* vocant. Salamandra vocata, quod
contra incendia valeat. Cuius inter omnia venenata vis maxima
est; cetera enim singulos feriunt, haec plurimos pariter interi-
mit. Nam si arbori inrepserit, omnia poma inficit veneno, et
eos qui ederint occidit; qui etiam vel si in puteum cadat, vis
veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnans,
ignes sola animalium extinguit; vivit enim in mediis flammis
sine dolore et consummatione, et non solum quia non uritur,
37 sed extinguit incendium. Saura lacertus, qui quando senescit,
caecantur oculi eius, et intrat in foramen parietis aspicientis
38 contra Orientem, et orto sole intendit et inluminatur. Stellio
de colore inditum nomen habet; est enim tergore pictus lucen-
tibus guttis in modum stellarum. De quo Ovidius (Metam.
5, 461) :

aptumque colori
Nomen habet, variis stellatus corpore guttis.

Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur ut viso eo
39 pavorem his adferat et torporem. Sunt et alia serpentium
genera; ut ammodytae, elephantiae, chamaedracontes. Po-
stremo quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes
autem serpentes natura sua frigidae sunt; nec percutiunt nisi
40 quando calescunt. Nam quando sunt frigidae, nullum tangunt;
unde et venena eorum plus die quam nocte nocent. Torpent

2 gen. est rep. *C* 3 batracha *Ihm* (*ex corp. Gloss. Lat.* 5, 616, 28) salamandria *BKT* 4 stelli *K* : sthilio *T* : stelio *C* Botraca *codd.* habet *T* 5 *βάτραχον Arev.* : botracham (-cam, -ca) *codd.* Salamandria *BCT* quia *C* 6 valet *C* venenis *CT* 9 occidunt *K* si vel *B* : *om. T* cadit *T* 10 veni T^1 ista] ita *BK* repugnant igne B^1 11 med. in fl. *C* 12 consumptione *dett.* 14 parietis *om.* C^1 aspiciens *C* 15 Stelio *C* : Stilio *K* : Sthellio *T* 16 indito *K* fulgentibus *K* 19 colore *BK* 22 alium *T* 23 admoditae (-te) *BCT* : admonite *K* examedracontis *K* 24 tantum mo. *B* 25 frigidi *CK* 26 quanto *B* figide *T ante corr.* 27 plus no. qu. die *B*

enim noctis algore, et merito, quia frigidae sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem corporis gelidi pestes et natura frigidae; unde et hieme in nodos torpent, aestate solvuntur. Inde est quod dum quicumque serpentium veneno percutitur, 41 primum obstupescit, et postea, ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim hominem extinguit. Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit; infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit et animam exigit. Vnde non posse venenum nocere, nisi hominis tetigerit san- 42 guinem. Lucanus (9, 614):

Noxia serpentium est admixto sanguine pestis.

Omne autem venenum frigidum est, et ideo anima, quae ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quae nobis et inrationabilibus animantibus videmus esse communia, viva- citate quadam sensus serpens excellit. Vnde et legitur in 43 Genesi (3, 1): 'Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus terrae.' Dicit autem Plinius, si creditur, quod serpentis caput etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominus vivit. Vnde et totum corpus obicit pro capite ferientibus. Anguibus 44 universis hebes visus est. Raro in adversum contuentur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus; adeo ut citius audiant quam aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam movet ut serpens, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Serpentium humida 45 sunt corpora, adeo ut quaque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt ut, cum pedibus carere videantur, costis tamen et squamarum nisibus repant, quas a summo gutture usque ad imam alvum parili modo dispositas habent.

1 frigidi *CK* 2 in se] in sole *alii*: in die *alii* vapore *K* gelide (*i. e.* -ae) *T*: geliti *K* pestis *BCK* nature *T* 3 frigidi *K* solventur *K* 4 ven. serpentis *C* 6 vir. et ex. *C* 8 vegitatine *K* extinguit *K* 9 possit *K* ven. non noc. *B* 10 Luc. *om. C*[1] 11 serpentum *C* admixtio *BT* sanguinum *B* 12 ignea] frigida *B*[1] 14 videntur *B* viv. et quaedam *K* 16 pec.] animantibus *C* 17 dixit *CK*: dicta *ut vid. B*[1] plenius *BK* 19 ferentis *T* Anguis *KB* (*ex* -es *ut vid.*) 22 audiunt *C*[1] quam] quod *BC*[1] 24 uvida *K*: uda *BC* 25 quacunque *C* 27 repent *K*: repunt *B* guttoro *K* 28 pari *C*

Squamis enim quasi unguibus, costis quasi cruribus innituntur.
46 Vnde si in qualibet corporis parte ab alvo usque ad caput ictu aliquo conlidatur, debilis reddita cursum habere non possit; quia ubicumque ille ictus inciderit, spinam solvit, per quam costarum pedes et motus corporis agebantur. Serpentes autem diu vivere dicuntur, adeo ut deposita vetere tunica senectutem
47 deponere atque in iuventam redire perhibeantur. Tunicae serpentium exuviae nuncupantur, eo quod his, quando senescunt, sese exuunt, quibus exuti in iuventam redeunt. Dicuntur
48 enim exuviae et induviae, quia exuuntur et induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quae in spina est, serpentem creari; quod etiam Ovidius in Metamorphoseorum libris commemorat dicens (15, 398):

Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro
mutari credunt humanas angue medullas.

Quod si creditur, merito evenit ut sicut per serpentem mors hominis, ita et hominis morte serpens. Fertur autem quod serpens hominem nudum non sit ausus contingere.

V De vermibvs. Vermis est animal quod plerumque de carne, vel de ligno, vel de quacumque re terrena sine ullo concubitu gignitur; licet nonnumquam et de ovis nascuntur, sicut scorpio. Sunt autem vermes aut terrae, aut aquae, aut aeris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum.
2 Aranea vermis aeris, ab aeris nutrimento cognominata; quae exiguo corpore longa fila deducit, et telae semper intenta numquam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspen-
3 dium. Sanguisuga vermis aquatilis, dicta quod sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur, cumque labitur faucibus vel ubi uspiam adhaerescit, sanguinem haurit; et cum nimio

1 costas *T* 2 se *B*: *om.* *K* alva *B* 3 posse *K* 4 solvet quem cost. *K* 5 serpens *T* 9 exutis *K* dicunt *K* 10 en. et ex. *T* qu. et ex. *T*: quod ex. *BK* 12 metaforos eorum *T* 13 memorat *C* 14 est *om.* *BCK* 15 credant *BT* 17 et]in *T*: *fort.* ex mo. serpentis *T* 18 tangere *K* 20 vel quac. *T* 21 li. et no. *K* ovibus *B* 22 aut aut aq. *K* 24 Area T^1 cognominatur *C* 25 tela *T* intentus *K* 26 laborem *C* 27 vermis *om.* *K* aquatile *K*: aqualis B^1 28 putantibus *K* inlabitur *C* 29 adheserit (ade-) *BK*

cruore maduerit, evomit quod hausit, ut recentiorem denuo sugat. Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus adscribi- 4
tur, non serpentibus ; animal armatum aculeo, et ex eo Graece vocatum quod cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat.
5 Proprium est autem scorpionis quod manus palmam non feriat. Cantharida vermis terrenus [qui humano corpori statim fuerit 5
applicatus, sui adustione vesicas efficit plenas humore]. Mul- 6
tipes vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globum conplicatur. Nascitur sub petris ex humore
10 et terra. Limax vermis limi, dictus quod in limo vel de limo 7
nascatur ; unde et sordida semper et inmunda habetur. Bom- 8
byx frondium vermis, ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatus autem hoc nomine ab eo quod evacuetur dum fila generat, et aer solus in eo remaneat. Eruca frondium vermis 9
15 in holus, vel [in] pampino involuta, ab erodendo dicta. De qua meminit Plautus (Cist. 728):

Imitatus nequam bestiam et maleficam involutam in pampino
inplicat se.

Idem nec advolat, ut locusta, ut huc illucque discurrens semi-
20 pasta dimittat, sed permanet perituris frugibus et tardo lapsu pigrisque morsibus universa consumit. Teredonas Graeci 10
vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore inoportuno caesae arbores gignunt. Tinea vesti- 11
25 mentorum vermis, dicta quod teneat, et eo usque insedat quo erodat. Inde et pertinax, quod in eandem rem identidem urgeat. Vermes carnium : hemicranius, lumbricus, ascaridae, 12

1 qu. aurierit ita ut *K* : qu. haurit (au.) ut *BC* 3 ac. ex *T* 4 caudam *codd.* defundat *K* 6 qui . . . humore *hab. TUX* : *om. BCKO* 7 applicitus *U* (*non X*) effecit *T* (*non UX*) § 6 *ante* § 3 *C* 8 verm. terr. *om. KO* qui contractus *CK* : *om. T* 9 sub] in *K* 10 quia *C* vel *om. B*[1] 11 et (*prius*) *om. K* Vombucis *B* : Bombocis *C*[1] : Bomboces *K* : Bombicis *T* 12 fordium *B* 13 quod] quo *C* 15 olere *C* vel] et *C* in *hab. CK* : *om. BT* 17 namquam (*ex* -que ?) *B* malef. *BCDFTU* : malif. *KMOP* 18 sc] sed *B* 19 ut (*alt.*)] et *C*[1] 21 cons. univ. *C* 22 quod] quia *C* 24 inportuno *BK* 25 insedeat *C*[1] quo] quod *T* (*vix pro* quoad) 27 urgeatur *C*[1]

costi, peduculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, usia, cimex.
13 Hemicranius vermis capitis vocatus. Lumbricus vermis intestinarum, dictus quasi lumbicus, quia labitur, vel quod in lum-
14 bis sit. Ascaridae . . . Costi . . . Peduculi vermes cutis a pedibus dicti. Vnde et peducosi dicuntur quibus peduculi in cor-
15 pore effervescunt. Pulices vero vocati sunt quod ex pulvere magis nutriantur. Lendes . . . Tarmus vermis est lardi. Ricinus vermis est canis, vocatus eo quod haeret in auribus canum;
16 κύων enim Graece canis est. Vsia est vermis porci, appellata quia urit; nam ubi momorderit, adeo locus ardet ut ibi vesicae
17 fiant. Cimex de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius
18 foetorem habet. Proprie autem vermis in carne putre nascitur; tinea in vestimentis; eruca in holere; teredo in ligno; tarmus
19 in lardo. Vermis non ut serpens apertis passibus vel squamarum nisibus repit, quia non est illi spinae rigor, ut colubri, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur.

VI De piscibvs. Pisces dicti unde et pecus, a pascendo
2 scilicet. Reptilia ideo dicuntur haec quae natant, eo quod reptandi habeant speciem et naturam; quamvis se in profundum inmergant, tamen in natando repunt. Vnde et David ait (Psalm. 104, 25): 'Hoc mare magnum et spatiosum: illic reptilia,
3 quorum non est numerus.' Amphibia sunt quaedam genera piscium, dicta eo quod ambulandi in terris usum et natandi in aquis officium habeant. Ἀμφὶ enim Graece utrumque dicitur, id est quia et in aquis et in terris vivunt: ut phocae, corcodilli,

1 pulex *T* lendex *BT*: lendix *C*: lindex *K* 2 vocatur *CK* 3 qu. lumbricus *T* (*pro* lambricus?) quia] quod *BCK* quod] quia *C* 5 pedogosi *KP*: peculosi *ut vid. B*[1] 6 vero *om. KO* quia *C* ex] in *KO* 7 nutriuntur *C* Lendex *BCT*: Lindex *K* 8 est *om. T* carnis *C*[1] haereat *B*: ineret *T* 9 κύων] cenos (cae-) *codd.* est (*alt.*) *om. C* 10 ardet lo. adeo *C*: ardet (*ex* -deo) lucus ardet (*delet.*) adeo *K* 12 putrida *K* 13 holera *B* tar. in lar. *om. K* 14 non ap. pass. vel ut serp. sq. *Klussmann, excerpt. Tertull.* p. 25 15 est *om. K* illi *BCK*: illius *T* colubri *KT*: colubris *C*: colubro *B* 16 in *om. BK* directim *B* 17 matum *C*[1] implecat *K* 19 pecudes *B* 25 ambulando *B*[1] 26 uterque *C*[1] 27 hoc est *B* et in te. et in aq. *B* vivent *K*

hippopotami, hoc est equi fluviales. Pecoribus autem et bestiis 4
et volatilibus antea homines nomina inposuerunt quam piscibus,
quia prius visa et cognita sunt. Piscium vero postea paulatim
cognitis generibus nomina instituta sunt aut ex similitudine
terrestrium animalium, aut ex specie propria sive moribus [seu
colore, vel figura, aut sexu]. Ex similitudine terrestrium : ut 5
ranae et vituli et leones et nigri meruli et pavi diverso colore,
dorso et collo picti, et turdi albo varii, et cetera quae sibi iuxta
species terrestrium animalium nomina vindicaverunt. Ex mori-
bus terrestrium : ut canes in mari a terrenis canibus nuncupati,
quod mordeant ; et lupi, quod inproba voracitate alios perse-
quantur. A colore : ut umbrae, quia colore umbrae sunt ; et 6
auratae, quia in capite auri colorem habent ; et varii a varietate,
quos vulgo tructas vocant. A figura : ut orbis, quia rotundus
est totusque in capite constat ; ut solea, quod sit instar calcia-
mentorum soleis. A sexu : ut musculus, quod sit ballenae
masculus ; eius enim coitu concipere haec bellua perhibetur.
Hinc et musculi coclearum, quorum lacte concipiunt ostreae.
Ballenae autem sunt inmensae magnitudinis bestiae, ab emit- 7
tendo et fundendo aquas vocatae ; ceteris enim bestiis maris
altius iaciunt undas ; *βάλλειν* enim Graece emittere dicitur.
Cete dicta *τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη*, hoc est ob inmanitatem. Sunt 8
enim ingentia genera beluarum et aequalia montium corpora ;
qualis cetus excepit Ionam, cuius alvus tantae magnitudinis
fuit ut instar obtineret inferni, dicente Propheta (2, 3) : 'Ex-
audivit me de ventre inferni.' Equi marini, quod prima parte 9
equi sunt, postrema solvuntur in piscem. Bocas dicunt esse
boves marinos, quasi boacas. Caerulei a colore appellati ; 10

2 volatibus *BK* ante *K* 4 cognities *K* inst.] imposita *B*
aut] alia *KO* : ut *T* 5 aut] alia *KO* ex *om. T* seu . . . sexu
hab. TUX : *om. BCKO* 7 ramae *K* : arene *corr.* arane *T* (*i. e.* araneae)
nigri] tigri *C* mer. pa. *C* 8 collo] capilli *T* alb. et var. *K*
9 vindicarunt *K* 10 terrestribus C^1 11 quia inp. B^1 12 ut] et *K*
15 constant *C* quod si *K* calc. a soliis (-le-) *BC* 16 soleis
ex solens *K* 17 eius *om. K* 18 masculi C^1 concipiuntur *K*
19 s. au. *C* 20 findendo *T* 21 *βάλλειν*] bali *CT* : bal *BK*
22 dictae *codd. et fort. Isid.* humanitatem *B* 25 audivit *K* 26 quia
B parte *om. B* 27 postremo *K* Focas *CT*

11 nam caeruleum est viride cum nigro, ut est mare. Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quod ad symphoniam gregatim conveniunt. Nihil in mare velocius istis ; nam plerumque salientes naves transvolant. Quando autem praeludunt in fluctibus et undarum se molibus saltu praecipiti feriunt, tempestates significare videntur. Hi proprie simones nominantur. Est et delphinum genus in Nilo dorso serrato,
12 qui crocodillos tenera ventrium secantes interimunt. Porci marini, qui vulgo vocantur suilli, quia dum escam quaerunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, et nisi rostrum arenis inmergunt, pastum non
13 colligunt. Corvi a cordis voce dicti, quia grunniunt pectore,
14 suaque voce proditi capiuntur. Thynni Graecum nomen habent. Hi ingrediuntur veris tempore, intrant dextro latere, laevo exeunt. Hoc inde creduntur quod dextris oculis acutius videant quam
15 sinistris. Gladius dicitur eo quod rostro mucronato sit : ob
16 hoc naves perfossas mergit. Serra nuncupata, quia serratam
17 cristam habet, et subternatans navem secat. Scorpio dictus, quia laedit dum manu tollitur. Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad
18 eum locum congregari. Aranea genus piscis, dictus quod aure
19 feriat ; habet enim stimulos e quibus percutit. Crocodillus, a croceo colore dictus, gignitur in Nilo, animal quadrupes in terra et aquis valens, longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium et unguium inmanitate armatum, tantaque cutis duritia ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat.
20 Nocte in aquis, die humi quiescit. Ova in terra fovet : masculus

2 quia *C* 3 quia *C* conveniunt *ex* veniunt *C* inmane B^1 4 nam . . . trans. *om.* T^1 transiliunt T^2 5 proludunt *C* : ludunt *K* 7 est del. *K* 8 -lis *K* 9 qui dum *B* : quando *K* 10 sucs *BK* : sus *T* 11 inmergant *B* 12 quod *K* 13 sua vo. B^1 14 vevis B^1 16 eo *om.* *K* mucrinato *B* : mocrenato *K* : murinato *T* : maiori nato *C* 18 habet *om.* *K* subter natantes *C* 19 quia] quod *C* 20 alligatus *T* o. quibus sunt *K* 21 dictis *T* : dictum *C* 22 feriebat *K* 24 quis T^1 : in aquis *BC* 25 unguinum *T* tanteque (-tae-) cu. dur. *BT* : tanteque cu. duritiae *K* 26 tergore r. *C* : tergora perc. *B* repercutiant *K* : repercussus (*i. e.* -os) non sentiat *TC mg.* 27 in umi *T* : in humo *B* quiescant B^1

et femina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventrium desecantes interimunt. [Solus ex animalibus superiorem maxillam movere dicitur.] Hippopotamus vocatus, quod sit equo similis dorso, iuba et hinnitu, rostro resupinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa. Die in aquis commoratur, nocte segetes depascitur: et hunc Nilus gignit. Pagrum, quem Graeci *φάγρον* ideo nuncupant quod duros dentes habeat, ita ut ostreis in mari alatur. Dentix pro multitudine et granditate dentium dictus. Lepus a similitudine capitis nuncupatus. Lupum, ut dictum est, aviditas appellavit, piscem in captura ingeniosum: denique rete circumdatus fertur arenas arare cauda, atque ita conditus transire rete. Mullus vocatus, quod mollis sit atque tenerrimus. Cuius cibo tradunt libidinem inhibere, oculorum autem aciem hebetari: homines vero, quibus saepe pastus, piscem olent. Mullus in vino necatus, hi, qui inde biberint, taedium vini habent. Mugilis nomen habet quod sit multum agilis. Nam ubi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete ut volare piscem videas. Melanurus, eo quod nigram caudam habeat et pinnas nigras et in corpore lineas nigras; *μέλαν* enim Graeci nigrum vocant. Glaucus a colore dictus, quod albus sit; Graeci enim album *γλαυκὸν* dicunt. Hic aestate raro apparet, nisi tantum in nubilo. Thymallus ex flore nomen accepit: thymum quippe flos appellatur: nam dum sit specie gratus et sapore iucundus, tamen sicut flos fraglat et corpore odores aspirat. Escarus dictus, eo quod solus escam ruminare perhibetur: denique alii pisces non ruminant. Tradunt autem hunc ingeniosum esse; namque inclusum nassis non fronte erum-

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

1 vicem *K* piscem quaedam C^1 cr. hab. *B* 2 ventrem *K* solus . . . dicitur *hab. TC mg.*: *om. BC*^{1}*K* 7 quam *T* *φάγ.*] fagrum *codd.* nuncupantur *K* 8 ostreas C^1 Dentrix *K* grand.] magnitudine *B* 9 nuncupatur *ut vid. C* 11 arenis *K* 13 inhiberi C^2: in venere *B* 14 evetare B^1T: vetari *K* 15 in vinum *KMP* in. necatus bib. B^1 16 tedio vinum *KP*: tedio unguium *M*: taedium vino B^1 hab. eo quod *K* 17 ubi *om. K* 20 et in . . . nigr. *om.* C^1 22 γλ. alb. *C* *γλαυκὸν*] glaucon *K*: gleucon *BCT*: *λευκὸν dett.* 23 flore] greco B^1 24 sit *om. C* gradus *K* 25 flagrat *BCK* corporis *K* odore *K*: -em *C* 27 non] in *K* 28 fonte *K*

pere nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores atque ita retrorsum redire; quem luctatum eius si forte alius escarus extrinsecus videat, adpre-
31 hensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Sparus a lancea missile nomen traxit, quod eiusdem figurae sit. Ter- 5
restria enim prius inventa sunt quam marina. Nam sparus est
32 telum rusticanum missile, ab spargendo dictum. Australis piscis, sive quia aquarum undam ore suscipit, sive quia tunc [hic] piscis oritur quo tempore tendere in occasum Pleiades
33 coeperint. Hamio saxatilis dextra sinistraque lateribus virgis 10
puniceis perpetuis aliisque discoloribus designatur; dictus
34 hamio quia non capitur nisi hamo. Echenais, parvus et semipedalis pisciculus, nomen sumpsit quod navem adhaerendo retineat. Ruant licet venti, saeviant procellae, navis tamen quasi radicata in mari stare videtur nec moveri, non retinendo, 15
sed tantummodo adhaerendo. Hunc Latini moram appel-
35 laverunt, eo quod cogat stare navigia. Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, a quo semper supra intendit.
36 Millago nominatus, quia evolat super aquam. Quoties autem
37 cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari. Squatus 20
dictus, quod sit squamis acutus. Vnde et eius cute lignum
38 politur. Civitas Syriae, quae nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur a pisce quodam qui illic abundat, quem lingua sua 'sar' appellant; ex quo derivatum est huius similitudinis
39 pisciculos sardas sardinasque vocari. Allec pisciculus ad 25
40 liquorem salsamentorum idoneus; unde et nuncupatus. Aphorus pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

1 intextis *K* vimibus *K*: humibus *T* adversam *K* 2 crebro *K*: cerebris C^1 ita *om. T* qu. luctantem si *K* 3 se *B* esc.] scaurus *K* 4 cada *T* erumpentes *B* Sparsus C^1 6 enim *om. K* quamarena *K* sparsus C^1 7 simile *T* ab aspargendo *C* 8 quod *B* quod *B* 9 hic *hab. T*: *om.* B^1CK in occ. tend. *T* 10 ceperit *K* Amio . . . amio . . . amo *codd.* 11 coloribus *B* dictus *om. K* 12 quod *K* Echinais *C*: Ecenahis *T*: Echenaus *BK* et] ac *T* 13 piscolus (-cul-) *KC* ret. adh. *C*: erendo ret. *T* 14 tamen] tunc *K* 15 renitendo *Plin. N. H.* 32. 2 17 vocatus *B* 19 Milvago *edd.* 20 aquas *B* mutare B^1DK mu. designat *K*: mu. ostendit *T* 21 acutis *C* 22 voc. sarra *C* 23 quae in li. *K* 24 huius *om. K* 25 pisculos sarras *C* pisculus *CK* 26 nominatur *K* 27 pisculus C^1K ex. suam h. *K*

Anguillae similitudo anguis nomen dedit. Origo huius ex 41
limo; unde et quando capitur, adeo lenis est ut quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Ferunt autem Orientis fluvium Gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillae vino necatae, qui ex eo biberint taedium vini habent. Draco 42
marinus aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, qui dum percusserit, quaqua ferit, venenum fundit [unde et vocatus]. Muraenam Graeci *μύραιναν* vocant, eo quod conplicet se in 43
circulos. Hanc feminini tantum sexus esse tradunt et concipere a serpente: ob id a piscatoribus tamquam a serpente sibilo evocatur et capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus. Animam in cauda habere certum est; nam capite percusso vix eam interimi, cauda statim exanimari. Congrus . . . Polypus, id est multipes; plurimos enim nexus 44
habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachiis conplectit, non morsu, nec prius dimittit quam escam circumroserit. Torpedo vocata, eo quod corpus torpescere faciat, si eam 45
quisque viventem tangat. Narrat Plinius Secundus (N. H. 32, 7): 'Ex Indico mare torpedo etiam procul et e longinquo, vel si hasta virgaque adtingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligare pedes.' Tanta enim vis eius est ut etiam aura corporis sui adficiat membra. Sepia dicitur, quia sepibus interclusa facilius capitur: in 46
coeundo obscenum genus; ore enim concipit sicut vipera. Cuius atramento tanta vis est ut lucernae addito Aethiopas videri ablato priori lumine quidam tradant. Lulligo. Tradunt 47
in Oceano Mauretaniae, non procul a Lixo flumine, tantam

1 ded. no. *K* 2 et *om. C* ut] un T^1 3 elabatur *C* ferunlautem *K* 4 anguilam tr. *K* 5 negatae *KM* biberint . . . habent *BCKM*: biberit . . . habet *T*: biberit . . . habent *U* vivi *M*: *om. T* Drogo *K* 6 in *om. K* brancis *B*: brachiis (-aci-) *CKT* expectantes *K* 7 quaque *B* fuerit *K* un. et voc. *hab. BCDT²U*: *om. KT¹* 9 est tr. *C* conc. serp. *T* 10 et ob *B* ob . . . serp. *om. K* 11 et cap. *om.* T^1 fusti *K* 12 hab. in cau. *C* 13 eum *K* 14 multiplex *B* 15 conplectitur *BCT* 16 circumraserit C^1 17 torpescere *BCT*: torpere *K* si . . . tangat *om. T* 20 quamvis] quam *K* 21 quemlibet B^1 22 eius vis est *K* 23 sepius (sae-) int. *BK* 25 atramenti *BC* lucerna adito *T* 26 videre *BCK* ab alto C^1 tradunt *BC, fort. recte* Lulico *K* 27 tanta multitudine *BK*: *om. T*

multitudinem lulliginum evolare ex aqua ut etiam naves demer-
48 gere possint. Conchae et cochleae hac ex causa vocatae, quia deficiente luna cavantur, id est evacuantur. Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunae membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, auget humorem; cum vero in defectum venerit, humores minuuntur; hoc enim Physici dicunt. Conchae autem primae positionis nomen, cochleae vero per
49 diminutionem, quasi conchleae. Concharum multa genera sunt; inter quas et margaritiferae, quae †oceloe† dicuntur, in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt hi qui de animantium scripsere naturis [eo] quod nocturno tempore litora appetant, et ex caelesti rore margaritum conci-
50 piunt; unde et †oceloe† nominantur. Murex cochlea est maris, dicta ab acumine et asperitate, quae alio nomine conchilium nominatur, propter quod circumcisa ferro lacrimas purpurei coloris emittat, ex quibus purpura tingitur: et inde ostrum appellatum quod haec tinctura ex testae humore
51 elicitur. Cancros vocari, quia conchae sunt crura habentes: inimica ostreis animalia. Eorum enim carnibus vivunt miro ingenio; nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quando ostrea claustra testarum aperiat, tunc cancer latenter lapillum inicit atque inpedita conclusione ostreae carnes erodit. Tradunt quidam decem cancris cum ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum

1 luliginum *ex* luginum *K* evolari *BKT* dim. *BK*: submergere *C* 2 ex hac *C*: hec ex *K* 3 quia] quod *C* 4 incrementum *K*: inter crementa *B* 5 membra *om. BK* 6 in aug.] incremto *C* 7 enim] nobis *K* 9 qu. conculae *C*: qu. conchule *T* sunt gen. *C* 10 m. q. oecaeloe B^1: m. q. caeloe *C*: m. q. aceloe *T* (*ex* oc-?): m. q. oecoloe *X*: m. q. eceloe *D*: margariti esse *KO*: *vix* m. q. Acheloae in quarum . . . solid. *om. T* 12 natura *K* 13 litore *T* appetunt *B ante corr. K*(*T*?) 14 u. acaeloe *B*: u. et caeloae *C*: u. et ocaelo e (oceloe) *KO*: u. et eceloe *DT*: u. et oceloe *X* numinantur *KO* 15 acum.] amine *K* 16 lacrima *K* 17 emittit *C* 18 quod] quia *BK* 19 quod *C ante corr.* 20 earum *K* enim *om. T* 21 validam testam *BC* aperire *BCT* 22 claustra *om.* B^1 23 incitat quo inp. *K* 24 trad. enim qu. *B* 25 alligatus *T*: alligati *K*

locum coituros. Duo sunt autem genera cancrorum: fluviales et marini. Ostrea dicta est a testa, quibus mollities interior 52
carnis munitur; Graeci enim testam ὀστρα vocant. Ostrea autem neutrum, carnes eius feminino dicunt. Musculi sunt, ut 53
praediximus (§ 6), cochleae a quorum lacte concipiunt ostreae; et dicti musculi quasi masculi. Pelorides a Peloro promontorio 54
Siciliae, ubi abundant, cognominatae sunt (Virg. Aen. 3, 687):

Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

Vngues a similitudine humanarum unguium dictae. Testudo 55, 56
dictus, eo quod tegmine testae sit adopertus in camerae modum. Sunt autem quattuor genera: terrestres, maritimae, lutariae, id est in caeno et paludibus viventes; quartum genus fluviales, quae in dulci aqua vivunt. Tradunt aliqui, quod incredibile est, tardius ire navigia testudinis pedem dextrum vehentia. Echinus 57
a terrestre echino nomen traxit, quem vulgus iricium vocant; cuius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum, quando adhuc coopertae de arboribus cadunt. Caro eius mollis et minio similis, †turis† tribus modis: ut testudo ac peloris et cochlea. Nam et quod edimus et ubi caro inest utrumque
dicitur peloris. Ranae a garrulitate vocatae, eo quod circa 58
genitales strepunt paludes, et sonos vocis inportunis clamoribus reddunt. Ex his quaedam aquaticae dicuntur, quaedam palustres, quaedam rubetae, ob id, quia in vepribus vivunt, grandiores cunctarum. Aliae calamites vocantur, quoniam inter arundines
fruticesque vivunt, minimae omnium et viridissimae; mutae et sine voce sunt. Agredulae ranae parvae in sicco vel agris 59
morantes; unde et nuncupatae. Negant quidam canes latrare,

1 au. sunt *K*: au. *C* 2 est *om. C* 3 grece *T* testum *BT* ὀστ.] ostrean (*ex* -ea) *B*: ostream *C*: ostrea *K* · hostra *T* 4 fimininum di. *K*: fem. genere di. *B*: fem. dicuntur *C*: genere fem. dicuntur *T* 5 aquarum quorum *K*: quorum *CT* ost. et dic. *om. K* 7 sunt unde poeta ecce *C* 12 fluviatiles *T* 14 pede dextro *K* Icinus (Hic-) *codd.* 15 icino *BCK*: iricino *T* ericium *K* vocat *BT* 16 huius *T* castenarum *T* 17 copertae *K*: opertae (-te) *BT*: apertae C^1 18 uris *BKT*: huius C^1: et is *Arev.*: *fort.* dicitur is tres modi sunt *C* ac] et *B* 19 conclea *K* (*i. e.* cochlea): concilia *BC*: conchilia *T* inest] est *K*: inest et *BC* 21 strepent *K* sono *K* 23 quia] quod *B* 24 calamitatis *T*: -tes *C* 26 voces *T* Egredulae *BK*: et gredule *T* parvulae *C*

60 quibus in offa rana viva fuerit data. Sfungia a fingere, id est nitidare et extergere, dicta. Afranius (415):

Accedo ad te, ut tibi cervicem fingam linteo,

id est extergam. Cicero (pro Sest. 77): 'Effingebatur sfungiis sanguis,' id est extergebatur. Animal autem esse docetur cruore inhaerente petris. Vnde et dum absciditur sanguinem remittit.

61 Nam alia sunt viventia in aquis et discurrunt, ut pisces; alia, quae stant fixa, ut ostreae, echini, sfungiae. Ex his alias mares dici, eo quod tenues sint fistulae spissioresque; alias feminas, quae maioribus fistulis sunt ac perpetuis; alias duriores, quas Graeci appellant τράγους, et nos hircosas dicere possumus ob

62 asperitatem sui. Mollissimum genus earum penicilli vocantur, eo quod aptae sint ad oculorum tumores, et ad extergendas lippitudines utiles. Candidae sfungiae cura fiunt; per aestatem enim ad solem sternuntur, et sicut cera Punica candorem bibunt.

63 Animalium omnium in aquis viventium nomina centum quadraginta quattuor Plinius (32, 142) ait, divisa in generibus beluarum, serpentium communium terrae et aquae, cancrorum, concharum, lucustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, et lulliginum, et huic similia; ex quibus multa quodam naturae intellectu ordinem temporum suorum agnoscunt, quaedam vero

64 [in suis locis sine mutatione vagantur]. In piscibus autem feminis aliae commixtione masculi concipiunt et pariunt catulos; aliae ponunt ova sine masculi susceptione concepta, qui idem insequens, sui seminis iactu perfunduntur; et quae hoc munere fuerint afflata generabilia fiunt, quae vero perfusa non fuerint sterilia perseverant aut putrescunt.

1 a sfingere *K* 2 niditare *K* 3 a te *B* cerv.] cer (*sic*) *T* sfingam (*ex* -em) *K* lenteo *BDK* 4 et fingebatur (sfing- *K*) *codd.* 5 cruorem inherentem *K* 8 icini (hic-) *codd.* 9 t. sunt f. *C*: tenuis s. fistula *T* 10 quae] quia *T* fistoli *K* 11 hircoas *K*: incosas *T* ob] ut *T* 12 peniculi *K* 14 lippidines *K* aest.] haec statim B^1 15 en. et ad *T*: ad *K* stuntur B^1 sicut et *T* 16 CLIIII *K* 19 et lulligo *T*: ut lullico *B* 21 ordine *K* temporis *T* quaed. vero *om. B* 22 in suis . . . vag. *hab. TUX*: *om. BC*^{1}*KO* vacantur *TU* autem *add.* m^1C: aut *K* 23 alia e *K*: alia *B*: alii (*ex* ali) *T* conc.] noncupant *T* 24 alii *T*: alia B^1 masc. conceptione C^1 qui *T* item *C* 25 profunduntur *BK* 26 generalia TC^1 fusa B^1K 27 stelia *K*

De avibvs. Vnum nomen avium, sed genus diversum. VII
Nam sicut specie sibi differunt, ita et naturae diversitate. Nam aliae simplices sunt, ut columbae; aliae astutae, ut perdix; aliae ad manum se subiciunt, ut accipiter; aliae reformidant, ut garamantes; aliae hominum conversatione delectantur, ut hirundo; aliae in desertis secretam vitam diligunt, ut turtur; aliae solo semine reperto pascuntur, ut anser; aliae carnes edunt et rapinis intendunt, ut milvus; aliae enchoriae, quae manent in locis semper, ut [struthio]; aliae adventiciae, quae propriis temporibus revertuntur, ut ciconiae, hirundines; aliae congregae, id est gregatim volantes, ut sturni et coturnices; aliae solivagae, id est solitariae propter insidias depraedandi, ut aquila; accipiter et quaecumque ita sunt; aliae vocibus strepunt, ut hirundo; aliae cantus edunt dulcissimos, ut cygnus et merula; aliae verba et voces hominum imitantur, ut psittacus et pica. Sed alia sicut genere, ita et moribus innumerabilia; 2
nam volucrum quot genera sint invenire quemque non posse. Neque enim omnis Indiae et Aethiopiae aut Scythiae deserta quis penetrare potuit, qui earum genus vel differentias nosset.
Aves dictae, eo quod vias certas non habeant, sed per avia 3
quaque discurrunt. Alites, quod alis alta intendant, et ad sublimia remigio alarum conscendant. Volucres a volando. 4
Nam unde volare, inde et ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis sive manus; et in avibus vola pars media alarum, quarum motu pinnae agitantur; inde volucres. Pulli 5
dicuntur omnium avium nati; sed et animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, et homo parvus pullus. Recentes igitur nati pulli, eo quod polluti sint. Vnde et vestis nigra pulla

1 div. gen. *B* 4 subiciunt] subigunt *C* formidant *T* 8 incuriae (-ie) *BCT*: incuriorae *K* quae *om. K* 9 ut *B*: ut strutio (-cio) *TX*: *om. C*[1]*KO* 11 congr.] grege *T*[1] gradatim *T*: congregatim *C* 12 solivae *B* 14 dulc. ed. *C* 15 alia ver. *T* voc. et. ver. *C* 16 Sed et al. *T* ita mor. *B* 17 nam. et vol. *C* sunt *C* quisque *BCK* potest *CK* 18 omnia *C* 19 nosse posset *B* 20 vias] per vias *B* 21 discurrant *K* quia *C* contendant *K* 24 me. pa. pe. di. *C* 25 quorum *T* in. et vol. *C* 26 sed an. *T* quadr. an. *C* 27 et ho. . . . pulli *om. K* et] ut *T* (*non U*) 28 sint *T*: sunt *BCK*

6 dicta est. Alae sunt, in quibus pinnae per ordinem fixae volandi exhibent usum. Vocatae autem alae quod his aves
7 conplexos alant ac foveant pullos. Pinna a pendendo, id est a volando, dicta; unde et pendere. Volucres enim pinnarum
8 auxilio moventur, quando se aeri mandant. Pluma quasi piluma; nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma
9 in avibus. Avium nomina multa a sono vocis constat esse conposita: ut grus, corvus, cygnus, pavo, milvus, ulula, cuculus, graculus et cetera. Varietas enim vocis eorum docuit
10 homines quid nominarentur. Aquila ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, ut cum super maria inmobili pinna feratur nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar
11 descendens raptam praedam pinnis ad litus pertrahat. Nam et contra radium solis fertur obtutum non flectere; unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis obicit, et quos viderit inmobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat; si quos
12 vero inflectere obtutum, quasi degeneres abicit. Vultur a volatu tardo nominata putatur: magnitudine quippe corporis praepetes volatus non habet. Harum quasdam dicunt concubitu non misceri, et sine copula concipere et generare; natosque earum paene usque ad centum annos procedere. Vultures autem, sicut et aquilae, etiam ultra maria cadavera sentiunt; altius quippe volantes multa, quae montium obscuritate celantur, ex
13 alto illae conspiciunt. Gradipes apud Graecos vocatur avis apud nos tarda, eo quod gravi volatu detenta nequaquam, ut
14 ceterae volucres, adtollitur velocitate pinnarum. Grues nomen

2 exerent *K* 3 conplexus *BK* al. pu. ac. fo. *T* Penna *BC* id est vol. di. *T*: di. id est a vol. *K* 4 pennarum *BC* 5 qu. puluma *K* 6 quadr.] quadrū (*sic*) *B* 7 Av. autem no. *T* constant B^1 conp. esse *C* 9 graiolus *K* 10 acumen culorum *K* 11 cum *om.* B^1 13 pisculos *CK* torrenti *K* 14 protrahat *C* 16 suos puos ungues *K* un. sus susp. T^1 rad. sol. un. ob. susp. *C* 17 generi *K* si quis *T* 18 obt. conpexerit *T* (*pro* consp-) : obtuto *K* 19 nominatus *B* putatur *om. C* quippe] vero *B* 20 praepedes *K* 21 si. pocula *B* 23 sicut *om. T* 25 Bradypus *Arev.* (*immo* Βραδύπους) : Grandipes *dett.* : Gravipes *Corp. Gloss. Lat.* 3, 495, 64; 512, 57 26 detempta *B* : decepta *K* : *om. T*

de propria voce sumpserunt; tali enim sono susurrant. Haec autem dum properant, unam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus (5, 716):

Et turbata perit dispersis littera pinnis.

Excelsa autem petunt, quo facilius videant quas petant terras. Castigat autem voce quae cogit agmen: at ubi raucescit, succedit alia: nocte autem excubias dividunt, et ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant: quod cavendum erit, clamor indicat. Aetatem in illis color prodit; nam senectute nigrescunt. **16** Ciconiae vocatae a sono quo crepitant, quasi cicaniae: quem sonum oris potius esse quam vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hae veris nuntiae, societatis comites, serpentium hostes, maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas praecedunt, et ipsae quasi exercitus prosequuntur. **17** Eximia illis circa filios pietas; nam adeo nidos inpensius fovent ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus inpenderint in fetibus educandis, tantum et ipsae invicem a pullis suis aluntur. Olor avis est quem Graeci *κύκνον* appellant. **18** Olor autem dictus quod sit totus plumis albus: nullus enim meminit cygnum nigrum; *ὅλον* enim Graece totum dicitur. Cygnus autem a canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suaviter eum canere, quia collum longum et inflexum habet, et necesse est eluctantem vocem per longum et flexuosum iter varias reddere modulationes. **19** Ferunt in Hyperboreis partibus praecinentibus citharoedis olores plurimos advolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est; nam Graece *κύκνοι* dicuntur. Nautae vero sibi hunc bonam prognosim facere dicunt, sicut Aemilius ait (4):

1 de pr. vo. no. *B* 4 periit *C ante corr.* 5 inpetunt quod *T* 6 Castigant B^1 agmina *C* 8 dig.] dictis *B* 9 sonos *T* arceant *C* cav.] acuendum B^1 11 quem] quoniam *K* 15 persequentur C^1 17 exeant B^1 18 edocandis *T* (*non X*): et in cunis *B*: *om. KO* 19 Olus *K* quam *C* cignum *codd.* appellant *KT*: vocant *BC* olus *K* 20 pl. alb. to. *T* 22 app. est *C* dulcidine *K* 23 ca. dicunt qu. *K* 24 est ut cl. *K* 25 inter C^1T 26 citaret is *B* 27 apte *C* 28 nom. lat. *T* cigni *codd.* 29 bonu *K* prognosiam *C* faciunt si. *B*

Cygnus in auspiciis semper laetissimus ales:
hunc optant nautae, quia se non mergit in undas.

20 Struthio Graeco nomine dicitur, quod animal in similitudine avis pinnas habere videtur; tamen de terra altius non elevatur. Ova sua fovere neglegit; sed proiecta tantummodo fotu pulveris
21 animantur. Ardea vocata quasi ardua, id est propter altos volatus. Lucanus (5, 554):

Quodque ausa volare Ardea.

Formidat enim imbres, et supra nubes evolat, ut procellas nubium sentire non possit. Cum autem altius volaverit, signi-
22 ficat tempestatem. Hanc multi Tantalum nominant. Phoenix Arabiae avis, dicta quod colorem phoeniceum habeat, vel quod sit in toto orbe singularis et unica. Nam Arabes singularem 'phoenicem' vocant. Haec quingentis ultra annis vivens, dum se viderit senuisse, collectis aromatum virgulis, rogum sibi in-
23 struit, et conversa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicque iterum de cineribus suis resurgit. Cinnamolgus et ipsa Arabiae avis, proinde ita vocata quod in excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami: et quoniam non possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem et fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, et pretiis amplioribus vendunt; [eo] quod cinnamum magis quam alia mercatores probent.

24 Psittacus Indiae litoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua et ceteris avibus latiore. Vnde et articulata verba exprimit, ita ut si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens: 'have,' vel χαῖρε. Cetera nomina institutione discit. Hinc est illud (Mart. 14, 73):

1 laetissima avis *K* 2 qua *K* non se *C*: non *om.* B^1 3 dicitur *om.* *K* 5 foto *K*: fetu *T* 8 quoque ausu avolare C^1 9 super *B* volat *K* 11 tantulum *C* 12 quia *C* habet *C* 14 voc.] habent *B* quinnientis *K* ann. ult. *C* 15 aromatis C^1 17 de] in *K* cinerinibus B^1 surgit *TC* 18 Cinomolgus *BU*: Cinomulgus *C*: Cennomulgos *K*: Chinomolgus *T* ita *om.* *T* 19 texet *T* fructibus *T* 20 hom. ibi *C* 21 iac. . . . dep. *post* vend. *K* 22 ac] cum *K* illu K^1: illud K^2: ipsa *B* 23 eo *hab.* *BCTU*: *om.* *K*: *an* hoc? cinnama *TU* 24 Ps. in Ind. *BC* 26 videaris *C* put. lo. *K* 27 et cet. *T*

Psittacus a vobis aliorum nomina discam;
hoc didici per me dicere: 'Caesar have.'

Alcyon pelagi volucris dicta, quasi ales oceanea, eo quòd hieme 25
in stagnis oceani nidos facit pullosque educit: qua excubante
fertur extento aequore pelagus silentibus ventis continua septem
dierum tranquillitate mitescere, et eius fetibus educandis obse-
quium ipsa rerum natura praebere. Pelicanus avis Aegyptia 26
habitans in solitudine Nili fluminis, unde et nomen sumpsit;
nam Canopos Aegyptus dicitur. Fertur, si verum sit, eam
occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde se
ipsam vulnerare et aspersione sui sanguinis vivificare filios.
Stymphalidae aves ab Stymphadibus insulis appellatae, ubi 27
plurimum abundant; adversus quas Hercules sagittis est usus.
Sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes. Diomedias 28
aves a sociis Diomedis appellatas, quos ferunt fabulae in easdem
volucres fuisse conversos; forma fulicae similes, magnitudine
cygnorum, colore candido, duris et grandibus rostris. Sunt
autem circa Apuliam in insula Diomedia inter scopulos litorum
et saxa volitantes; iudicant inter suos et advenas. Nam si 29
Graecus est, propius accedunt et blandiunt; si alienigena,
morsu inpugnant et vulnerant, lacrimosis quasi vocibus dolentes
vel suam mutationem vel regis interitum. Nam Diomedes ab
Illyriis interemptus est. Haec autem aves Latine Diomediae
vocantur, Graeci eas ἐρωδιούς dicunt. Memnonides aves Aegy- 30
ptiae appellatae a loco, ubi Memnon periit. Nam catervatim
advolare dicuntur ex Aegypto ad Ilium iuxta Memnonis sepul-
chrum, et proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto
autem anno ad Ilium veniunt, et cum biduo circumvolaverint,
tertia die ineuntes pugnam vicissim se unguibus rostrisque

1 discat *K* 2 per me did. dic. salve habe *K* 3 a. ocianea *K*: a. cianea *TC mg.* (*i. e.* cyanea): a. ceania *B*: algina *C* qu. in hi. in st. *B* 6 eius] de *T* obs. *om.* C^1 11 sui sa. sui vi. *T* 12 Stromphalidae (-mfa-) *BK*: Strophalidae *C*: Sthrom valide *T* strofadibus *BC*: stromfadibus *K*: strovadibus *T* appellata *B* 14 enim] autem *K*: *om. C* 15 Diomedis] mediis *T* quo erunt *K* 16 pulice *T* similis *K* 17 rotris *T* 18 circa] in *K* 20 proprius *KT* blandiuntur *BC* 24 cos *B*: autem C^1 27 eas *om.* *T*

31 dilacerant. Hercyniae aves dictae ab Hercynio saltu Germaniae, ubi nascuntur, quarum pinnae adeo per obscurum emicant ut quamvis nox obtenta densis tenebris sit, ad praesidium itineris dirigendi praeiactae interluceant, cursusque viae
32 pateat indicio plumarum fulgentium. Onocrotalon Graeci vocant rostro longo. [Quorum duo genera sunt: aliud aqua-
33 tile, aliud solitudinis.] Ibis avis Nili fluminis, quae semetipsam purgat, rostro in anum aquam fundens. Haec serpentium ova vescitur, gratissimam ex eis escam nidis suis deportans.
34 Meropes eosdemque et gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur. Coredulus genus volatile, quasi cor edens.
35 Monedula avis, quasi monetula, quae dum aurum invenit, aufert et occultat. Cicero pro Valerio Flacco (76): 'Non plus aurum
36 tibi quam monedulae committendum.' Vespertilio pro tempore nomen accepit, eo quod lucem fugiens crepusculo vespertino circumvolet praecipiti motu acta, et tenuissimis brachiorum membris suspensa; animal murium simile, non tam voce resonans quam stridore; specie quoque volatilis simul et quad-
37 rupes, quod in aliis avibus reperiri non solet. Luscinia avis inde nomen sumpsit, quia cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem et acredula, de qua Cicero in Prognosticis (frag. 6):

Et matutinos exercet acredula cantus.

38 Vlula avis ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, id est a planctu et luctu, nominata; cum enim clamat aut fletum imitatur aut gemitum. Vnde et apud augures si lamentetur tristitiam, tacens ostendere fertur prospe-
39 ritatem. Bubo a sono vocis conpositum nomen habet, avis

1 lacerant *C* 2 adeo *om. T* obscuro *BT*: -ra *C* 4 preiactata *T*: iactae *K*: iacta B^1: proiecta C^1 viae *om. B* 5 pateant *CK* plurimarum *B* 6 quorum . . . solit. *hab. BGTU Mon.*: *om. CDFK* sunt gen. *B* 7 Ibi B^1: *om. D* (*non F*) semetipsa *K* (*non D*) 9 gratissima *K* deportant C^1 10 et *om. B* caulos *K*: gaulus *B*: galbeolos *Schol. Bern. Georg.* 4, 14 11 dicitur *B* 12 qu. monetala *B*: qu. monitula *K* cum *BCK* 13 et *om. B* auro C^1 14 quam] quoniam *C* pro] ex *K* 15 accipit *C* 16 a. ac ten. *B*: a. ten. *T* 18 volatile *K* 19 alis *C ante corr. T ante corr.* 20 quia] quod *K* 21 exordium *K* (B^1 *n. l.*) agredula . . . agredula *K* 23 exercit *BK* 25 gem.] luctum *B* un. ap. *T* 27 Bufo *T* (*passim*) nom. hab. *om. T*

feralis, onusta quidem plumis, sed gravi semper detenta pigritia: in sepulcris die noctuque versatur, et semper commorans in cavernis. De qua Ovidius (Met. 5, 549):

Foedaque fit volucris venturi nuntia luctus,
ignavus bubo dirum mortalibus omen.

Denique apud augures malum portendere fertur: nam cum in urbe visa fuerit, solitudinem significare dicunt. Noctua dicitur 40 pro eo quod nocte circumvolat et per diem non possit videre; nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem insula Cretensis non habet; et si veniat aliunde, statim moritur. Noctua autem non est bubo; nam bubo maior est. Nycticorax 41 ipsa est noctua, quia noctem amat. Est enim avis lucifuga, et solem videre non patitur. Strix nocturna avis, habens nomen 42 de sono vocis; quando enim clamat stridet. De qua Lucanus (6, 689):

Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur.

Haec avis vulgo amma dicitur, ab amando parvulos; unde et lac praebere fertur nascentibus. Corvus, sive corax, nomen 43 a sono gutturis habet, quod voce coracinet. Fertur haec avis quod editis pullis escam plene non praebeat, priusquam in eis per pinnarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat; postquam vero eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit. Cornix, annosa avis, apud Latinos Graeco nomine appellatur; 44 quam aiunt augures hominum curas significationibus agere, insidiarum vias monstrare, futura praedicere. Magnum nefas haec credere ut Deus consilia sua cornicibus mandet. Huius inter

1 gravis *BKT* pigr. det. *C* 3 quo *K* 5 nomen *BKT* (*et Isid.* ?) 6 portentum refertur (*ex* referuntur) *K* 7 significari *T* 8 videri *CKT* 9 exortum splendorem *K* autem] haec *C* 11 Nocticorax *codd.* 12 qui *T* nocte *K* 14 solo B^1 16 quod] quam *BC ut vid.* trep.] praepedis *K* quod] que *B* 18 fert. praeb. *C* sive] aut *T* 19 quia *B* vocem cor. et *K* crocitet *C* hoc a. *T*: a. haec *C* 20 detis T^1: deditis T^2 escarum plena *K* in *om. K* per *om. T* 21 nigredine *T*: nigritudinem *C* propriis coloribus *T* 22 eos] eius *C* agnito *B* 23 oculos *C* 25 quam] qua (*ex* que ?) B^1 omnium cura *T* 26 praedicare *T* 27 ut Deus vel Deo cons. *K* cornificibus *T*

multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus; unde est illud (Virg. Georg. 1, 388):

Tunc cornix plena pluviam vocat inproba voce.

45 Graculus a garrulitate nuncupatus; non, ut quidam volunt, pro eo ut gregatim volent; cum sit manifestum ex voce eos nuncupari. Est enim loquacissimum genus et vocibus inportunum.

46 Picae quasi poeticae, quod verba in discrimine vocis exprimat, ut homo. Per ramos enim arborum pendulae inportuna garrulitate sonantes, et si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanae vocis imitantur. De qua congrue quidam ait (Mart. 14, 76):

Pica loquax certa dominum te voce saluto:
si me non videas, esse negabis avem.

47 Picus a Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod eam in auspiciis utebatur. Nam ferunt hanc avem quiddam habere divinum, illo indicio quod in quacumque arbore nidificaverit, clavum, vel quidquid aliud fixum, diu haerere non potest quin statim excidat, ubi ea insederit. Iste est picus Martius; nam

48 alia est pica. Pavo nomen de sono vocis habet; cuius caro tam dura est ut putredinem vix sentiat, nec facile coquatur. De quo quidam sic ait (Mart. 13, 70):

Miraris, quotiens gemmantes explicat alas,
si potes hunc saevo tradere, dure, coco.

49 Phasianus a Phaside insula Graeciae, unde primum asportatus est, appellatus. Testatur id vetus distichon illud (Mart. 13, 72):

Argiva primo sum transportata carina:
ante mihi notum nil nisi Phasis erat.

50 Gallus a castratione vocatus; inter ceteras enim aves huic solo testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos gallos vocabant.

1 tribuuntur *C*: tradunt *B* 4 Gragulos *BT* nuncupatos *T*: vocatus *K*: -tos *B* quidem *B* 5 ut] quod *T* nominari *C* 7 quod] quae *C* exprimant *B*: -unt *C* 8 pendula *T* 10 quidem *T* 11 agit *B* 12 certo C^1 te dom. *KT ante corr.* 14 eam] eodem *C* 15 quidam B^1KT 16 divino *K* quia *C* 17 alium *K*: *om. C* 17 haer.] habere *T* quin] qui non *K* 18 eam *B* 19 de so. vo. nom. *C* 22 explicamus *T* 23 duro *BT* 24 asportatum *C* 25 id vet.] iductus *B* 26 argua B^1T 27 fasidis *K* 29 testiculo *B*

Sicut autem a leone leaena et a dracone dracaena, ita a gallo gallina. Cuius membra, ut ferunt quidam, si auro liquescenti misceantur, consumi. Ans ab assiduitate natandi aptum nomen 51
accepit. Ex quo genere quaedam germanae dicuntur, quod plus ceteris nutriant. Anseri nomen ans dedit per derivationem, 52
vel a similitudine, vel quod et ipsa natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit ut anser; unde et clangore eius Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est. Fuliga 53
dicta, quod caro eius leporinam sapiat; λαγώς enim lepus dicitur, unde et apud Graecos λαγώς vocatur. Est autem avis stagnensis, habens nidos in medio aquae, vel in petris quas aquae circumdant, maritimoque semper delectatur profundo. Quae dum tempestatem praesenserit, fugiens in vado ludit.
Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc haesit. Saepe autem 54
demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, et praevidentes aequoris tempestatem cum clamore ad litora tendunt. Nam in pelago iam gravissimam esse tempestatem, cum ad litora mergi confugerint. Accipiter avis animo 55
plus armata quam ungulis, virtutem maiorem in minori corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est a capiendo, nomen sumpsit. Est enim avis rapiendis aliis avibus avida, ideoque vocatur accipiter, hoc est raptor. Vnde et Paulus Apostolus dicit (2 Cor. 11, 20): 'Sustinetis enim, si quis accipit'; ut enim diceret 'si quis rapit', dixit 'si quis accipit'. Fertur autem accipitres circa 56
pullos suos inpios esse; nam dum viderint eos posse tentare

1 a leo *B* 3 misceatur *KT* Anser C^1: Anas *dett.* 4 genera C^1 quia *C* 5 nutriunt *C* ans in se ded. *T* 6 quia *C* et *om. K* ipse *T* 9 Cap. romae dep. *K* Fulica *BCK*: Phulica *T*: *fort.* Fulaga 10 di. est qu. *K* sapit *C* dic. lepos *C* 11 Graecos *om.* B^1 lagois (*i. e.* λαγώις) *CT* 12 nidum *K* 13 aqua circumdat *T* maritimo semperque *T* delectantur *K* 14 persenserit *BCT* vadum *BT* 15 Mergus *C* hoc esit *T*: est inditum *K*: sumpsit *B*: habet *C* 16 sub fontibus *K* 17 praecedentis *K* 20 arma *T* 21 hec *K* id est a cap. *om. T* 22 enim] autem *C* avibus aliis *K* 23 id est *BK* Apostolus *om. BK* dicit] ait *C* 24 accepit *K* ut en. . . . acc. *om.* B^1 25 accepit *K* 26 dum *om.* B^1 viderit *C* (*et* praebet *et* verberat *et* praecipitat *et* compellit)

volatus, nullas eis praebent escas; sed verberant pinnis et a nido praecipitant, atque a tenero conpellunt ad praedam, ne forte
57 adulti pigrescant. Capus Itala lingua dicitur a capiendo. Hunc
58 nostri falconem vocant, quod incurvis digitis sit. Milvus mollis et viribus et volatu, quasi mollis avis, unde et nuncupatus; rapa-
59 cissimus tamen et semper domesticis avibus insidiator. Ossifragus vulgo appellatur avis quae ossa ab alto dimittit et frangit.
60 Vnde et a frangendo ossa nomen accepit. Turtur de voce vocatur; avis pudica, et semper in montium iugis et in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum et conversationem fugit, et commoratur in silvis. [Quae etiam hieme deplumata in truncis arborum concavis habitare perhibetur.] Cuius e contrario columba hospitia humana diligit; domorum
61 blanda semper habitatrix. Columbae dictae, quod earum colla ad singulas conversiones colores mutent; aves mansuetae, et in hominum multitudine conversantes, ac sine felle; quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentant, et osculo
62 amorem concipiant. Palumbes [eo quod sint farsae, a pabulo; quas vulgus titos vocant] avis casta ex moribus appellatur, quod comes sit castitatis; nam dicitur quod amisso corporali consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.
63 Perdix de voce nomen habet, avis dolosa atque inmunda; nam masculus in masculum insurgit, et obliviscitur sexum libido praeceps. Adeo autem fraudulenta, ut alteri ova diripiens foveat; sed fraus fructum non habet: denique dum pulli propriae vocem genetricis audierint, naturali quodam instinctu hanc quae fovit
64 relinquunt, et ad eandem quae genuit revertuntur. Coturnices

3 prigiscant *B* italiae *T* a cap. dic. *C* 4 vo. eo qu. *K* sint *B* 5 nuncupatur *K* rap. est ta. *C* 6 insidiatur *B* Ossifracus *K*: Ossifrangus *BCT* 9 deserto *T* 10 commorantes *K* 11 Quae . . . perhib. *hab. TUX*: *om. BCDFKO* etiam et h. *U* 13 cui *K*: *om. D* 14 sem. bl. *T* (*non D*) 16 conversationes *BT* quas *om. C*[1] 17 frequentent *K* 18 eo quod . . . vocant *hab. TU*: *om. BCK* fraseo pa. *T* (*non U*) 19 thitos *T* (*non U*): tetas *Serv. ad Ecl.* 1, 57 vocat *U* app. eo qu. *B*: apellata quia *C* 21 solidariam *K* requirant *B* 22 inm. a. dol. *B* 23 surgit *CT*: exsurgit *B* libo *C*[1] 24 au. ut fr. ut *T* 25 pr. gen. voc. *K*: voc. pr. gen. *T* 26 quodam] quod *B* qu. eos fo. *K* fovet *B* 27 et eadem *C*[1] revertentur *K*

a sono vocis dictas, quas Graeci ὄρτυγας vocant, eo quod visae fuerint primum in Ortygia insula. Haec adveniendi habent tempora; nam aestate depulsa maria transmeant. Ortygometra 65
dicitur quae gregem ducit. Eam terrae propinquantem accipiter videns rapit; ac propterea cura est universis ducem sollicitare generis externi, per quam caveant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum; quam ob causam eas veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut et homo, caducum patitur morbum. Vpupam Graeci appellant 66
eo quod stercora humana consideret, et foetenti pascatur fimo; avis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris et humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens daemones suffocantes se videbit. Tucos, quos Hispani ciculos vocant, a voce propria nominatos. 67
Hi veniendi habent tempus, milvorum scapulis suscepti propter breves et parvos volatus, ne per longa aeris spatia fatigati deficiant. Horum salivae cicadas gignunt. Passeres sunt minuta 68
volatilia, a parvitate vocata; unde et pusilli parvi. Merula 69
antiquitus medula vocabatur, eo quod modulet. Alii merulam aiunt vocatam quia sola volat, quasi mera volans. Haec cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia autem candida est. Erundo 70
dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aere capiat escas et edat; garrula avis, per tortuosos orbes et flexuosos circuitus pervolans, et in nidis construendis educandisque fetibus sollertissima; habens etiam quiddam praescium, quod lapsura deserat nec appetat culmina. A diris quoque avibus non inpetitur, nec

1 eo] et *B* 4 quae] quia *C* du. dicunt e. *K* 5 capit *K* 6 per qua *B* 7 ob qu. cau. *B* 8 enim *om. T* 9 ho *K* pat. cad. mo. *C* capitur *K* Opupam *K*: Opopam *BT*: *fort.* Vp. ἔποπα 10 desiderant *K*: considerant *B* et] ut *K* fatenti C^1 12 quisque C^1 14 Tuchos *T* (*non U*): Togos *KM* ciculos *K* (*non U*) nominatus *B*: -ti *C* 16 per *om. B* 17 cicladas *B* sunt *om. C* 18 vol.] animalia *B* vocatae *K* et pu. et pa. *CT*: et pu. et vocat (*delet.*) pa. *B* 19 qu. medulet *BKM* 20 quia so. vo. *om. T* volet *C* 21 autem *om. C* E. autem dic. *T* 22 sumet *T*: -it *C* res. sed *om.* B^1 23 et ed. ga. av. *om. KO* edat] comedat *B* av. et per *T* et *om. K*: per *O* 24 in *om. K* educendisque C^1 25 quidam *B* desinat *K* 26 a diris] aliis *BKO* impeditur *BO* (*non UX*)

umquam praeda est. Maria transvolat, ibique hieme commo-
71 ratur. Turdos a tarditate dictos; hiemis enim confinio se re-
ferunt. Turdela quasi maior turdus; cuius stercore viscum
generare putatur. Vnde et proverbium apud antiquos erat,
72 'Malum sibi avem cacare.' Furfurio vocatus, quod prius
73 farre in farinam redacto pasceretur. Ficedulae dictae, quod
ficus magis edant. Panditur versiculo veteri illo (Mart.
13, 49):

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis,
cur potius nomen non dedit uva mihi?

74 Carduelus, quod spinis et cardibus pascitur; unde etiam apud
Graecos acalanthis dicta est, ab ἀκάνθαις, id est spinis, quibus
75 alitur. Augures autem dicunt et in gestu et in motu et in volatu
76 et in voce avium signa esse constituta. Oscines aves vocant, quae
77 ore cantuque auspicium faciunt; ut corvus, cornix, picus. Alites,
quae volatu ostendere futura videntur; quae si adversae sunt,
inebrae dicuntur, quod inhibeant, id est vetent; si prosperae,
praepetes; et ideo praepetes, quia omnes aves priora petunt
78 volantes. Tertiam faciunt speciem auguriorum in avibus, quam
communem vocant, ex utroque permixtam, id est cum aves ex
79 ore et volatu auguriant. Sed fidem non habet. Omnium autem
genera volucrum bis nascuntur. Primum enim ova gignuntur,
80 inde calore materni corporis formantur et animantur. Ova
autem dicta ab eo quod sint uvida. Vnde et uva, eo quod in-
trinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius
humorem habet; uvidum, quod interius. Quidam [autem]

1 transvolans *B* (*non U*) 2 Turdus *T*: Tardus C^1 dictus *TC* 5 ave *K* quos *K* 6 reducto *B ante corr.*: redacta *C* 7 veteri *in ras. B* illi *K* 9 dulcius *T* uvam *T* 11 Cardualus *BK* quia *C* etiam] et *T* 12 acantis *BKT* est *om. C* ab *om. K* 13 autem *om. T* gustu *K* 15 cantatu ausp. *K* 16 quae si] quasi *B* 17 inebae (-be) *BK*: inhebae C^1 quod] quasi *K* vectent *K* propere *K* 18 et *om. K* petent *T* 19 voluntates C^1 fac. *post* av. *C* quem *BT* 20 permixta *BT* id est cum] id *B*: hae *K* 21 auguria faciunt *BCDK* fidem *D*: fides *codd.* non f. h. *B ante corr.*: f. inabitat *T* (*vix pro* inhibitat) habent *D* autem *om. C* 22 vol.] avium *K* 24 autem *om. C* uvae *C* 25 sint *BC* plenae *C* 26 uvidum *B* autem *hab. BT*: *om. CK*

putant, ovum Graecam habere originem nominis. Illi autem dicunt ᾠὰ, V littera ablata. Ova autem quaedam 81
inani vento concipiuntur; sed non sunt generabilia, nisi quae fuerint concubitu masculino concepta et seminali
5 spiritu penetrata. Ovorum vim tantam dicunt ut lignum perfusum eo non ardeat, ac ne vestis quidem contra aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

DE MINVTIS VOLATILIBVS. Apes dictae, vel quod se pedibus VIII
10 invicem alligent, vel pro eo quod sine pedibus nascuntur. Nam postea et pedes et pinnas accipiunt. Haec sollertes in generandi mellis officio adsignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte conponunt, ex variis floribus favum condunt, textisque ceris innumera prole castra replent, exercitum et reges habent,
15 proelia movent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has 2
plerique experti sunt de boum cadaveribus nasci. Nam pro his creandis vitulorum occisorum carnes verberantur, ut [ex] putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen apes vocantur ortae de bobus, sicuti scabrones
20 de equis, fuci de mulis, vespae de asinis. Costros Graeci ap- 3
pellant, qui in extremis favorum partibus maiores creantur: quos aliqui reges putant. Dicti quod castra ducant. Fugus est maior ape, scabrone minor. Dictus autem fugus quod alienos labores edat, quasi fagus; depascitur enim quod non laboravit.
25 De quo Vergilius (Georg. 4, 168):

Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.

Vespae . . . Scabrones vocati a cabo, id est [a] caballo, quod ex 4

2 dicunt *om.* B^1 quidam K: *om.* T 3 inani] in B^1 6 perf. ex eo T: profusum eo C 9 dicta T inv. ped. B 10 pro eo *om.* B nascantur B 13 pro var. K cond. fav. C 14 prole] procul C^1 exercitus K 17 ut] et T ex *hab.* T: *om.* BK 18 aefficiantur K 19 sicut T scaprones K: scrabones T 20 Capros KO: Custros X: Castros C: Οἴστρους *Palladius* 6, 10 (?) 22 aliqui] ali K quia C Fucus . . . fucus BT 23 ape ma. C: ma. apis B scrabrone B^1: scaprone K 24 fagus] fugus K: fo»us B quod] quae B 26 fugus BK: fucus T pecus *om.* K arcet BKT 27 Scaprones K a *hab.* CT: *om.* BK

eis creentur. Sicut autem scabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex his iterum saepe nascuntur scarabaei;
5 unde et cognominati sunt. Tauri vocantur scarabaei terrestres ricino similes. Buprestis animal est parvum in Italia simillimum scarabaeo, longipedum. Fallit inter herbas bovem maxime, 5 unde et nomen habet, devoratumque tacto felle ita inflammat ut
6 rumpat. Cicindela scarabaeorum genus est; eo quod gradiens
7 vel volans lucet. Blattae a colore nuncupatae, siquidem et conprehensae manum tingunt; unde et blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscae, 10 nam musca lucipeta, et blatta lucifuga est; per noctem enim
8 tantum ambulat. Papiliones aviculae sunt quae maxime abundant florentibus malvis, quique vermiculos [ex] stercore suo
9 faciunt nasci. Locusta, quod pedibus sit longis veluti asta; unde et eam Graeci tam maritimam quam terrestrem ἀστακὸν 15
10 appellant. Cicades ex ciculorum nascuntur sputo. Haec in
11 Italia apud Rheginos mutae sunt, nec usquam alibi. Musca ex Graeco venit, sicut et mus. Haec, sicut et apes, necatae in
12 aqua aliquotiens post unius horae spatium reviviscunt. Cynomya Graece vocatur, id est musca canina; nam κύων Graece canis 20
13 vocatur. Culex ab aculeo dictus, quod sanguinem sugit. Habet enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrat ut
14 sanguinem bibat. Sciniphes muscae minutissimae sunt, aculeis permolestae. Qua tertia plaga superbus Aegyptiorum populus
15 caesus est. Oestrus animal armentorum, aculeis permo- 25 lestum. Oestrus autem Graecum est, qui Latine asilus,
16 vulgo tabanus vocatur. Bibiones sunt qui in vino nascun-

1 creantur *BK* scaprones *K* 2 ex eis *BCK* sepae *ex* vespae *K* 4 parum *T* 6 devorat (*ex* -atum) tactumque *K* 7 Cicendela *BCT*: Cecindela *K* est *om. K* 9 ob latteum *T* (*pro* ob lacteum?) 12 apiculae *K* 13 quisque *T*: quoque *K* ex *hab. CK*: *om. BT* 14 Lucusta *CT*: Locustae *K*: Langusta *Isid.*? velut *BK* 15 ea *T* astaco *T*: astago *B*: astapo *K*: hastaco *C* 16 appellent *C* 17 multae (-te) *CKOX* 18 in aquam *T*: *om. K* 21 ecŭleo *T* quod] quia *BC* 22 carne KT^1 ut] et *T* 23 Scenifes *K*: Scinifes *TC* muscae *om. C* sunt] sed *K* 24 aegypti *K* caes. est pop. *C* 27 tavanos *K* Bibones *CT* sunt *om. T*

tur, quos vulgo mustiones a musto appellant. Vnde et Afranius (407):

Cum ad me spectas et fabulare incipis,
ex ore in oculis tuis bibiones involant.

Gurgulio dicitur, quia pene nihil est aliud nisi guttur. 17

1 musciones *DTU* et *om. BDF* 3 a me *BCDFKMOP* (*non UV*) expectas *codd.* (*etiam MOPUV*) expectasset f. *BDF* famulare *M* (-re *etiam DFOPUVX*) incipes *K* (*non MO*): incipias *P* 4 oculos tuos *dett.* (*non DFMOPUVX*) bibones *CTUV* (*non DFMOP*) 5 Curculio *C* est *om.* B^1

LIBER XIII

DE MVNDO ET PARTIBVS

In hoc vero libello quasi in quadam brevi tabella quasdam caeli causas situsque terrarum et maris spatia adnotavimus, ut in modico lector ea percurrat, et conpendiosa brevitate etymologias eorum causasque cognoscat.

1 De mvndo. Mundus est caelum et terra, mare et quae in eis opera Dei. De quo dicitur (Ioh. 1, 10): 'Et mundus per eum factus est.' Mundus Latine a philosophis dictus, quod in sempiterno motu sit, ut caelum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in 2 motu est. Vnde et animalia Varroni videntur elementa. 'Quoniam per semetipsa,' inquit, 'moventur.' Graeci vero nomen mundo de ornamento adcommodaverunt, propter diversitatem elementorum et pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos κόσμος, quod significat ornamentum. Nihil enim 3 mundo pulchrius oculis carnis aspicimus. Quattuor autem esse climata mundi, id est plagas: Orientem et Occidentem, 4 Septentrionem et Meridiem. Oriens ab exortu solis est nuncupatus. Occidens, quod diem faciat occidere atque interire. 5 Abscondit enim lumen mundo et tenebras superinducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatur, quae in ipso revolutae rotantur. Hic proprie et vertex dicitur, eo quod vertitur, sicut poeta ait (Virg. Aen. 2, 250):

Vertitur interea caelum.

6 Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tunc purius micat aether. Merum enim purum dicitur. 7 Ianuae caeli duae sunt, Oriens et Occasus; nam una porta sol

1 vero *om.* *T* (*non F*) quodam *K* 5 cael. ter. *B* 6 eis sunt op. *B* 7 quod *om.* C^1 8 motus *K* a. et mare K^1 9 eius] eis *C* 10 vid. esse el. *B* 11 se ipsa *T* 12 ornatu *K Phill.* aeris comodaverunt *Phill.* 16 climata] elementa *CK* Or. Occ. *C* 20 vocatus *T* 24 facit *C* qu. medies *T* 25 aeher T^1: dies *B*

procedit, alia se recipit. Cardines autem mundi duo, Septen- 8
trio et Meridies : in ipsis enim volvitur caelum.

De atomis. Atomos philosophi vocant quasdam in mundo II
corporum partes tam minutissimas ut nec visui pateant nec
τομήν, id est sectionem, recipiant ; unde et ἄτομοι dicti sunt.
Hi per inane totius mundi inrequietis motibus volitare et huc
atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulveres qui infusi
per fenestras radiis solis videntur. Ex his arbores et herbas et
fruges omnes oriri, ex his ignem et aquam et universa gigni
atque constare quidam philosophi gentium putaverunt. Sunt 2
autem atomi aut in corpore, aut in tempore, aut in numero. In
corpore, ut lapis. Dividis eum in partes et partes ipsas dividis
in grana, veluti sunt harenae ; rursumque ipsa harenae grana
divide in minutissimum pulverem, donec, si possis, pervenias
ad aliquam minutiam, quae iam non sit quae dividi vel secari
possit. Haec est atomus in corporibus. In tempore vero sic 3
intellegitur atomus. Annum, verbi gratia, dividis in menses,
menses in dies, dies in horas ; adhuc partes horarum admit-
tunt divisionem, quousque venias ad tantum temporis pun-
ctum et quandam momenti stillam, ut per nullam morulam
produci possit ; et ideo iam dividi non potest. Haec est
atomus temporis. In numeris, ut puta octo dividuntur in quat- 4
tuor, rursus quattuor in duo, deinde duo in unum. Vnus
autem atomus est, quia insecabilis est. Sic et littera : nam
orationem dividis in verba, verba in syllabas, syllabam in litteras.
Littera, pars minima, atomus est, nec dividi potest. Atomus
ergo est quod dividi non potest, ut in geometria punctus. Nam
τόμος divisio dicitur Graece, ἄτομος indivisio.

1 mundi *om.* *B* 4 nec tamen *T* 5 unde athomi *C* 6 volutari *T* 7 ferre B^1K infuse *K* 8 et frutes *T* : frugesque *C* 9 or. et ex *BC* gigni] generari *C* 11 corpore] pore B^1 num.] animo B^1 13 velut har. *K* 16 in corp. at. *C* 19 divisiones *T* venies *K* 20 ut qu. C^1 : et quendam *T* : et ipsam quendam *K Phill.* momentis *T* stellam *B* ut per . . . iam *om.* *T* 22 In num. *om.* *T* puto *K* dividantur octo C^1 24 quia] quod *C* insec. est] secari non potest *B* sicut et litt. *B* nam et or. *C* : or. *K* 25 ver. autem in *C* syll. autem in *C* : syllabas in *K* 26 litt. autem pars *C* 28 τομὴ *Arev.* dic. div. *C*

III De elementis. Ὕλην Graeci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia haec elementa formata sunt; unde et ex eius derivatione vocabulum acceperunt. Hanc ὕλην Latini materiam appellaverunt, ideo quia omne informe, unde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Proinde et eam poetae silvam nominaverunt, nec in-
2 congrue, quia materiae silvarum sunt. Graeci autem elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quod sibi societatis concordia et communione quadam conveniant. Nam sic ea inter se naturali quadam ratione iuncta dicuntur, [ut] modo originem ab igni repetentes usque ad terram, modo a terra usque ad ignem, ut ignis quidem in aera desinat, aer in aquam densetur, aqua in terram crassescat; rursusque terra diluatur in aquam, aqua
3 rarescat in aera, aer in ignem extenuetur. Quapropter omnia elementa omnibus inesse, sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet accepisse vocabulum. Sunt autem divina providentia propriis animantibus distributa: nam caelum angelis, aerem volucribus, mare piscibus, terram hominibus ceterisque animantibus Creator ipse inplevit.

IV De caelo. Caelum vocatum eo quod, tamquam caelatum vas, inpressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam caelatum dicitur vas quod signis eminentioribus refulget. Distinxit enim eum Deus claris luminibus, et inplevit; sole scilicet et lunae orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis
2 adornavit. [Alias autem a superiora caelando.] Hic autem Graece οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est a videndo, eo quod aer perspicuus sit et ad speculandum purior. Caelum autem in Scripturis sanctis ideo firmamentum vocatur, quod sit

1 qu. rer. primam *C* quondam *K* 4 form. s. un. *om. K* 5 qu. in om. inf. *K* 8 quia] quod *C* materies silv. *K* 9 nunc.] vocant *B* 11 ut *hab. BK*: *om. CT* 14 terra *om. C* 15 aer ignem *B* 18 propriis *om. C*[1] 19 terr. hom. *om. K Phill.* ceteris *C*[1] 20 ipse *om. B*[1] 22 luminaria *K* 23 refulgeat *BK* 25 luna *K* 26 alias . . . caelando *hab. TU*: *om. BCK* a *om. T* celandum *T* Hoc *K* 28 sit ad sp. *T* 29 sanc.] divinis *B* vocatum quod *C*: vocatum eo quod *B*

cursu siderum et ratis legibus fixisque firmatum. Interdum et 3
caelum pro aere accipitur, ubi venti et nubes et procellae et
turbines fiunt. Lucretius (4, 133):

Caelum, quod dicitur aer.

Et Psalmus (79, 2; 104, 12): 'Volucres caeli' appellat, cum
manifestum sit aves in aere volare; et nos in consuetudine
hunc aerem caelum appellamus. Nam cum de sereno vel nu-
bilo quaerimus, aliquando dicimus, 'qualis est aer?', aliquando,
'quale est caelum?'

DE PARTIBVS CAELI. Aether locus est in quo sidera sunt, V
et significat eum ignem qui a toto mundo in altum separatus
est. Sane aether est ipsud elementum, aethra vero splendor
aetheris, et est sermo Graecus. Sphaera caeli dicta eo quod 2
species eius in rotundum formata est. Sed et quidquid tale
est, a volubilitate sphaera a Graecis dicitur, sicut [et] pilae
quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt caelum in
sphaerae figuram undique esse convexum, omnibus partibus
aequalem, concludentem terram in media mundi mole libratam.
Hunc moveri dicunt, et cum motu eius sidera in eo fixa ab
oriente usque ad occidentem circumire, septentrionibus breviores
gyros iuxta cardinem peragentibus. Axis est Septentrionis linea 3
recta, quae per mediam pilam sphaerae tendit; et dicta axis
quod in ea sphaera ut rota volvitur, vel quia ibi plaustrum est.
Cardines extremae partes sunt axis; et dictae cardines eo quod 4
per eos vertitur caelum. Poli sunt circuli qui currunt per axem. 5
Horum alter est Septentrionalis, qui numquam occidit, appel-
laturque Boreus; alter Australis, qui numquam videtur, et Au-
stronotius dicitur. Et dicti poli quod sint axium cycli, ex usu

1 cursus dierum *K* (*non Phill.*) et rat. le. fi. *om*. *K* (*non Phill.*) firma-
mentum *KT* (*non Phill. U*) 2 eare *T* proc. turb. T^1 4 caelo *Lucr.*
aera *T* 10 sunt sid. caeli *B* 11 mundo *om*. B^1 12 sa. et aeth. B^1
vel αἰθρα : aethera *codd.* 13 dic.] vocata *B* 14 sed qu. *K* 15 sp.
Graec. *T* et *hab. CT*: *om. BK* 18 congruentem terr. *K* 19 movere
(mob-) *BK* 20 sept. partibus bre. *B* 21 septentrionalis *dett.* (*cf.* III.
xxxvi) 22 per diam T^1 23 quod] quia *BK* in ea sp. *om*. *K*
vol.] tenditur *B* 24 dicta *B*: dicti *CT* eo *om*. *B* 25 eas *B*
volvitur *B* per ax. curr. *B* 26 alt. sept. *C* appellatur Bor. *T*
27 austronothus *K*

plaustrorum, a poliendo scilicet nominati. Sed polus Boreus semper videtur, Austronotius numquam; quia dextra caeli al-
6 tiora sunt, pressa austri. Convexa extrema caeli sunt, a curvitate dicta. Nam convexum curvum est et inclinatum, et in
7 modum circuli flexum. Lacteus circulus via est quae in sphaera videtur, a candore dicta, quia alba est. Quam aliqui dicunt viam esse qua circuit sol, et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

VI De circvlis caeli. Habitatio ista caeli circulorum distincta zonis quasdam partes temperie sua incolere permisit, quasdam negavit enormitate frigoris aut caloris. Zonae autem ipsae quinque sunt, quae ideo zonae vel circuli appellantur eo
2 quod in circumductione sphaerae existunt. Quorum primus circulus ideo ἀρκτικὸς appellatur eo quod intra eum Arctorum signa inclusa prospiciuntur, quae a nostris in ursarum speciem
3 ficta Septentriones appellantur. Secundus circulus ex eo θερινὸς τροπικὸς dicitur quia in eo circulo sol Aquilonis finibus aestatem faciens ultra eum circulum non transit, sed statim revertitur; et
4 inde τροπικὸς appellatur. Tertius circulus ἡμερινὸς, qui a Latinis ideo aequinoctialis appellatur eo quod sol, cum ad eum orbem pervenerit, aequinoctium facit. Ἡμερινὸς enim Latine dies dicitur atque nox, quo circulo dimidia sphaerae pars constituta
5 respicitur. Quartus circulus ἀνταρκτικὸς vocatur eo quod con-
6 trarius sit circulo quem ἀρκτικὸν nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς, qui a Latinis hiemalis sive brumalis appellatur, ideo quia sol cum ad eum circulum pervenerit, hiemem his, qui ad Aquilonem sunt, facit, aestatem autem his, qui Austri

1 sed solus *K* 2 austronothus *K* quia] quod *C* 4 curvum] caelum *K Phill.* : *om. C* est incl. *C* 5 circuli *dett.* : circum *codd.* 6 quam] quod *B* alii dic. *K* 7 quam *Phill.* : omnia *K* *cap.* VI (*cf.* III. XLIV) Hab. c. *B* : Tertia hab. c. *K* 11 cal. aut frig. *B* 15 sig. incl. p. *om. T* prospiciuntur *KO Phill.* : praespiciuntur (pre-) *BDX* : persp. *CT* quae a nostris *X* : que ansis *T* (*pro* a nsis, *i. e.* a nostris) : qui ansis C^1 : quae mansis *BF* : quem ansis *D* : quae axis *KO Phill.* (axis *in ras.*) 16 fictae *B* septentrionales C^1 17 quia] quod *B* 20 id. noctialis *B* 21 faci*t B^1 23 resp.] praespicitur (pre-) *CT* : prospicitur *K* : praescribitur *B* 23 vocatus *B* 26 pervenerit *TK ante corr.* : pervenit *CK ex corr.* : venerit *B* 27 aest.] statim B^1 qui ad austr. *B*

partibus commorantur. Zodiacus [autem] circulus est . . . 7

DE AERE ET NVBE. Aer est inanitas plurimum habens VII admixtum raritatis quam cetera elementa. De quo Vergilius (Aen. 12, 354):

Longum per inane secutus.

Aer dictus ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ab eo quod ferat terram, vel ab eo quod feratur. Hic autem partim ad terrenam, partim ad caelestem materiam pertinet; nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad caelestem pertinet partem; iste vero turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terrae deputatur; quique ex se multas species reddit. Nam commotus ventos facit; vehementius concitatus ignes et tonitrua; contractus nubila; conspissatus pluviam; congelantibus nubilis nivem; turbulentius congelantibus densioribus nubilis grandinem; distentus serenum efficit. Nam aerem densum nubem esse, nubem rarefactam et solutam aerem. Nubes 2 dictae ab obnubendo, id est operiendo, caelum; unde et nuptae, quod vultus suos velent; unde et Neptunus, quod nubat, id est mare et terram tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Venti enim aerem conglobant nubemque faciunt; unde est illud (Virg. Aen. 5, 20):

Atque in nubem cogitur aer.

DE TONITRVO. Tonitruum dictum quod sonus eius terreat; VIII nam tonus sonus. Qui ideo interdum tam graviter concutit omnia ita ut caelum discississe videatur quia, cum procella vehementissimi venti nubibus se repente inmiserit, turbine invalescente exitumque quaerente, nubem, quam excavavit, im-

1 autem *hab. CT*: *om. BK* 2 plurimum *ex* plummum *T ut vid.* 6 vel ab eo . . . terrenam *om. T* 7 p. a terrena p. a caelesti *K* 8 illi B^1 subt. ubi *om.* B^1 ventos ac procellos *K* 9 part. pert. *C*: scilicet part. *B* 10 vero *om. K* exaltationibus *T* 12 commodos vent. *K Phill.* concitatos B^1: conciltatur in *T*: excitatus *K Phill.* 14 nub. niv. turb. cong. *om.* B^1 nubilis *CT*: nubibus *B*: ****bus *Phill.*: *om. K* nivem] venit *T* turbulentus C^1 nubilis *CT*: nubibus *BK* 15 effecit *KT* aer *T* densam C^1 16 solutum *B* Nubem ab obnuuendo *K*: Nubem ab nuendo *Phill.* 17 aperiendo B^1 20 nuuesque fac. unde et ill. *K* 22 atque in *om.* B^1 24 ideo *om. C* 25 discessisse *K*: discisse *T* procellae *B* 26 vehementissime *B*: -mus C^1 inmiserint *K* 27 exitum C^1 incavavit *K*

petu magno perscindit, ac sic cum horrendo fragore defertur
2 ad aures. Quod mirari quis non debeat, cum vesicula quamvis parva magnum tamen sonitum displosa emittit. Cum tonitruo autem simul et fulgura exprimi: sed illud celerius videtur, quia clarum est; hoc autem ad aures tardius pervenire. Lux autem quae apparet ante tonitruum fulgetra vocatur. Quae, ut diximus, ideo ante videtur quia clarum est lumen; tonitruum autem ad aures tardius pervenit.

IX De fvlminibvs. Fulgur et fulmen, ictus caelestis iaculi, a feriendo dicti; fulgere enim ferire est atque percutere. Ful-
men autem conlisa nubila faciunt. Nam omnium rerum conlisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in silvis arborum: simili modo in nubibus ignis, unde et
2 prius nubila sunt, deinde ignes. Vento autem et igni fulmina in nubibus fieri et inpulsu ventorum emitti. Ideo autem ful-
minis ignem vim habere maiorem ad penetrandum, quia subtilioribus elementis factus est quam noster, id est qui nobis in usu est. Tria sunt autem eius nomina, fulgus, fulgor et fulmen: fulgus, quia tangit; fulgor, quia incendit et urit; fulmen, quia findit; ideo et cum ternis radiis finguntur.

X De arcv et nvbivm effectibvs. Arcus caelestis dictus a similitudine curvati arcus. Iris huic nomen proprium est. Et dicitur iris quasi aeris, id est quod per aera ad terras descendat. Hic autem a sole resplendet, dum cavae nubes ex adverso radium solis accipiunt et arcus speciem fingunt; cui varios
colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, et nubes cali-
2 gantes, inradiata ista varios creant colores. Pluviae dictae quod

1 praescindet *B*: praescindit *T*: rescindit *C*: proscindit *K* differtur *K* 3 emittat *BT*^{2} tonitrua au. *T* 4 frigora *B* exprimitur *C*^{1} illa cel. videntur *K* quia] quod *C* 5 pervenit *C* 6 appareat *C*^{1} fulgora voc. *B*: fulgor voc. *K* 7 vid.] vocatur *B*^{1} clar. lum *C* 10 fulmen au. *T*: fulmina au. *BCK* 11 nubilia *C*^{1}: lumina *BKC*^{2} 12 creat] cremat *C*^{1} 14 dei. ignis *K* Ex ven. *BC*: In ven. *K* autem] enim *C* 18 fulg. fulg. et fulm. *om.* *C* fulgor] fulgur *T* (*non XO*) 19 quod *C* fulgor] fulgur *T* (*non XO*) quod *C* 20 et ideo *C* pinguntur *K* 22 a sim. dic. *C* propr. nom. *B* 23 desc. ad ter. *C* 25 accip.] aspiciunt *B* 26 caliginantes *T* 27 inradiat i. *K*: inradiatas *C*^{1} dic. eo qu. *C*

fluant, quasi fluviae; nascuntur enim de terrae et maris anhelitu. Quae cum altius elevatae fuerint, aut solis calore resolutae, aut vi ventorum conpressae, stillantur in terris. Nimbus est densi- 3
tas nubis intempesta et obscura; et inde nimbus a nube. Sunt autem nimbi repentinae et praecipites pluviae. Nam pluvias vocamus lentas et iuges, quasi fluvias, quasi fluentes. Imbres 4
autem et ad nubes et ad pluvias pertinent, dictae a Graeco vocabulo quod terram inebrient ad germinandum. Ex his enim cuncta creantur, unde et Lucretius (1, 715):

Ex igni, terra atque anima nascuntur et imbri.

Est autem nomen Graecum. Grando appellata quod forma 5
eius granorum similitudinem habeat. Haec autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in nivem, ruptoque aere solvuntur. Nix a nube, unde venit; et glacies a gelu et aqua, 6
quasi gelaquies, id est gelata aqua. Gelus autem quod eo strin- 7
gatur tellus; γῆ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena. Pruina est matutini tem- 8
poris frigus, quae inde pruina nomen accepit quia sicut ignis urit; πῦρ enim ignis. Vrere enim et ad frigus et ad solem pertinet; nam uno sermone duo diversa significantur, pro eo quod unum effectum habent. Similis enim vis est et caloris et frigoris, unde et utraque saxa rumpunt. Nam calor urit, ut est (Virg. Aen. 4, 68):

Vritur infelix Dido.

Item frigus urit, ut est (Virg. Georg. 1, 93):

Aut boreae penetrabile frigus adurat.

1 terra *K* 2 quaecumque alt. C^1 3 conprehense *T* stellantur B^1 terras *C* Lymbus *K* 4 in tempestate et *T* nimbo a *K*: nimbi a *B* 5 nam *om. C* 6 lentes C^1: limpidas *KO Phill.* qu. fluvias qu. fluges B^1 (*non X*): *om. KO Phill.* 7 dicti *C* a] autem *B*: *om. T*: autem a *C* 8 inebriant *K* 9 un. Lucr. *B* 10 igne *BK* imbre *K* 11 est . . . Grae. *post* appellata (§ 5) *T* 13 aere solvantur B^1 15 qu. glaquies *T*: qu. gelacies *BCK* gelatae (-te) aquae *CT* autem] enim *C* 16 γῆ] tellus C^1T quippe] enim *B* dic. ter. *C* 17 stringetur *B* est] autem *C* maturi *B* 18 quae] qui *B*: quia C^1 19 πῦρ] piro *codd.* solem] ignem B^1 21 affectum *T* est ut cal. *T* 22 ut est illud *B* 24 oritur C^1 25 urit ut ut bor. *T* 26 adaurat *T*: adurit *K*

9 Ros Graecum est, quod illi δρόσος dicunt. Alii putant ros
10 dictum quia rarus est, et non spissus ut pluvia. Nebula inde dicta, unde et nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est operiendo, terram, sive quod nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidae nebulas et fiunt nubes; inde nubilum, inde nives. Nebulae autem ima petunt cum serenitas est; summa, cum
11 nubilum. Caligo umbra est de spissitudine aeris effecta. Et
12 dicta caligo quod maxime aeris calore gignatur. Tenebrae dicuntur quod teneant umbras. Nihil autem sunt tenebrae, sed ipsa lucis absentia tenebrae dicuntur; sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur; sic tenebrae
13 non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebrae dicuntur. Vmbra est aer carens solem. Dicta autem quod fiat cum solis obicimur radiis. Est autem mobilis et incerta, et ex solis circuitu et ex motu ventorum. Namque quotiens movetur in sole, nobiscum movere videtur; quia ubi quoque loco a radiis solis obstitimus, perinde lumen illi auferimus. Sic et ingredi nobis-
14 cum umbra et gestus nostros videtur imitari. Lux, ipsa substantia; lumen, quod a luce manat, id est candor lucis: sed hoc confundunt auctores.

XI De ventis. Ventus [est] aer commotus et agitatus, et pro diversis partibus caeli nomina diversa sortitus. Dictus autem ventus quod sit vehemens et violentus. Vis enim eius tanta est ut non solum saxa et arbores evellat, sed etiam
2 caelum terramque conturbet, maria commoveat. Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab oriente Subsolanus, a meridie Auster, ab occidente Favonius, a septentrione eiusdem nominis ventus adspirat; habentes geminos

1 diciunt C^1 2 quod rarum est et non spissum *K Phill.* ut est pl. *B* inde *om. B* 5 nive *K* 6 s. cum nubilo *K*: nubilum s. *B* 8 quod] quia *C* colore *T* gignantur *B*: densatur *K Phill.*: gignitur *C* 9 umbram *K* sed et ip. C^1 10 luce abs. *B* 11 sic et ten. *K* 12 Ombra *Isid.*? 13 autem *om. C* obicitur *BC* 16 nubis cum movere *B*: nubes (nuves) commovere *K Phill.*: nobis commoveri *C* ibi B^1K *Phill.* quoquo *B* a *om. T* 17 abstitimus *C* il. lu. *T* 19 lu. quia *B*: luminum quod *K* 20 hec *K* 21 est *hab. CT*: *om.* B^1K 22 sortitur *C*: sortitis *T* 24 vellat BC^1 25 terram *C* 28 venti adsp. *K* habens *B*

hinc inde ventorum spiritus. Subsolanus a latere dextro Vul- 3
turnum habet, a laevo Eurum: Auster a dextris Euroaustrum, a sinistris Austroafricum: Favonius a parte dextra Africum, a laeva Corum: porro Septentrio a dextris Circium, a sinistris Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus circumagunt. Quorum nomina propriis causis signata sunt: nam 4
Subsolanus vocatus eo quod sub ortu solis nascatur; Eurus eo quod ab ἠῶ fluat, id est ab oriente; est enim coniunctus Subsolano; Vulturnus, quod alte tonat. De quo Lucretius 5
(5, 745):

Altitonans Vulturnus et Auster fulmine pollens;

Auster ab auriendo aquas vocatus, unde et crassum aerem 6
facit et nubila nutrit. Hic Graece νότος appellatur, propter quod interdum corrumpat aerem. Nam pestilentiam, quae ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquas regiones transmittit; sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit. Euroauster dictus quod ex una parte habeat Eurum, ex altera Austrum. Austroafricus, quod iunctus sit hinc et 7
inde Austro et Africo. Ipse et Libonotus, quod sit ei Libs hinc et inde Notus. [Favonius nuncupatus eo quod foveat 8
fruges ac flores. Hic Graece Zephyrus, quia plerumque vere flat; unde est illud (Virg. Georg. 1, 44):

Et Zephyro putris se gleba resolvit.]

Zephyrus Graeco nomine appellatus eo quod flores et germina eius flatu vivificentur. Hic Latine Favonius dicitur propter quod foveat quae nascuntur. Austro autem flores solvuntur, a Zephyro fiunt. Africus a propria regione vocatus; in Africa 9
enim initium flandi sumit. Corus est qui ab occidente aestivo 10

3 Fav. . . . Afr. *om.* C^1 dex. par. *B* 4 Corum] eurum *B* Aquil. a sin. *B* 6 cau.] ex cau. *BC*: pro cau. *K*: *om.* *T* signa B^1 8 ἠῶ (*vel* ἠοῖ)] eo *codd.* (*etiam OX Phill.*): Eoo *dett.* fluat B^1K *Phill.* *O*: flat *TX* est or. *K Phill.* 9 quod] quia *B* 11 fulmineo *T* terrens *K* (*teste Kleinio*) (*non N*) 13 facit] habet *B* propt. int. *T* 16 pestilentias gig. *K* 18 ab alt. *K* Aust. eo qu. *T* 19 ipse Lib. *K* ei libs] elips *BKO*: lips *X* 20 Fav. . . . resolvit *hab. CT*: *om.* *BK* 21 hinc *T* zaffirus *T*: *fort. scribend.* zeverus *aut* zeferus (*aliter Sadée*, p. 24) 27 Africas C^1

flat. Et vocatus Corus quod ipse ventorum circulum claudat, et quasi chorum faciat. Hic antea Caurus dictus, quem plerique Argesten dicunt, non ut inprudens vulgus Agrestem.
11 Septentrio dictus eo quod circulo septem stellarum consurgit,
12 quae vertente se mundo resupinato capite ferri videntur. Circius dictus eo quod Corò sit iunctus. Hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis a parte Galliciae flat. Aquilo dictus
13 eo quod aquas stringat et nubes dissipet; est enim gelidus ventus et siccus. Idem et Boreas, quia ab Hyperboreis montibus flat; inde enim origo eiusdem venti est; unde et frigidus est. Natura enim omnium septentrionalium ventorum frigida
14 et sicca est, australium humida et calida. Ex omnibus autem
15 ventis duo cardinales sunt: Septentrio et Auster. Etesiae autem flabra Aquilonis sunt, quibus nomen inditum est quod certo anni tempore flatus agere incipiunt; ἐνιαυτὸς enim Graece, annus Latine dicitur. Haec autem cursum rectum a Borea in
16 Aegyptum ferunt, quibus Auster contrarius est. Duo sunt autem extra hos ubique spiritus magis quam venti: aura et
17 altanus. Aura ab aere dicta, quasi aeria, quod lenis sit motus aeris. Agitatus enim aer auram facit; unde et Lucretius (5,503):

Aerias auras.

18 Altanus, qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est mari, vocatus. Nam alter est flatus in ripis quem diximus
19 auram; nam aura terrae est. Turbo est volubilitas ventorum; et turbo dictus a terra, quotiens ventus consurgit et terram in
20 circuitum mittit. Tempestas aut pro tempore dicitur, sicut ubique historiographi solent, dum dicunt, 'ea tempestate'; aut ab statu caeli, quia magnitudine sui multis diebus oritur. Verno autem et autumnali tempore quam maximae fiunt tempestates, quando nec plena est aestas, nec plena

4 qu. a circ. *T* circolos *K* surgit *K* 5 vertentes se *K* ferre *K* 8 dissepit *K* 9 boreus *CKT* qui ab *B* 10 eius inventa est *K* 12 sicca aust. *K* autem *om. T* 15 certus *K* enim *om. T* 17 au. sunt *B* 19 ab aera *T* 24 t. esse *B*: terra est *T* volubitas *T* 25 dictus *om. K* (*non Phill.*) surgit *K* 26 Temp. autem *T Phill.* 28 aut sub sta. C^1 multos *T*: certis *K Phill.* 29 quam maxime *CT*: maxime *K Phill.* 30 te. fi. *B* pl. aestas *K*

hiems; unde et medium et confine utriusque temporis ex coniunctione aerum contrariorum efficiuntur tempestates. Fragor a fractarum rerum nominatus est sonitu, quia sicca 21 quaeque et arida facile frangit. Procella ab eo quod percellat, 22 id est percutiat et evellat; est enim vis venti cum pluvia. Procellae enim aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius ventis; unde et propter celeritatem tam ventos quam fulmina alata fingunt poetae, ut (Virg. Aen. 8, 430):

Alitis Austri.

De aqvis. Aqua dicta quod superficies eius aequalis sit; XII hinc et aequor appellatum, quia aequaliter sursum est. Duo 2 autem validissima vitae humanae elementa ignis et aqua; unde graviter damnantur quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarum 3 elementum ceteris omnibus imperat. Aquae enim caelum temperant, terram fecundant, aerem exhalationibus suis incorporant, scandunt in sublime et caelum sibi vindicant. Quid enim mirabilius aquis in caelo stantibus? Parum sit in tantam 4 pervenisse altitudinem; rapiunt et secum piscium examina; effusae omnium in terra nascentium causa fiunt. Fruges gignunt, arbores, frutices herbasque produnt, sordes detergunt, peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

De diversitate aqvarvm. Aquarum naturae diversitas XIII multa est: aliae enim salis, aliae nitri, aliae aluminis, aliae sulphuris, aliae bituminis, aliae curam morborum adhibentes.

1 un. med. *T* utrisque *C* un. med. et conf. utr. temp. ex coni. rerum contrariarum efficit temp. *Servius ad Georg.* 1, 311 2 coniunct.] condicione *K Phill.* aerum *ex* earum *B* 3 fractorum B^1T est] a *K* quia] quod *B*: quae C^1 5 vis] unius B^1KO *Phill.* 6 de fluminibus aut de montibus *Serv. ad Aen.* 5, 772 nihil . . . ventis *om. T* autem] enim *C* 7 velocitatem *K Phill.* 8 flumina *BTC* pingunt *K* 9 alatis *K Phill.* *Sequitur figura ventorum, suprascripto* DVODECIM VENTI. MVNDI ROTA CIRCVMDAT, *in T* 11 quia] quod *C* 12 au. sunt val. *K* igne *K* un. et gr. *K* 14 aqua en. c. temperat t. fecundat *T* 15 aerem . . . incorp. *om.* C^1 16 ascendunt *T* 17 mirabilis C^1 Parvum sit *C*: Quarum si *K* 18 pervenisset *K* et] eo *Plin. N. H.* 31, 2 exagmina C^1: exanima *T* 19 causae K^1 frug. producunt *B*: flores gignuntur *K*: *om.* T^1 20 frut.] fruges *K* producunt *BC* 22 *Hoc capitulum edidit Rich. Gropius* (*Veilburg.* 1889), *pluribus collatis codicibus* natura *K*

2 Nam iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur. In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat. In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zamae fons in Africa canoras voces facit. Ex Clitorio lacu Italiae qui 3 biberint vini taedium habent. In Chio insula fontem esse quo hebetes fiant. In Boeotia duo fontes; alter memoriam, alter 4 oblivionem adfert. Cyzici fons amorem Veneris tollit. Boeotiae lacus furialis est, de quo qui biberit ardore libidinis exardescit. In Campania sunt aquae quae sterilitatem feminarum et virorum insaniam abolere dicuntur. In Aethiopiae fonte Rubro 5 qui biberit lymphaticus fit. Leinus fons Arcadiae abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes sunt duo, quorum unus sterilem fecundat, alter fecundam sterilem facit. In Thessalia duo sunt flumina: ex uno bibentes oves nigras fieri, ex altero albas, ex 6 utroque varias. Clitumnus lacus in Vmbria maximos boves gignit. Reatinis paludis aquis iumentorum ungulas indurari. In Asphaltite laçu Iudaeae nihil mergi potest, quidquid animam 7 habet. In Indis. Siden vocari stagnum, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur. At contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur. Marsidae fons in Phrygia saxa egerit. In Achaia aqua profluit e saxis Styx appellata, quae 8 ilico potata interficit. Gelonium stagnum Siciliae tetro odore abigit proximantes. Fons est in Africa circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit: favillas etiam in cespitem solidat. Fons Iob in Idumaea quater in anno colorem mutare dicitur: id est pulverulentum, sanguineum, viridem et limpidum; ternis mensibus in anno tenens ex his unum colorem.

1 metentur *K* 3 olivo *T* 5 Chio] Cea *Plin. N. H.* 31, 15 6 fiunt *C* duos *K* 7 adferat *K*: afferet *U* humorem *K* et Boe. *C* 9 stelitatem *T* vivorum B^1 11 Lethinus *C*: Lethnus *BT*: Lethanus *K* 13 tessalonia *K* 15 utraque *C* 16 indurare *BK* 18 vocare *B*: vocatur *K* 19 Africae] alce *BCK Mon.* (*et Isid.*): alche *T* Apusc.] per porcidamum *codd.* (posc- *Mon.*) 20 inmergitur *K* 21 geret *T*: gerit *BCK* profl. exaxis *K* quia *B*: quod *CT* 22 siliciae *C* tet. ordine adficit C^1 24 nixibus *B* humum] limum *K* 25 solitat *K* quater] qui ter *B* 26 pulberentum *T* videm limp. B^1 27 ex his un. col. *om. KOP*

In Trogodytis lacus est; ter [in] die fit amarus et deinde 9
totiens dulcis. Fons Siloa ad radicem montis Sion non iugibus
aquis, sed in certis horis diebusque ebullit. In Iudaea quon-
dam rivus sabbatis omnibus siccabatur. In Sardinia fontes 10
calidi oculis medentur, fures arguunt; nam caecitate detegitur
eorum facinus. In Epiro esse fontem in quo faces extinguntur
accensae et accenduntur extinctae. Apud Garamantes fontem
esse ita algentem die ut non bibatur, ita ardentem nocte ut non
tangatur. Iam vero in multis locis aquae manant perpetim 11
ferventes, tanta vi ut balnea calefaciant. Quaedam enim terrae
sunt quae multum sulphuris et aluminis habent. Itaque cum
per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore
contacta excandescit, nec talis ab origine effluit, sed permutatur
dum venit. Sulphur enim alumenque secum ferunt aquae;
utramque materiam igne plenam minimisque motibus incale-
scentem.

De mari. Mare est aquarum generalis collectio. Omnis XIV
enim congregatio aquarum, sive salsae sint sive dulces, abusive
maria nuncupantur, iuxta illud (Genes. 1, 10): 'Et congrega-
tiones aquarum vocavit maria.' Proprie autem mare appel-
latum eo quod aquae eius amarae sint. Aequor autem vocatum 2
quia aequaliter sursum est; et quamvis aquae fluctuantes velut
montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adaequantur.
Altitudo enim maris diversa est, indiscreta tamen dorsi eius
aequalitas. Ideo autem mare incrementum non capere, cum 3
omnia flumina, omnes fontes recipiat, haec causa est: partim
quod influentes undas ipsa magnitudo eius non sentiat: deinde,
quod amara aqua dulce fluentum consumat; vel quod ipsae
nubes multum aquarum ad se attrahant; sive quod illum

1 trogoditis *BCT*: trocoditis *K* in *hab. BKT*: *om. C* 3 diebus eb. *K* 4 omnibus *om. B*¹ 7 accensa *K* 8 bibatur . . . ut non *om. C*¹ 9 tangantur *C*¹ manent *C*¹ 11 sulph.] fulgoris *B* 12 vicinus *B* sulph.] fulgoris *B* 13 scandescit *T*: caliscit *KOP*: candescit *B* fluit *K* 14 sulphur] flumen *B* secum] sexum *F*: *om. B* 15 mirisque *KOP* 18 congr.] generatio *B* salsi *K* 21 aqua *K* 22 rursum *CK* 25 non *om. B*¹ 26 omnesque fon. *K* 27 magn.] multitudo *K* 28 quia am. *K* fluentem *C*¹ consummat *K* 29 trahant *C* illum *BT*¹ *ut vid.*: illud *KT*² *ut vid.*: illam *C*

partim auferant venti, partim sol exsiccet; postremum, quod per occulta quaedam terrae foramina percolatus, et ad caput amnium fontesque revolutus recurrat. Maris autem certum ⟨non⟩ esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari; nam modo flavum est, modo lutulentum, modo atrum.

XV De oceano. Oceanum Graeci et Latini ideo nominant eo quod in circuli modum ambiat orbem. [Sive a celeritate, eo quod ocius currat.] Item quia ut caelum purpureo colore nitet: oceanus quasi κυάνεος. Iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque aestibus accedit atque recedit; respirantibus enim in profundum ventis aut revomit maria, aut resorbet.

2 Quique a proximis regionibus diversa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Athlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum a Gadibus dictum, ubi primum ab Oceano maris Magni limen aperitur; unde et Hercules cum Gadibus pervenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

XVI De mediterraneo mari. Mare Magnum est quod ab occasu ex Oceano fluit et in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit; quod inde magnum appellatur quia cetera maria in conparatione eius minora sunt. Iste est et Mediterraneus, quia per mediam terram usque ad orientem perfundi-

2 tur, Europam et Africam Asiamque disterminans. Cuius primae partis sinus, qui in Hispaniis perfunditur, Ibericus et Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam adluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post haec Tyrrhenus, qui Italiam adtingit; quem Graeci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui a Sicilia usque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliam et Aegy-

1 exsiccit postr. *K*: exs. et postr. *T* 3 incertum *C*: certum non *dett.* (*cum Serv. ad Aen.* 5, 2) 5 luculentum *B* 6 Oc. et Gr. et *CT* 7 in *om. K* sive a cel. . . . curr. *hab. TUX*: *om. BCKO* 8 ut *om. B* 10 alternis aest. *KO*: abternisque aest. *T*: alternis cladibus *B*: ab alternisque aest *X* 11 profundis *K* revomet *KTU*: removet *BC*[1]*T* resolvit *K*: resolvet *B* 16 volumnas *K* sibi *C*[1] potuit *B* 17 orbem *K* finem *om. T* 18 est *om. K* 19 ex] in *K* 21 istud *C* mediterreus *C*[1] 23 As. africamque *B* 24 qui *om. K* hispaniam *K* 26 adludit *B ante corr.* proximus *ex* positus *K*

ptum pertendit. Deinde Hellespontus, qui in septentrionem 3
retorquens, anfractibus magnis iuxta Graecias et Illyricum in
angustias septem stadiorum stringitur; quo Xerses ponte
navibus facto in Graeciam commeavit: ibi est Abydos. Inde
diffusus aequore patenti rursus stringitur et facit Propontidem;
qui mox in quingentos passus coartatur, fitque Bosphorus
Thracius, quo Darius copias transportavit. Inde Ponticus 4
sinus amplissimus a tergo Maeotidis paludibus; quod mare ex
multitudine fluminum dulcius quam cetera, nebulosumque et
brevius. Vnde et Pontum vocatum, quod sit pervius; atque
eo praeter phocas et thynnos atque delphinos, alias beluas
maiores non patitur. Sicut autem terra dum una sit, pro 5
diversis locis variis appellatur vocabulis, ita et pro regionibus
hoc mare magnum diversis nominibus nuncupatur: nam Iberi-
cum et Asiaticum a provinciis dictum; ab insulis Balearicum,
Siculum, Creticum, Cyprium, Aegeum, Carpatium. Nam inter
Tenedum et Chium saxum est in mare potius quam insula,
quod visentibus procul caprae simile creditur, quam Graeci
αἶγα nuncupant, unde et Aegeum mare est dictum; sic et
Carpatium mare inter Aegyptum et Rhodum ab insula Car-
pato illic posita. A gentibus Gallicum, Ausonium, Dalmatium, 6
Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthium, Tyrium,
Adriaticum. Nam Adria quaedam civitas Illyrico mari proxima
fuit, quae Adriatico mari nomen dedit. A positione caeli, ut 7
Superum et Inferum; quod sit oriens superior, occidens inferior;
est autem Tuscum et Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium.
Io quippe rex fuit Graeciae, unde [et] Iones Athenienses. Hoc
mare et Tyrrhenum dictum, sive quod Tusciam adluit, id est
Tyrrheniam, sive a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare prae-

2 retroquens *C* magnis] multis *K* graeciam (gre-) *BK* 3 exerses *K* 5 rursum *K* 6 fitque] sicque *B* 7 que Dar. *B*: quadrius *T* transportabit *T*: transportabat *K* 8 a tergo *om. C* paludis *dett.* 10 brevius (breb-) *BCDFGT*: pervium *KNO* ponticum *C* brevius *B* 11 bellas C^1 13 et pro] e *K* 15 asicum B^1 16 Aegeum *om. T* 18 quod Grae. *B* 19 un. egeum *C* 20 rodanum *T* carpado *K* 22 libusticum *BCT* ab] ob *C* 24 no. ma. *K* 27 et *hab. BC*: *om. KT* 28 dictum] dicitur *T* sive quia *B* adludit *B ante corr.*

cipitaverunt. Et sciendum Ionium sinum esse inmensum, ab Ionia usque ad Siciliam, et huius partes esse Adriaticum, Achaicum et Epiroticum. A moribus accolarum Euxinus,
8 Axenus ante appellatus. A casibus hominum qui deciderunt in mare, ut Hellespontum, Icarium, Myrteum. Nam Myrteum mare dictum a Myrtili lapsu, quod illic ab Oenomao praecipitatus sit. Icarus vero Cretensis, ut fabulae ferunt, altiora petens, pinnis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen inposuit. Phrixus quoque cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales conscendit navem signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autem soror eius perpessa naufragium decidit in mare,
9 et mortua Hellesponti mari nomen dedit. Ab ordine fluenti Propontis. Nam dictum Propontum quia Pontum praevenit. Item et a transitu vel angustis meatibus boum Bosphorus. Aegyptius autem pelagus Asiae datur, Gallicus Europae, Africus Libyae: his ut quaeque proxima sunt, venerunt in
10 partes. Pelagus autem est latitudo maris sine litore et portu, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ πλαγίου, hoc est a latitudine, dictus; unde et plagia, eo quod sint inportuosa.

XVII De sinibvs maris. Sinus dicuntur maiores recessus maris, ut in mari Magno Ionius, in Oceano Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui et mare Rubrum, qui Oceano adscribitur.
2 Rubrum autem mare vocatum eo quod sit roseis undis infectum; non tamen talem naturam habet qualem videtur ostendere, sed vicinis litoribus vitiatur gurges atque inficitur; quia omnis terra, quae circumstat pelago, rubra est et sanguineo colori proxima. Ideoque inde minium acutissimum

1 sciend. est Ion. *C* 4 antea *BT* decederunt *K*: deciderint *U*: ceciderunt *T* 5 ut Hell. Icar. *om. K* 6 Ia. qui quod *T* pr. s. ab Oen. *K* 7 a. petentes *C*: alatiora ferens *B* 8 solutus *T* mare quo *K* 11 percussa naufragio *K* decedit *K* 12 Hellesponto *dett.* ded. nom. *B* 13 propontidis nam *codd.* 14 idem *codd.* vel] per *T* meatis C^1 boum] locum *T* 15 egiptus *T* datus *BK* gallicis *B* 16 uti *T* prox. qu. *B* 17 partes partium *Arev.* (*ex Solin.* 23, 16) 20 Senibus *K* secessus *B* 22 et] ad *K*: et in *C* oceanum adscribet *K* 24 nat.] naturalem *K* 27 acustissimum *T*

excernitur, et alii colores quibus pictura variatur. Ergo cum 3
terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, et quid-
quid adesum est, in colorem cadit. Ob hoc etiam in his litori-
bus gemmae rubrae inveniuntur. Lapillus enim eiusmodi humo
involutus cum inter arenas attritus est, et terrae colorem habet
et maris. Hoc mare in duos sinus scinditur. Ex his, qui ab 4
oriente est, Persicus appellatur, quia ora illius Persae inhabitant.
Alter vero Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

De aestibvs et fretis. Aestus ad Oceanum pertinet, XVIII
fretus ad utrumque mare. Nam aestus est maris accessus vel
recessus, id est inquietudo; unde et aestuaria, per qua mare
vicissim tam accedit quam recedit. Fretum autem appellatum 2
quod ibi semper mare ferveat; nam fretum est angustum et quasi
fervens mare, ab undarum fervore nominatum, ut Gaditanum vel
Siculum; nam freta dicta Varro (L. L. 7, 22) ait quasi fervida,
id est ferventia, et motum fervoris habentia. Fretum Siciliae, 3
quod Rhegium dicitur, Sallustius tali ex causa vocari scribit
dicens (Hist. 4, 26) Italiae olim Siciliam coniunctam fuisse, et
dum esset una tellus, medium spatium aut per humilitatem
obrutum est aquis, aut per angustiam scissum. Et inde Ῥήγιον
nominatum, quia Graece abruptum hoc nomine nuncupatur.
Est autem artissimum trium milium spatio Siciliam ab Italia
dividens, fabulosis infame monstris, cuius hinc inde Scylla et
Charybdis ostenditur. Scyllam accolae saxum mari inminens 4
appellant, simile celebratae formae procul visentibus. Vnde
et monstruosam speciem fabulae illi dederunt, quasi formam
hominis capitibus caninis succinctam, quia conlisi ibi fluctus
latratus videntur exprimere. Charybdis dicta quod gurgitibus 5
occultis naves obsorbeat; est enim mare verticosum, et inde

1 excerpitur *C* picta *B* 2 sub. fluct. *B* et] e *T* 5 tritus *K* habet maris *K* 7 quia] qui *K* 8 vero *om. K* 10 est *om. C* 11 aestuaria] est maria *B* quae *BC*: quam *K* 13 ma. sem. *B* et angust. C^1 16 Fretus *K* 17 vocare *B* 18 adiunctam *K* 20 obruptum *T* 21 greci *K* abrutum T^1: obruptum *B* 22 spatium *K* Siciliam *om.* C^1 25 videntibus *C* 26 il. nomen ded. *B* 27 cap. succ. can. quorum latr. conl. C^1 28 videantur *K* 29 absorbeat *K* et inde] proinde *K*

ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, et ter obsorbet; nam accipit aquas ut vomat,
6 vomit ut rursus accipiat. Syrtes sunt harenosa in mari loca. Syrtes autem Sallustius (Iug. 78, 3) a tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, et adpropinquanti vadoso mari haereant. Haec autem ad mare Aegyptium vicinae sunt, et pariter admiscuntur. Vada vero sunt per qua in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt, quae Vergilius (Aen. 1, 111) brevia appellat, Graeci *βραχέα*.

XIX De lacis et stagnis. Sunt autem et quaedam maria quae non miscuntur Oceani fluctibus aut mari Magno, et
2 dicuntur lacus et stagna. Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur nec miscetur fluctibus, ut lacus Asphalti, ut lacus Benacus et Larius, et ceteri quos Graeci *λίμναι*, id est stagnos, vocant. Nam fontes labuntur in fluviis; flumina in freta discurrunt; lacus stat in loco nec profluit. Et dictus lacus
3 quasi aquae locus. Lacus Asphalti idem et mare Mortuum vocatum propter quod nihil gignit vivum, nihil recipit ex genere viventium. Nam neque pisces habet neque adsuetas aquis et laetas mergendi usu patitur aves, sed et quaecumque viventia mergenda temtaveris, quacumque arte demersa statim resiliunt, et quamvis vehementer inlisa confestim excutiuntur; sed neque ventis movetur resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur, neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet,
4 nisi quae bitumine inlustratur. Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto demergi lumine. Hoc et mare Salinarum dicitur, sive lacus Asphalti, id est bituminis; et est in Iudaea inter Iericho et Zoaran. Longitudo eius usque ad Zoaras

2 absorbet *B* 3 rursum *C* 5 trahuant *K* adpropinquante B^1 6 haec] hoc *T* 7 maria *BKT* vel in] et *K* 8 vel] et *K* 10 et *om.* B^1 11 aut] ut *T* 14 *λίμναι*] limen *codd.* 15 fontes *om.* *K* fluviis] fluminibus *T* 16 profluet *T*: fluit *K* 18 gign**it *T* recepit *K* 20 sed quaecumq. *T* 21 demissa *B* 23 resistentibus *K* quo aqua *ex* qua oqua *T* 24 navigationi *T* 25 carenti *T* mergit *K* 26 quae] qui *K* 27 extinctam l. mergi *K*: extinctam dimergi flumine B^1

Arabiae dirigitur stadiis septingentis octuaginta; latitudo stadiis centum quinquaginta usque ad viciniam Sodomorum. Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberii Caesaris condidit. Est autem in Iudaea omnibus lacis salubrior, et ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia . . . Genesar lacus amplissimus in Iudaea longitudine centum quadraginta extenditur stadiis, latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis, auram non ventis, sed de se ipso sibi excreans. Vnde et Genesar dicitur Graeco vocabulo, quasi generans sibi auram; denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur; unde et purior haustus eius, et ad potandum dulcis et habilis. Benacus lacus Italiae in Venetia, de quo fluvius nascitur Mincius; qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas. Lucrinus et Avernus lacus Campaniae sunt. Lucrinus autem dictus quia olim propter copiam piscium vectigalia magna praestabat. Avernus autem lacus vocatus quod aves ibi supervolare non possent; nam antea silvarum densitate sic ambiebatur ut exhalantis inde per angustias aquae sulphureae odor gravissimus supervolantes aves halitu suo necaret: quam rem Augustus Caesar intellegens, deiectis silvis ex pestilentibus amoena reddidit loca. Lacus autem idem et stagnus, ubi inmensa aqua convenit. Nam dictus est stagnus ab eo quod illic aqua stet nec decurrat.

De abysso. Abyssus profunditas est aquarum inpenetrabilis, sive speluncae aquarum latentium, e quibus fontes et flumina procedunt; vel quae occulte subter eunt, unde et abyssus dictus. Nam omnes aquae, sive torrentes, per occultas venas ad matricem abyssum reverturtur. Fluctus dicti quod flatibus fiant. Ventorum enim inpulsu agitatae aquae fluctuant. Aqua

2 vicinia *BT*: vicina *C*: viniam *K* 3 quondam] quidam *K* 4 honorem] opere *K* 6 quodamm.] quemadmodum *B* circuit stadia *om. K* (*non N*) 9 se *om. K* 12 un. eo pur. *T* 13 lacus *bis T* 17 vocatur *BCK* 18 possint *BK* nam et an. *T* 19 exhalans *Serv. ad Aen.* 3, 442 20 av. alitu s. negari *K* 22 Locus *K* item *C*: *om. T*¹ 24 currat *K* 25 aqua inp. *T* 26 patentium *K* 27 subter reunt *T* unde et . . . sive *om. K* 29 revertunt *K* 30 fiat *K* agitante *T*

3 est stativa et sine motu aequalis. Vnda vero, eminens liquor qui semper in motu est. Lucretius (2, 151):

Aerias undas,

id est motus, et corpus illud quod refluctuat. Nam nec unda per se aqua est, sed aqua in motu quodam et agitatione, quasi
4 ab eundo et redeundo, unda vocata. Latex proprie liquor
5 fontis est; et dicta latex quod in venis terrae lateat. Gutta est quae stat, stilla, quae cadit. Hinc stillicidium, quasi stilla cadens. Stiria enim Graecum est, id est gutta: inde fit diminutivum, ut dicamus stilla: dum autem stat, aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est;
6 dum ceciderit, stilla est. Spuma dicta [est] ab eo quod spuatur; sordes enim sunt undarum; unde et mustum et ea quae coquuntur spuma purgantur. Hinc et sputum.

XXI De flvminibvs. Fluvius est perennis aquarum decursus, a fluendo perpetim dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua, fluvius cursus aquae. Prius autem flumen quam fluvius, id est prior aqua quam decursus. Duo autem sunt fluminum genera: unum torrens, alterum vivum. De quo Vergilius (Aen. 2, 719):

Donec me flumine vivo
abluero.

2 Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit. De quo Pacuvius (13):

Flammeo vapore torrens torret.

Cui Graeci ab hieme nomen dederunt, nos ab aestate; illi a
3 tempore quo succrescit, nos a tempore quo siccatur. Amnis fluvius est nemore ac frondibus redimitus, et ex ipsa amoenitate

1 Vndae *K* 2 qui *om. K* 3 varias *C* fundas K^1 6 voc. est *C* 7 et *om. C* 8 hinc et st. *K* 9 cad. est *C* stria T^1 (*cf.* XVII. VIII. 5) 10 aut] vel *C* 11 quasi *om.* C^1 glutino *K* 12 Spuma] stilla *B* est *hab. CT*: *om.* B^1K quod] quo *T* 13 estuatur *K* 14 coguntur *K* 15 perennem B^1 cursus *K* 17 cursus] cuius *BK* prius] prior *BCOTX* 18 sunt au. *B*: sunt *K* 19 alter *C*: *om. K* 22 abluere *T* 26 flammeo] flammoque *T* (*non U*) vap. te torrens torret *M*: vaporem quod succresscit *N* (*non OPDF*) 29 est *om. B*

amnis vocatus. Decursus proprie finis cursus, sive aquarum sit 4
seu quarumlibet rerum. Rivi dicti quod deriventur ad inri-
gandum, id est ad inducendum aquas in agris ; nam inrigare
inducere est. Gurges proprie locus altus in flumine. Puteus 5
est locus defossus ex quo hauritur aqua, a potatione dictus.
Fons caput est aquae nascentis, quasi aquas fundens. Quidam 6
autem fluviorum propriis ex causis nomina acceperunt, ex quibus
nonnulli notandi sunt qui in historiis celebres memorantur.
Geon fluvius de Paradiso exiens atque universam Aethiopiam 7
cingens, vocatus hoc nomine quod incremento suae exundatio-
nis terram Aegypti inriget ; γῆ enim Graece, Latine terram signi-
ficat. Hic apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum quem
trahit, qui efficit fecunditatem ; unde et Nilus dictus est, quasi
νέαν ἰλύν : nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. Apparet au-
tem in Nilide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto,
ubi Aquilonis flatibus repercussus aquis retroluctantibus in-
tumescit, et inundationem Aegypti facit. Ganges fluvius, quem 8
Phison sancta Scriptura cognominat, exiens de Paradiso pergit
ad Indiae regiones. Dictus autem Phison, id est caterva, quia
decem fluminibus magnis sibi adiunctis inpletur et efficitur
unus : Ganges autem vocatus a rege Gangaro Indiae. Fertur
autem Nili modo exaltari, et super Orientis terras erumpere.
Tigris fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens et pergens 9
contra Assyrios, et post multos circuitus in mare Mortuum
influens. Vocatus autem hoc nomine propter velocitatem,
instar bestiae tigris nimia pernicitate currentis. Euphrates 10
fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens, copiosissimus
gemmis, qui per mediam Babyloniam influit. Hic a frugibus,
vel ab ubertate nomen accepit, nam Hebraice Ephrata fertili-

1 vocatur *T* Decurrens C^1 3 nam rigare *K* 4 lacus *BCT* 5 lacus B^1C auriatur *C* 6 est cap. *K* 8 mem.] nominantur *K* 9 a. versam terram Aeth. *K* 10 inundationis *K* 13 effecit *K* 15 Nilide] nilo C^1 exc. in Aeg. *C* 16 repercussus repressus (*delet.*) *C* 18 cognominatur C^1 : commemorat *K* 21 vocatur *C* 22 Nili] *nilusquelini* (*delet.*) nili *K* modo] *mo* C^1 exaltare *BT*: exalare *K* terram *T* 26 tigri C^1 : *om.* B^1 currenti *T* 27 oriens *C* 28 hic frug. T^1 29 accipit *C* euphrata (-f-) *codd.*

tas interpretatur: Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita inrigat, sicut Nilus Alexandriam. Sallustius autem, auctor certissimus, asserit (Hist. 4, 77) Tigrim et Euphraten uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividuntur spatio medio relicto multorum milium; quae tamen terra, quae ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus (sit. et nom. 202) animadvertit aliter de Paradisi fluminibus in-
11 tellegendum. Indus fluvius orientis, qui Rubro mari accipitur.
12 Hystaspes fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nunc Hydaspes dicitur. De quo Lucanus . . . Qui dum sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra
13 orientem decurrere. Araris fluvius orientis. De quo Vergilius (Ecl. 1, 63):

Aut Ararim Parthus bibet.

14 Currit enim per Parthiam et Assyriam. Bactrus fluvius orientis a rege Bactro vocatus fertur; a quo et Bactriani et urbs eorum.
15 Choaspis Persarum fluvius, vocatus eorum lingua quod miram aquae dulcedinem habeat, adeo ut Persici reges quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vindicarunt. Ex hoc amne
16 quidam Cydnum Ciliciae fluvium derivari existimant. Araxis amnis Armeniae, qui ab uno monte cum Euphrate diversis specubus oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternit. Vnde et cum Alexander eum transgredi vellet, ponte fabricato, tanta vi inundavit ut pontem dirueret. Hic brevibus intervallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in
17 mare. Fluvius Syriae qui vocatur Orontes iuxta Antiochiae

1 enim *KT*: etenim *BC* 2 autem *om. C* 5 spatio] stadio *K* 6 Mes. dic. *om. T* 7 aliter advertit *B*: animadvertit *K* de] in *K* 8 Inde C^1 quae *B* 9 Histaspes *T*: Staspes *BDU*: Stasper C^1: Staspis *K*: Stapis *N* 10 idaspis *codd.* *Lucani versus* (3, 236 *et* 8, 227-8) *add. dett.* (*non DOUX*) 11 fluv. orientis Pers. *C* dicitur *om.* C^1 14 ut Arar. *T* araritus parta *K* 15 Parth. ad asiam *K* 18 quamd. . . . sibi *om.* C^1 19 Persidis] persicas *K* fluit] fuerunt *B* vindicarint *dett.* 20 cignum *codd.* 21 diversa specie *BKT*: in diversis specubus *C*: diversa specu *Schwarz* 22 prosternat *C* 24 inabundavit *T* 25 ac deinde *om. T* 26 mari Icam (§ 17) *KOP*: maricam *N* (*non DFU*) (*ex* mari cā, *i. e. capitulum novum*) Or.] orientis *codd.* (*etiam FN*: origentis *DU*)

muros decurrens, qui a solis ortu oriens non longe ab urbe mari conditur, quem de originis suae tractu Orontem veteres Latine appellavere. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, et zephyris assidue ibi spirantibus tota civitas momentis prope omnibus refrigeratur. Iordanis Iudaeae fluvius, a duobus fon- **18** tibus nominatus, quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul a se distantibus in unum alveum foederatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, et dividit Iudaeam et Arabiam ; qui per multos circuitus iuxta Iericho in mare Mortuum influit. Eusis Caucaseis montibus **19** fusus cum pluribus aliis in Eusinum se praecipitat mare ; unde et nuncupatur. Cydnus amnis Ciliciae e Tauro monte progre- **20** diens, miram aquarum habens suavitatem, et quia quidquid candidum est, 'cydnum' gentili lingua Syri dicunt. Vnde et amni huic nomen datum, quia tumet aestate, quando nives solvuntur ; reliquis anni temporibus tenuis est et quietus. Hylas fluvius Asiae. Pactolus fluvius Asiae, harenas aureas **21** trahens : de quo Vergilius (Aen. 10, 142) :

Pactolusque inrigat auro.

Quem pro aurato fluore aliter Chrysorrhoam vocant. Hermus **22** fluvius Asiae qui Smyrneos secat campos, et ipse fluctibus aureis et harenis plenus ; a quo et Smyrna vocata est. Maean- **23** der amnis Asiae flexuosus, qui recurrentibus ripis inter Cariam et Ioniam praecipitatur in sinum qui Miletum dividit et Prienen ; Maeander autem vocatus quod sit flexuosus et numquam currat rectus. De quo Ovidius (Met. 2, 246) :

Curvis ludit Maeander in undis.

1 qui a] qua *T* urb. in marc *C* 2 conditum *codd.* or. s. ortu (*delet.*) tractatu C^1 orientem *codd.* (*vix recte*) 3 frigidioris *T* 5 hominibus *T* 6 voc. alt. *C* his *om. K* 8 autem] enim *T* 10 Vsis *KO* : Euxis *X* : Phasis (Fasis) *Arev.* (*ex Ambros. Hexaem.* 2, 3, 12), *vix tamen Isid.* 11 Eusinum (*i. e.* Euxinum)] eusim *C* 12 Citnus B^1 : Cignus *CK* siciliae *K* e] et *B* : a *T* 14 cithnum *B* : cignum *CK* *fort.* inde et *om. BK* 15 amni] cigni *K* datum est *C* nive *B* 17 fluvius (*alt.*) *om. K* 20 aliter] alii *K* 22 et (*alt.*) *om. K* 23 fluviosus et rec. *K* Cariam *Arev.* (*ex Solin.* 40, 8) : asiam *codd.* 25 prienam *BCT* : triccnam *K* 27 curvus *B* luet *K*

24 Tanus fuit rex Scytharum primus, a quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphaeis silvis veniens dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens atque in Pontum
25 fluens. Inachus Achaiae amnis Argolicos inrigans campos, quem rex Inachus a se nominavit, qui exordium Argivae gentis primus dedit. Ibi et Erymanthus ab Erymantho monte de-
26 missus. Padus Italiae fluvius a iugis Alpium fusus ex tribus fontibus oritur; ex quibus uni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu digerit; a quo et Padus est nuncupatus. Hic a Graecis Eridanus cognominatus, ab Eridano Solis filio, quem Phaethontem dicunt; qui fulmine percussus in eodem fluvio deiectus est et extinctus. Augetur autem exortu Canis liquescentibus nivibus, et cum accessione triginta fluminum circa Ravennam in Adriaticum mare defertur.
27 Tiberis Italiae fluvius a Tiberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluvium cecidit, et de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen a colore habuit, quod nivibus albus sit. Ipse est autem Tibris, qui et Tiberis; sed
28 Tiberis in cotidiano sermone, Tibris in versu dicitur. Danubius Germaniae fluvius vocari fertur a nivium copia quibus magis augetur. Iste est qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem et Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat et nomen et maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur a Germanicis iugis et occidentalibus partibus barbarorum, pergens contra orientem: sexaginta in se fluvios recipit: septem
29 ostiis in Pontum influit. Rhodanus Galliae fluvius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locaverunt;

1 primus *om.* *T* 2 nuncupatas C^1 5 rex *om.* *K* in achaia se *B* arcivae *B*: aricive *T* 6 dimissus *CKT* 8 uno voc. *B*: unum vocatum *K* defusus *B* 9 stagni] *an* padulis (*i.e.* paludis)? sinu] nisu *K* digerit] direxit C^1: dirigit *dett.* 10 nunc.] nominatus *K* cogn. est ab *C* 13 autem *om.* *K* Canis] solis *B* aquescentibus *K* 14 circa *om.* *K* in atrico mari *K* differtur *BK* 15 tiberiano C^1 Alb. *om.* B^1 16 in *om.* T^1 cec. fluv. *B* 17 antiquum] amnis *K* 18 est *om.* C^1 au. *om.* *T* au. et Tiberis (*delet.*) Tibr. qui Tib. *K*: au. tiberis qui et tibris *C* 20 nivium *om.* *K* 22 et *om.* T^1 24 a *om.* *T* germanis *K* iugis] burgis B^1 *ut vid.* *KOX* 27 col. doriorum T^1 vocaverunt *BC*

qui rapido concitus cursu, Tyrrheni aequoris freta scindens, non modicum saepe navigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus et amnis fluenta decertant. Rhenus a Rhodani societate fertur vocatus, quoniam cum eodem ex una provincia oritur. Est autem Germaniae fluvius inter tres Europae maximos fluvios conputatus, qui a iugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos dirigit. 30

Iberus amnis, qui quondam totius Hispaniae nomen dedit. 31
Mineus fluvius Galliciae nomen a colore pigmenti sumpsit, qui 32
in eo plurimus invenitur. Durius a Graecis, quasi Doricus. 33
Tagum fluvium Cartago Hispaniae nuncupavit, ex qua ortus procedit; fluvius harenis auriferis copiosus, et ob hoc ceteris fluviis Hispaniarum praelatus. Baetus fluvius, qui et Baeticae 34 provinciae nomen dedit. De quo Martialis (12, 98, 1):

Baetis olivifera crinem redimite corona,
aurea qui nitidis vellera tingis aquis;

eo quod ibi lanae pulchro colore tinguntur. Baetis autem dictus eo quod humili solo decurrat: †bitin† enim Graeci humile vel mersum vocant. Quaedam autem flumina in diluvio 35 soluta mole terrarum praeclusa sunt, quaedam vero, quae non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

De diluviis. Diluvium dictum quod aquarum clade XXII omnia quae inundaverit deleat. Primum diluvium extitit sub 2 Noe, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, toto orbe contecto, deletis cunctis, unum spatium caeli fuit ac pelagi. Cuius indicium hactenus videmus in lapidibus quos in remotis montibus conchis et ostreis concretos, saepe etiam cavatos aquis visere solemus. Secundum diluvium fuit in 3

2 navigantibus *B* 4 quoniam] quod *C* eadem *T* 5 maximus flubius *T* 6 fluvios *om. K* 8 Iberius *B* 10 plurimum *K*: pluribus *T* Dorius *CK* 12 fulvius *T* aurenis *B* 15 oliae (?ve) fera *T*: olilibae fera *B*: olifera *C* crimen *BK*: cimen *T* coronam *codd.* 16 auream *BK* tingit *C* aquis *om. T* 18 bitin *BT*: betin *K*: biten *C*: *βαθύ vel βυθόν Arcv.* 19 humilem *B* 20 solita *B* perclusa *T* 21 tum *K* abruptis *C* eruerunt *K* 25 or. terrarum con. *K* contento *K*: contacto B^1 unium *K* ac] et *C* 26 lap.] paludibus *KNOP* (*non DFG*) 27 et et tostreis *T* 28 vesere *B*

Achaia Iacob patriarchae et Ogygi temporibus, qui Eleusinae conditor et rex fuit, nomenque loco et tempori dedit. Tertium diluvium in Thessalia Moysi vel Amphictyonis temporibus fuit, qui tertius post Cecropem regnavit. Cuius temporibus aquarum inluvies maiorem partem populorum Thessaliae absumpsit paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnaso; in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur, qui tunc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina Parnasi iuga fovit et aluit. A quo propterea genus hominum Graecorum fabulae ex lapidibus reparatum ferunt ab eo propter hominum insitam cordis duritiam. Sed et flumina cum insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diuturnitatem vel magnitudinem, redundant multaque prosternunt, et ipsa diluvium dicuntur. Sciendum autem, flumina cum supra modum crescunt, non tantum ad praesens inferre damna, sed etiam et aliqua significare futura.

3 vel Amph.] deucalion C^1 5 part. mai. B adsumsit KT 7 tunc *om.* K 10 ferunt] fuerunt C^1 ab eo *om.* K 13 prosternant BK^1 15 damna *om.* K et·ad al. K